

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

SİNAN LOGIE - YOANN MORVAN İSTANBUL 2023

İSTANBUL 2023

SİNAN LOGIE
YOANN MORVAN

**SİNAN LOGIE
YOANN MORVAN**

**İSTANBUL
2023**

SİNAN LOGİE Brüksel Özgür Üniversitesi Victor Horta Mimarlık Fakültesi'nden mezun olan yazar mimardır ve İstanbul Bilgi Üniversitesi'nde 2013 yılından bu yana Mimarlık Fakültesi lisans ve yüksek lisans stüdyolarında ders vermektedir.

YOANN MORVAN Antropolog olan yazar Marsilya'da bulunan Aix Üniversitesi'ne bağlı Institut d'Ethnologie Méditerranéenne, Européenne et Comparative merkezli Centre National de la Recherche Scientifique'de araştırmacı olarak görev yapmakta, aynı zamanda İstanbul'daki Institut Français d'Études Anatoliennes'e bağlı olarak çalışmaktadır.

İstanbul 2023

© 2014 Yoann Morvan & Sinan Logie

İletişim Yayınları 2473 • Bugünün Kitapları 221

ISBN-13: 978-975-05-2188-1

© 2017 İletişim Yayıncılık A. Ş. (1. Basım)

1. BASKI 2017, İstanbul

2. BASKI 2018, İstanbul

EDITÖR Merve Öztürk

KAPAK Suat Aysu

KAPAK RESMİ Ahmet Doğu İpek, Construction Regime VII,
kağıt üzeri sulu boya, 110x120 cm, 2013

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Evrem Türköz

BASKI Sena Ofset SERTİFİKA NO. 12064

Litros Yolu, 2. Matbaacılar Sitesi, B Blok, 6. Kat, No: 4NB 7-9-11
Topkapı, 34010, İstanbul, Tel: 212.613 38 46

CİLT Güven Mücellit SERTİFİKA NO. 11935

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırım Caddesi, Gelincik Sokak,
Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

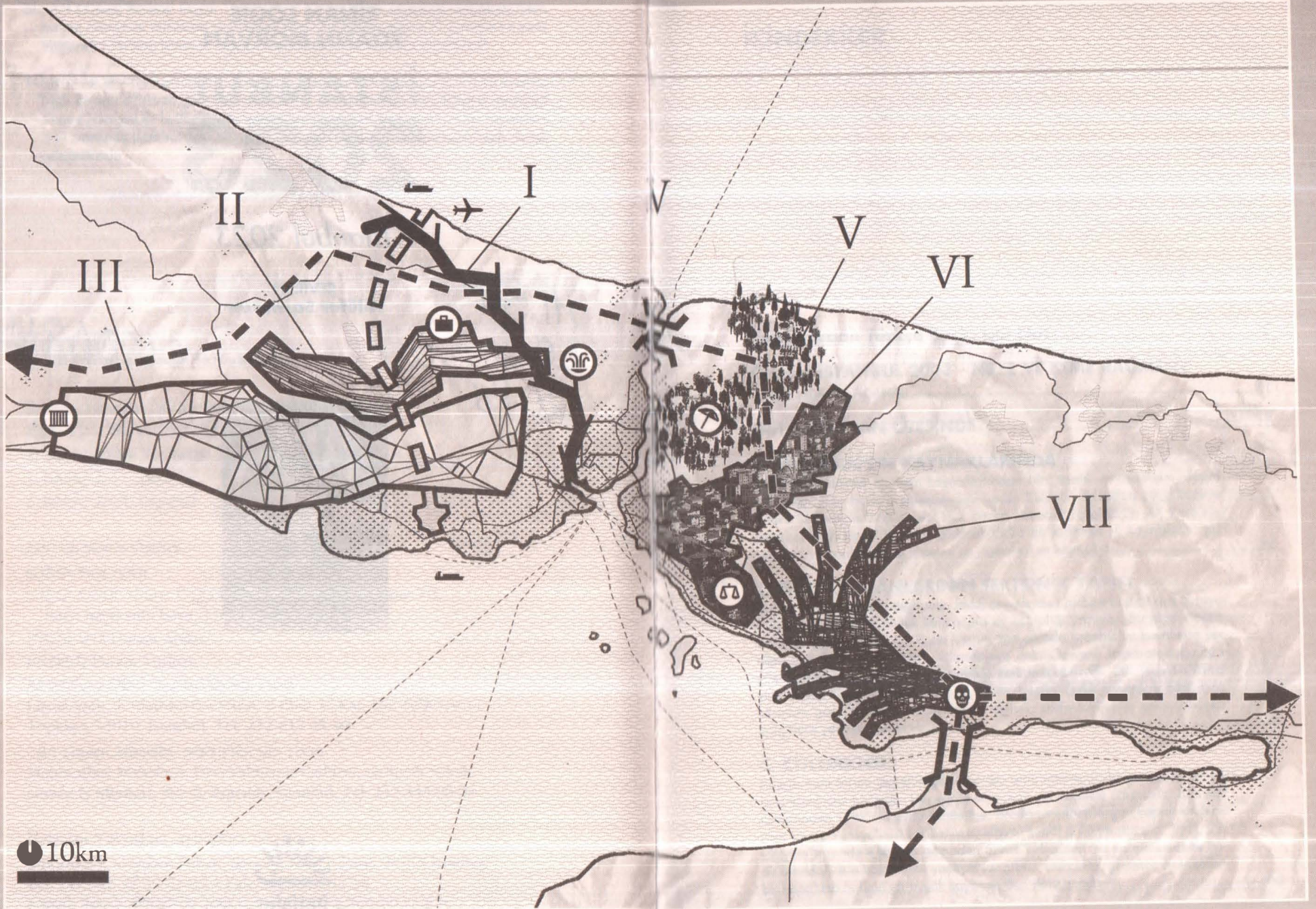
**SİNAN LOGİE
YOANN MORVAN**

İSTANBUL 2023

Istanbul 2023

**ÇEVİREN
Nilüfer Şaşmazer**

Genel harita (Çizen: Sébastien Mazauric).

İÇİNDEKİLER

Yazarlardan Türkçe Baskı İçin Not	9
Önsöz: İSTANBUL 2023 - NEYE VE KİME RAĞMEN?	
YAŞAR ADNAN ADANALI.....	11
Giriş: GEZİ’NİN ÖTESİNDE	15
1. İSTANBUL’UN KAYNAKLARINDA	
İstanbul’un kentsel alanının kaynaklarından biri, tarihî yarımada’nın, doğal bir liman olan Haliç’e eklenildiği yerde bulunur. Buradan çıkıp kuzeye doğru ilerlediğimizde ise yol bizi başka kaynaklara götürür: AK Parti’nin merkezi olan siyasi kaynak, giderek daha da kirlenen su kaynakları, taş ocakları ve çöplükleriyle İstanbul’un inşaat-yıkım kaynakları... ..	24
2. GÖÇ KATMANLARININ TEKTONİK YAPISI	
Boğaz’ın kozmopolit megapolü, farklı çevrelerden birbirinin peşi sıra buraya gelen çok sayıda topluluk katmanına ev sahipliği yapıyor. Bu olgu elbette merkezi alanları etkiliyor. Buna karşın, zamanında İstanbul’un kırsalında yer alan birçok köy, 1923’teki mübadeleye dek, Osmanlı İmparatorluğu’nda yaşayan farklı grupların yerleştirildiği Rum mevkileriydi. 20. yüzyılın ikinci yarısındaki köyden kente göçün ardından bugün, farklı nedenlere bağlı göç akımları gerçekleşiyor: Kaçak tekstil işçileri, zorla tahliyeler sonucu başka bölgelere yerleştirilenler vb.	46
3. ÇİTLEME(LER)	
Kapalı kent formu çeşitlilik gösterse de, artık metropol, bölge içinde en sık karşılaştığımız biçimdir. Her yerde olma hali ise özellikle çarpıcıdır. Eski tatil köylerinden TOKİ’nin uydu kentlerine, oradan usulüne uygun kapalı sitelere, yeni bir kent sosyolojisi şekilleniyor; elbette kendi dışlanmışlarıyla: Tıpkı, 20. yüzyılın başında Küba’ya göç eden Silivri Yahudileri ya da günümüzde tehdit altındaki ara bölgelerde yaşayanlar gibi... Gerçekte, gecekonduların bu kapanma halinin en büyük kaybedenleri durumunda	66

4. YENİ SULTANIN MAKRO-BÖLGESİ

İstanbul'un iki yakasının kuzey noktasında yer alan Boğaz üzerindeki üçüncü köprü, Recep Tayyip Erdoğan'ın teşvikiyle oluşturulan bir makro-bölgenin kilit taşı konumunda. İstanbul'un pazarlanmasının başrol oyuncusu Erdoğan, sınırları sürekli zorlanan bir kentsel alanın istimlakını genişletmek için çaba harcıyor. İzmit Körfezi'nin girişine yapılan köprü, hatta Boğaz'ın bir ikincisinin yaratılacağı Kanal projesi, kentsel dokuyu Marmara Denizi'nin batısına doğru genişletecek. Bu durumun doğa üzerindeki etkileri ise şimdiden kendini göstermeye başladı.90

5. POST-KENTSEL KEYİF TOPLUMU

Osmanlı kültürü ve bu kültürün incelenmesi bize alaturka "keyif"in farklı yönlerini gösterir. Hamamlar, nargile ve şekerlemeler günümüzde de var olmaya devam ediyor, ancak kimi zaman şaşırtıcı yeni yorumlarla birlikte: Otoban kenarında yakılan mangallar, özelleştirilen plajlar, insanı Polonya Karpatları'nın eteklerinde hissettiren kırsaldaki küçük kulübeler küçük paşaların yeni oyun alanları.114

6. İYİ, KÖTÜ VE ÇIRKIN

Türkiye ekonomisinin başkenti olan İstanbul, 20. yüzyılın ortasından bu yana yoğun bir göç dalgasını kendine çekiyor. Bu dalga, 1990'larda yılda 400 bin kişi gibi bir rakamla baş döndüren bir doruğa ulaştı. Anadolu versiyonuyla "Batı'ya hücum"un canlılığı, yeni oyuncuların da yükselişine tanık oldu: Siyasetçiler, hukukçular, gayrimenkul girişimcileri ve mimarlar el ele vererek yarının kentini inşa ediyorlar. Aynı spagetti western'lerde olduğu gibi, arazi rantı avcılarının aralarındaki bağımlılıklar zaman zaman cellat ile kurbanı arasındaki, birbirinin yerine geçebilen dinamiklere benziyor.134

7. CEHENNEME DALIŞ

537 metre rakımdaki Aydos, İstanbul ilinin en yüksek noktası. Aydos'un zirvesi, yakın zamanda 30 binden fazla mümine ev sahipliği yapabilecek büyüklükte bir caminin konumlanacağı Çamlıca Tepesi'nden (267 metre) oldukça farklı bir manzara sunuyor. Kentsel ve endüstriyel bir gelgitin tam ortasında az çok korunmuş bu yeşil tepe, başka hiçbir yere benzemiyor. Burada yeni rezidanslar, alışveriş merkezleri, düşük maliyetli havaalanı ve özel üniversiteler; lojistik merkezi, endüstriyel bölge, teknopoller ve özel hastaneler ile yan yana. Aydos'tan kanser oranıyla rekor kıran Dilovası'na iniş ise cehennemden bir parça tattırıyor.156

Sonsöz: KENTE DAİR SÖYLENMEYENLERİ YÜRÜYEREK ORTAYA ÇIKARMAK

JEAN-FRANÇOIS PÉROUSE

179

KAYNAKÇA183

Yazarlardan Türkçe Baskı İçin Not

Istanbul 2023'ün çalışmaları 2013 ile 2014 yıllarına yayılmıştı. Kitabın orijinal versiyonu Fransızca olduğundan yoğunlukla Fransız akademik makalelere referans verilmiştir. Bu yeni Türkçe baskı için, elimizden geldiğince Türk akademi dünyasından referanslara yer vermeye gayret ettik. Ancak bu alandaki yoğun birikimden dolayı bu tüm çalışmalar için mümkün olamadı. Unuttuğumuz veya yer veremediğimiz çalışmaların müelliflerine özürlerimizi iletiyoruz.

* * *

Yazarlar, bu çalışmaya yardımlarıyla ve ilhamlarıyla destek olanlara teşekkürlerini iletiyor:

Jean-François Pérouse, Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü (IFEA), L'observatoire Urbain d'Istanbul (Istanbul Kent Gözlemleme Enstitüsü), Yaşar Adanalı, MAD-Beyond Istanbul, Nilüfer Şaşmazer, Ahmet Doğu İpek, Ségolène Debarre, Melek Aksoy, Emrah Altınok, Sébastien Mazauric, Brian Chauvel, Serkan Taycan, Nicolas Brodard, NarP-hotos, Céline-Pierre Magnani, Murat Germen, Zafer Akay,

Mehmet Kahraman, Eda Gecikmez, Alexandre Toumarkine, Boran Ekinci, Tansel Korkmaz, Ihsan Bilgin, Aslıhan Demirtaş, Murat Güvenç, Merve Öztürk, Ahmet İnel, İstanbul'u korumak için çaba gösteren tüm araştırmacılar ve aktivistler.

önsöz

İSTANBUL 2023 - NEYE VE KİME RAĞMEN?

YAŞAR ADNAN ADANALI

“Hedef 2023” sloganı, AK Parti’nin Cumhuriyet’in 100. yıl-dönümüne kadar 21 yıl boyunca kesintisiz bir şekilde iktidarda kalma ve bu sürenin sonunda da Türkiye’yi, kentlerini ve rejiminin kurucu niteliklerini yapısal olarak dönüştürme amacını ifade ediyor. 2011 Genel Seçimi öncesinde dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından ülke gündemine sokulan, sonrasında da 2053 ve 2071 gibi fazlasıyla iddialı tarihlerle revize edilen bu uzun erimli hedefin merkezinde de İstanbul yer alıyor.

Hegemonyasını özenle, ilmik ilmik mekân üzerinden ören siyasi iktidar için “kentsel dönüşüm” kavramı son 15 yılda, iktisadi birikim/bölüşüm, toplumsal rıza üretimi/kontrol ve kültürel rövanşizmin anahtar kelimesi haline geldi. 2011 seçim beyannamesinde de belirtildiği üzere, “Ak Parti iktidarı ‘kentsel dönüşüm’ kavramını ülke gündemine kazandırdı”. Antroposen çağını müjdeleyen, toprağın altını ve üstünü inşaata dayalı rant ekonomisi ile baştan aşağı dönüştüren bu süreç *merkezi* bir şekilde, *tepeden* ve *dışarıdan* yönetilmeye çalışılıyor.

“Hedef 2023”ün öncelikli adresi ise şüphesiz İstanbul oldu. Bir proje olarak “İstanbul 2023”, kenti tarih, topografya, insan, doğa, sınıf gibi bağlamlarından soyutlayan, kentsel mekânı boş bir levha (*tabula rasa*) olarak ele alan bir hayali anlatır. İstanbul’un, ilhamının bölgenin hızla gelişen petrol zengini kentlerinden alındığı gerçeği “yerli ve milli” söylemi ile kolay kolay saklanamayan “mega” vizyonu; bu vizyon çerçevesinde ardı ardına geliştirilen mega projeleri; bu projeler vasıtasıyla biriktirilen muazzam sermaye; sermaye birikiminin pek de adil olmayan bölüşümü üzerinden konsolide edilen siyasi güç ve sonucunda da iktidarın otoriterleşmesi döngüsü, “İstanbul 2023” hedefinin neye ve kime rağmen yükselmekte olduğu sorusunu da önümüze koyuyor.

Sinan Logie ve Yoann Morvan’ın *İstanbul 2023*’ü ise sunduğu tarihsel perspektif, kentin pek ziyaret edilmeyen çeperlerine yaptığı geziler, farklı kentsel ölçekler arası geçişler ve sürekli bir bağlam arayışı ile, *yatay, aşağıdan ve içeriden* bir İstanbul anlatısı sunar. Adeta tepeden bırakılan bağlamsız gelecek hedefi karşısında, son derece gözenekli ve çelişkilerle dolu bir kentin bugün yaşadığı dönüşümünün kaydını tutar.

Kitabın omurgasını oluşturan ve yazarlarının bir araştırma metodu olarak uzmanlaştırdıkları yürüme pratiği ile kenti anlamaya/anlamlandırmaya çalışmanın kendisi, yukarıdan dayatılan mega vizyon, söylem ve projeler karşısında demokratik ve özgürleştirici bir eylem olarak da görülmelidir. Yazarların yaptıkları gezilerde bulundukları mekânlardan başlattıkları okumaları, kendi konumsallıklarının farkında oluşları, bu mekânlara dair tarihsel araştırmaları, yürüme pratiğinin imkân verdiği öngörülemez karşılaşmalar ve ortaya koyduğu yeni soruların izini sürme merakı, kitabı İstanbul çalışmaları içinde önemli bir yere oturtur.

2011 genel seçim kampanyası, Hedef 2023
(Fotoğraf: Brian Chauvel, Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü).

giriş

GEZİ'NİN ÖTESİNDE

Tartışmasız bir şekilde, 2013 baharı İstanbul'un kent muhayyilesinde uzun bir süre iz bırakacak. 27 Mayıs sabahı buldozerlerin kentin tarihî merkezindeki ender yeşil alanlardan biri olan Gezi Parkı'na müdahale etmesi, Türkiye'nin uzun zamandır şahit olmadığı, haftalar süren çatışmaların çıkış noktası oldu. Bu kent mücadelesi kısa sürede tüm ülkeye yayıldı. Bir çevre koruma hareketi olmanın ötesinde, bu gösteriler bastırılmış hayal kırıklıklarını da tetikledi. 2013 sayımında resmî rakamla 14 milyon olarak açıklanan İstanbul nüfusunun büyük bir kısmı, son yıllarda kayda geçen güçlü büyümeden ancak sınırlı biçimde yararlanabildi. Büyük projelerin etkisi nedeniyle kent hayatlarını tehdit altında görenlerin sayısı ise çoğaldı.

Öte yandan, Adalet ve Kalkınma Partisi'nin seçime¹ ve kente dair çalışmaları, yakın zamandaki tüm oylamalarda (30 Mart 2014'te yerel seçimlerde, 10 Ağustos 2014'te cum-

1 Bu olguyu "AKP sistemi" olarak nitelemek mümkündür. Detaylı okuma için bkz. Elise Massicard, "Une décennie de pouvoir AKP en Turquie: vers une reconfiguration des modes de gouvernement?", *Les Études du CERI*, sayı 205, 2014.

hürbaşkanlığı seçiminde ve 1 Kasım 2015 genel seçimlerinde) rakiplerini silindir misali ezip geçerek ilerlemeye devam etti. Göstericiler için kaldırım taşlarının altında kumsal olsa da, otoritenin yaydığı biber gazı bulutunun ardında açık bir hedef vardı: En az 2023'e dek yönetimde kalmak.²

2011'deki genel seçim kampanyası sırasında dönemin başbakanı olan Recep Tayyip Erdoğan tarafından duyurulan "Hedef 2023", hükümetin ekonomik ve sosyal politikasının başını çekti: Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. yılına dek ülke, dünyanın en büyük 10 ekonomisinden biri olacaktı. Bu hedefe ulaşmak için AKP, İstanbul'a muazzam yatırımlar yapılmasını öngörüyordu. Gözde metropol tüm ilginin odağı ve en devasa projelerin³ vücut bulduğu merkez haline geldi. Oysa İstanbul'un halihazırdaki dönüşümü, 2006'da İstanbul Metropolitan Planlama ve Kentsel Tasarım Merkezi⁴ tarafından önerilen çevre düzeni planının tavsiye kararlarını göz önüne almaktan çok uzak. "İstanbul 2023" başlıklı bu planın ardından, kimi politik liderler 16 milyondan fazla insana ev sahipliği yapan megapolün sürdürülebilirliği konusunda uyarıda bulundu. Buna karşın Ankara'daki yüksek makamlara doğrudan bağlı olan Hedef 2023 projesi İstanbul'un daha da büyümesini sağlamak için her türlü kararı yürürlüğe koymaya niyetli. Bu engin şantiye alanında sürdürülen imar operasyonları, ototelkin metodunu (Coué methodu) kullanan pazarlama sektörünün desteğiyle ekonomik anlamda öncü bir rol üstleniyor. Karadeniz'i Marmara Denizi'ne bağlayan, Boğaz'a paralel bir kanal, üçüncü bir havaala-

2 Daha sonra yaptığı birçok konuşmada Recep Tayyip Erdoğan, İstanbul'un fetihinin 600. yılı olan 2053 yılı ile 1071 Malazgirt Zaferi'nin 1.000. yıl dönümü 2071 yıllarını da yeni hedefler olarak belirlediklerini açıkladı.

3 Jean-François Pérouse, "Le parc Gezi: dessous d'une transformation très politique", *Métropolitiques*, 24 Haziran 2013. <http://www.metropolitiques.eu/Le-parc-Gezi-dessous-d-une.html>

4 (IMP) Belediyenin dışında işleyen şehir ajansı.

nı ve Boğaz'ın üzerinde üçüncü bir köprü, dönüşmekte olan bu metropolün kaidelerini oluşturuyor. Tahsin Yücel'in *Gökdelen*⁵ romanındaki New Yorklu Temel karakterinin düşlediğine benzer bir kent bu: "... geçmişi de, geleceği de düşündürdüremeyecek, onları sonsuz bir şimdiki zamanda yaşatacak bir bütünlük."

İSTANBUL, OLİMPİYAT ATEŞİ GERİ Mİ DÖNÜYOR?

Byzantion, Konstantinopolis ya da İstanbul; çağlar boyunca akınlara, siyasi ve dinî entrikalara, depremlere, yangınlara karşı bitmeyen bir savaş içerisinde aralıksız biçimde yeniden tanımlandı ve şekillendi. 1950'li yıllarda ve ardından 1990'larda Türkiye'nin metropolü, kaotik kentleşmeye elinden geldiğince karşı koymaya çabaladı. Sahip olduğu çeşitli katmanlar İstanbul'u son derece kendine özgü bir kentsel varlığa dönüştürdü. İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin (İBB) idaresindeki bölge, 16 milyondan fazla kullanıcısıyla bugün Türkiye'nin vergi gelirlerinin yaklaşık %40'ını⁶ temin ettiği gibi 5.343 km'lik bir alanda ülke nüfusunun neredeyse dörtte birini de barındırıyor. Cumhuriyetin ilanına dek, kimi yazlık yapılaşmalar dışında yalnızca Suriçi'ne ve Pera, Scutari (Üsküdar), Kadıköy gibi kimi tarihî noktalara sıkışmış olan kentleşme, bugün Marmara Denizi kıyıları boyunca, hatta kuzeyin ormanlık alanlarını da istila ederek genişlemeye devam ediyor. Ağırlık merkezinin Eminönü'nün, daha sonra Karaköy ve Şişli'nin ardından, Maslak'tan⁷ da yer aldığı finans merkezi Maslak'a doğru kayması da bu sürece eşlik ediyor. Kentsel alanın makro-formu-

5 Tahsin Yücel, *Gökdelen*, Can Yayınları, İstanbul, 2006, s. 50.

6 Gelir İdaresi Başkanlığı'nın internet sitesindeki istatistiklere göre 2015 yılı Aralık ayı sonu itibarıyla İstanbul'un toplam tahakkuk içindeki payı %43,63'tür.

7 "Maslak" ile "Manhattan" kelimelerinin birleşmesinden oluşan isim, kentin yeni silüetini yansıtıyor.

nun birbiri ardına geçirdiği bu evrimler, tıpkı Osmanlı döneminde inşa edilen demiryolları, cumhuriyetin⁸ ilk on yıllarında Henri Prost'un⁹ çizdiği bulvarlar¹⁰ ve özellikle de önce 1973'te, ardından 1988'de Boğaz'da inşa edilen köprüler gibi büyük çaplı kentsel altyapı politikalarının bir sonucudur. Megapolün o zamandan bu yana artan tahrip edici yayılması, kundakçı yetkililerce körüklenen¹¹ spekülâtif kentleşme ateşinin geri dönüşüne benziyor.

Bu karmaşık teritoryalleşmelere ve şiddetli kentleşmeye paralel olarak İstanbul, Avrupa ölçeğinde üçüncü, dünyada beşinci sırada yer alarak hiçbir zaman olmadığı kadar gözde bir turizm merkezi olarak karşımıza çıkıyor.¹² Şu da bir gerçek ki İstanbul'da 1946'dan önce inşa edilmiş olan yapıların %0,5'lik kısmı¹³ dünya mirası sayılabilecek birkaç şaheser barındırırsa da %99,5'i yalnızca zaman zaman Dubaivari vurgular taşıyan yakın dönem bir turistik tarzın ikonlarını içeri-

8 İpek Yada Akpınar, "Modern İmgelerin Günlük Yaşamda Mekânlaşması: Prost'un Yeni Kamusalıkları", *Osmanlı Başkentinden Küreselleşen İstanbul'a: Mimarlık ve Kent, 1910-2010* içinde, İpek Yada Akpınar (yay.haz.), Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, İstanbul, 2010, s.68.

9 Jean-François Pérouse, "Henri Prost et Istanbul. Le magistère contrarié (1937-1950)", Güneş Işıksel ve Emmanuel Szurek (der.), *Turcs et Français. Une histoire culturelle, 1860-1960*, içinde, PUR, Rennes, 2014, s. 225-238.

10 Cänä Bilsel, "İstanbul'un Dönüşümleri: Prost Planlaması ve Modern Kenti Yaratmak", İpek Yada Akpınar (yay.haz.) *Osmanlı Başkentinden Küreselleşen İstanbul'a: Mimarlık ve Kent 1910-2010* içinde, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, 2010, s. 49.

11 Bkz. "Ekümenopolis" belgeseli.

12 Kitabın yazıldığı esnada geçerli olan bu olgu, 2016 yılında kentte ardı ardına yaşanan patlamalar, doğudaki çatışmalar ve özellikle Rusya ile yaşanan krizle birlikte dramatik biçimde değişti ve İstanbul, Avrupa'nın en çok turist kaybeden kentlerinden oldu. İstanbul Kültür ve Turizm Müdürlüğü'nün yayımladığı İstanbul Turizm İstatistikleri Mayıs 2016 Raporu'nda 2015'in ilk beş ayında 4.589.041 olan İstanbul'a gelen yabancı ziyaretçi sayısının, 2016 yılının ilk beş ayında 3.734.408'e düştüğü görülüyor. Yalnızca 2015 Mayıs ve 2016 Mayıs ayları arasındaki değişim oranı -26,5 (kümülatif oran -18,6 olarak verilmiş).

13 Burak Boysan, "İstanbul'un Sıçrama Noktası", İpek Yada Akpınar (yay.haz.), a.g.e. içinde, s. 81.

yor. Boğaz'ın megapolünde bugün, yerel ve uluslararası müşterileri çeken alışveriş merkezi sayısı 100'den fazla. Hepsi de İstanbul'u yaşama deneyimini bayağılaştırarak, benzer standartlara sahip bir atmosferde gezinme imkânı sunuyor. İstanbul'dan, küçük bir yerel Osmanlı dokunuşu taşıyan, sterilize edilmiş küresel bir kent¹⁴ yaratmak, onu halen de facto yöneten İstanbul eski büyükşehir belediye başkanı (1994-1998) Erdoğan'ın temel arzusu. Bu neo-emperyal arzu, Hedef 2023 projesinin yol haritasında doruk noktasına ulaşıyor. Bu yol haritası diğer taraftan İstanbul'un 2020 Olimpiyat Oyunları organizasyonuna adaylığını pazarlamaya da hizmet etti. Bu konudaki sayısız başarısızlığa ve rüzgârın hırpaladığı bir olimpiyat stadyumuna rağmen Erdoğan büyüklük özlemi içinde İstanbul'u "daha hızlı, daha yükseğe, daha güçlü"¹⁵ bir şekilde inşa etmeye devam ediyor.¹⁶

TRAKYA İLE BİTİNİYA ARASINI ARŞINLAMAK

Kentsel değişimlerin en çarpıcı olduğu yerler, İstanbul'un kentsel alanının çeperleri. 2023 hedefinin girdabında tarihî merkezler önemli dönüşümlere tanık olsa da, bunların şiddeti İstanbul'un yeni ve hep daha uzaktaki "kapı"larında yaşanan dönüşümün şiddetinden daha az. Üstelik bırakın en deneyimli turistleri, İstanbulluların büyük çoğunluğunun

14 Jean-François Pérouse, "İstanbul, entre Paris et Dubaï: mise en conformité 'internationale', nettoyage et résistances", Isabelle Berry-Chikhaoui, Agnès Deboulet ve Laurence Rouleau-Berger (der.), *Villes internationales. Entre tensions et réactions des habitants* içinde, La Découverte, Paris, 2007, s. 31-62.

15 1894'te kurulan Uluslararası Olimpiyat Komitesi'nin Pierre de Coubertin'in önerisiyle Olimpiyatlar Oyunları'nın resmî sloganı olarak kabul ettiği, Latince söz grubuna referansla: "Citius, Altius, Fortius" Ayrıca bkz. Bölüm 3 ve Bölüm 4.

16 2020 Yaz Olimpiyatları adaylığı, daha önce 2000, 2004, 2008 ve 2012 Yaz Olimpiyatları için aday olan İstanbul'un beşinci adaylığıydı. Oylamanın ilk turunda Madrid elenirken, ikinci tur oylamasında Tokyo üstünlük sağlayarak 2020 Yaz Olimpiyatları'nı kazanan kent oldu.

bile görüş alanının dışında yer alan bu çeperler, genelde ya çok az ya da yanlış tanınıyor. Bu alanları arşınlamak İstanbul'un büyük gövdesini etkileyen çözülme ve yeniden düzenlemelerin yoğunluğunu ve kapsamını ortaya çıkarıyor. Bu ara bölgeleri incelemek ise kişiye Janus'unkine benzeyen, biri geçmişe, biri geleceğe dönük çift yönlü bir bakış kazandırıyor. İstanbul 2023 bizim için bir öngörü denemesi değil. Zira, kent çeperlerinin geleceğini araştırmak, zaten "gelmekte olan megapole"¹⁷ göz atmak anlamına geliyor. 1900'lerden biraz önce kentleşmeyi tanımlayan Emile Verhaeren'in iki şiirinin başlığıyla, "Campagnes hallucinées" [hayalî köyler] ve "Ville tentaculaire" [yayılan şehir], *mutatis mutandis* (durumun icabına göre), İstanbul'un sınırları çatırdıyor. Uzun bir yüzyılın ardından İstanbul bugün, yaygınlaşan kentleşme olgusunun en sıcak noktalarından biri. Boğaz'ın megapolü, Erdoğan'ın ve AKP'nin rehberliğinde sınırsızca yayılmaya devam ediyor.¹⁸

Otoyol ulaşımının hükümdar olduğu bugünlerde, yürüme eyleminin tamamen farklı ritmi İstanbul'un ölçüsüzlüğünü ortaya koyuyor. Biz de bilhassa 2013 yazı boyunca düzenli olarak İstanbul'un çeperlerini büyük adımlarla, günde yaklaşık 35 km.lik mesafe katederek taradık. Bu kent yürüyüşleri, Stalker grubu¹⁹ gibi ilhamını Sitüasyonistlerin

17 Marcel Hénaff'a referansla. Bkz. *La ville qui vient*, L'Herne, Paris, 2008.

18 Murat Cemal Yalçın, Çare Olgun Çalışkan, Kumru Çilgin, Ugur Dundar, "İstanbul'un Dönüşüm Coğrafyası", Ayfer Bartu Candan ve Cenk Özbay (der.), *Yeni İstanbul Çalışmaları - Sınırlar, Mücadeleler, Açılımlar*, Metis Yayınları, İstanbul, 2014, s. 2-70.

19 1990'lı yıllarda İtalyan aktivistler tarafından kurulan Stalker grubu, 2000'li yılların başında İstanbul'a da geldi. Genelde Milano ve Roma'nın kentsel saçaklarını inceleyen bu grup, kentsel bilinçaltını keşfetmeyi hedefler. Stalker üyesi mimar Francesco Careri, bu eylemi "Walkscapes" terimiyle tanımlar. Terim yürüyüş anlamındaki "walk" kelimesi ile manzara anlamındaki "landscape" kelimelerini buluşturur. Francesco Careri, *Walkscapes. La marche comme pratique esthétique*, Fransızca çeviren J. Orsoni, Jacqueline Chambon, Paris, 2013, s. 23.

“dérive”²⁰ kavramından alıyor ve onu tekrar yorumluyor.²¹ İstanbul’un 2023 ufkuna doğru dönüşümünü nitelendiriyor gibi görünen simgeler de bizim için birer çıkış ya da varış noktası oldu. Bu noktalar arasında topografyanın yanı sıra güneşin konumunu da izleyerek; karşımıza çıkan çok sayıda sınır doğrultusunda rotanın yolda şekillenmesine izin verdik. Tesadüf ya da değil, adımlarımız Karadeniz ve Marmara Denizi arasındaki bölgede, fotoğrafçı Serkan Taycan’ın “İki Deniz Arasında”²² adlı projesindeki güzergâhıyla kesişebilirdi. Taycan’ın rotası İstanbullularda, tehdit edilen çevreye dair bir sorgulama yaratmak adına müstakbel Kanal İstanbul’un²³ izinde kuzey-güney ekseninde ilerlerken, bizim güzergâhımız daha çok doğu-batı çizgisindeki keşiflere sadık kaldı. Vaktiyle birer Yunan krallığı olan Trakya ve Bitinya yarımadalarına serpiştirilmiş kentsel tuhaflıkların²⁴ peşine düştük ve gördük ki 2023’ün İstanbulu buralarda şimdiden inşa edilmeye başlamış...

İzlediğimiz rotalar arasında Beylikdüzü’nden İkitelli’ye, Şamlar’dan Kemerburgaz’a, Kartal’dan Çekmeköy’e ve Aydos’tan Via Port alışveriş merkezine uzananları özellikle be-

20 Sitüasyonistlerin kenti keşfetmeye yönelik çalışmaları, yeni terim ve tekniklerin gelişmesine neden oldu. “Dérive” de kenti farklı bir şekilde deneyimleme tekniğine işaret eden ve Türkçeye “sapma” ya da “sürüklenme” olarak çevrilen bir kavramdır. “Bir *dérive* sırasında bir ya da birçok kişi belli bir süreliğine alışıldık hareket ve eylem niyetlerini, ilişkilerini, işlerini ve boş zaman etkinliklerini bırakır ve kendilerini sahanın cazibelerine ve sahada bulacakları karşılaşmaların tesadüfüne bırakır.”, Ali Artun (der.), çev. Aziz Ufuk Kılıç, *Sanat Manifestoları: Avangard Sanat ve Direniş* içinde, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011.

21 Iain Sinclair, *London Orbital*, Penguin Books, Londra, 2002.

22 Serkan Taycan tarafından başlatılan ve 13. İstanbul Bienali tarafından desteklenen proje, İstanbul’un tehditkâr dönüşümünü yürüyerek deneyimleme imkânı veren, kentin yakın batısında, Karadeniz ile Marmara denizleri arasında gerçekleştirilen dört günlük bir yürüyüş rotası.

23 Yoann Morvan, “Kanal İstanbul, un ‘projet fou’ au service d’ambitions politiques”, *Métropolitiques*, Haziran 2011.

24 William B. Helmreich, *The New York nobody knows: Walking 6,000 miles in the city*, Princeton University Press, 2015.

lirtmek gerek. Kurşun ağırlığındaki güneşin altında, tekrar canlanabilmek için birkaç kez mola verdik. Bu molalar sırasında belli sayıda yerel aktörle de karşılaşma fırsatımız oldu: Şamlar imamı ve ileri gelenleri gibi genellikle konuşkan ve misafirperver sakinler; iyi hazırlanmış bir siyasi jargonu kullanan politik kişiler; bakkal, süpermarket, alışveriş merkezi gibi farklı ticarethanelerin çalışanları ve bunların yanı sıra her zaman değerli bir bilgi kaynağı olan emlak satış ofisleri... Toplumsal ve/veya etnik-dinsel ötekileştirmeye maruz kalanların yaşadığı bu alanlar, özellikle de gecekondu, yeni bir kentleşme formu olan kapalı sitelerle yan yana yer alıyor. Bu saha araştırması, bir anlamda şimdilik embriyo halindeki yeni toplumsal-kentsel geometrileri gün ışığına çıkardı. Bizim oradaki alışılmadık varlığımız ise her ne kadar AKP seçmeni olsalar da seslerini duyuramamaktan yıpranmış bölge sakinlerinin sesinin duyulmasına zaman zaman katkıda bulundu.

Bu kitabın her bir bölümü İstanbul'un geleceğine dair tematik-coğrafi bir bakış açısı yakalamayı hedefleyen bir yolculuk olarak karşımıza çıkıyor. İlk güzergâh bizi tarihî merkezlerin, bu bölümden sonra yalnızca kaynak göstermek için andığımız, neredeyse “modası geçmiş” kentsel alanların dışına, Haliç'in kuzeyine götürüyor. İkincisi, aslında az bilinen bir gerçekliği keşfetmemize yardımcı oluyor: Trakya'ya doğru ilerlerken karşımıza çıkan, İstanbul'un uç kenarlarında yaşayan toplulukların göç katmanlarının uzun tarihi. Üçüncü güzergâh, Avrupa yakasının kuzeybatısındaki çitleme hareketlerinin önemini ölçüyor. Dördüncü Bölüm, her iki yakayı da kapsayan bu ölçekdışı makro-bölgenin şekillenmesine tahsis edilmiş bir ölçüt görevi görüyor. Anadolu yakasının çeperinden başladığımız seyahatlerimiz beşinci bölümde bizi İstanbul'un Anadolu periferilerinde keyfin evrimini incelemeye götürüyor. Altıncı Bölüm siyaset, gayri-

menkul ve mimari arasındaki bulanık ilişkileri inceliyor. Nihayetinde, yedinci ve son güzergâh ise yükselen metropol İstanbul'un çeperlerinin, can çekişmekte olan Avrupa kapitalizminin tezatlarla dolu arka bahçesini temsil etme şekline ışık tutuyor.

Elbette az incelenmiş kentsel çeperler üzerindeki bu güzergâhlar kıpır kıpır İstanbul kent yaşamının farklı özelliklerinin tümünü kapsamaktan uzak. Bu incelemeler daha ziyade Walter Benjamin'in²⁵ Paris için yaptığı gibi, daha şimdiden gözümüzün önünde duran megapolün 2023 ufkundaki geleceğini göstermeyi amaçlıyor.

Şimdi Trakya ve Bitinya arasında gezinmek için yola koyulalım!

25 Walter Benjamin, "*Paris capitale du XIXe siècle*", Almandan Fransızca'ya çeviren J. Lacoste, Éditions du Cerf, Paris, 2009.

1. İSTANBUL'UN KAYNAKLARINDA ➔

İstanbul'un kentsel alanının kaynaklarından biri, tarihî yarımada'nın, doğal bir liman olan Haliç'e eklemlendiği yerde bulunur. Buradan çıkıp kuzeye doğru ilerlediğimizde ise yol bizi başka kaynaklara götürür: AK Parti'nin merkezi olan siyasi kaynak, gide-rek daha da kirlenen su kaynakları, taş ocakları ve çöplükleriyle İstanbul'un inşaat-yıkım kaynakları...

5km

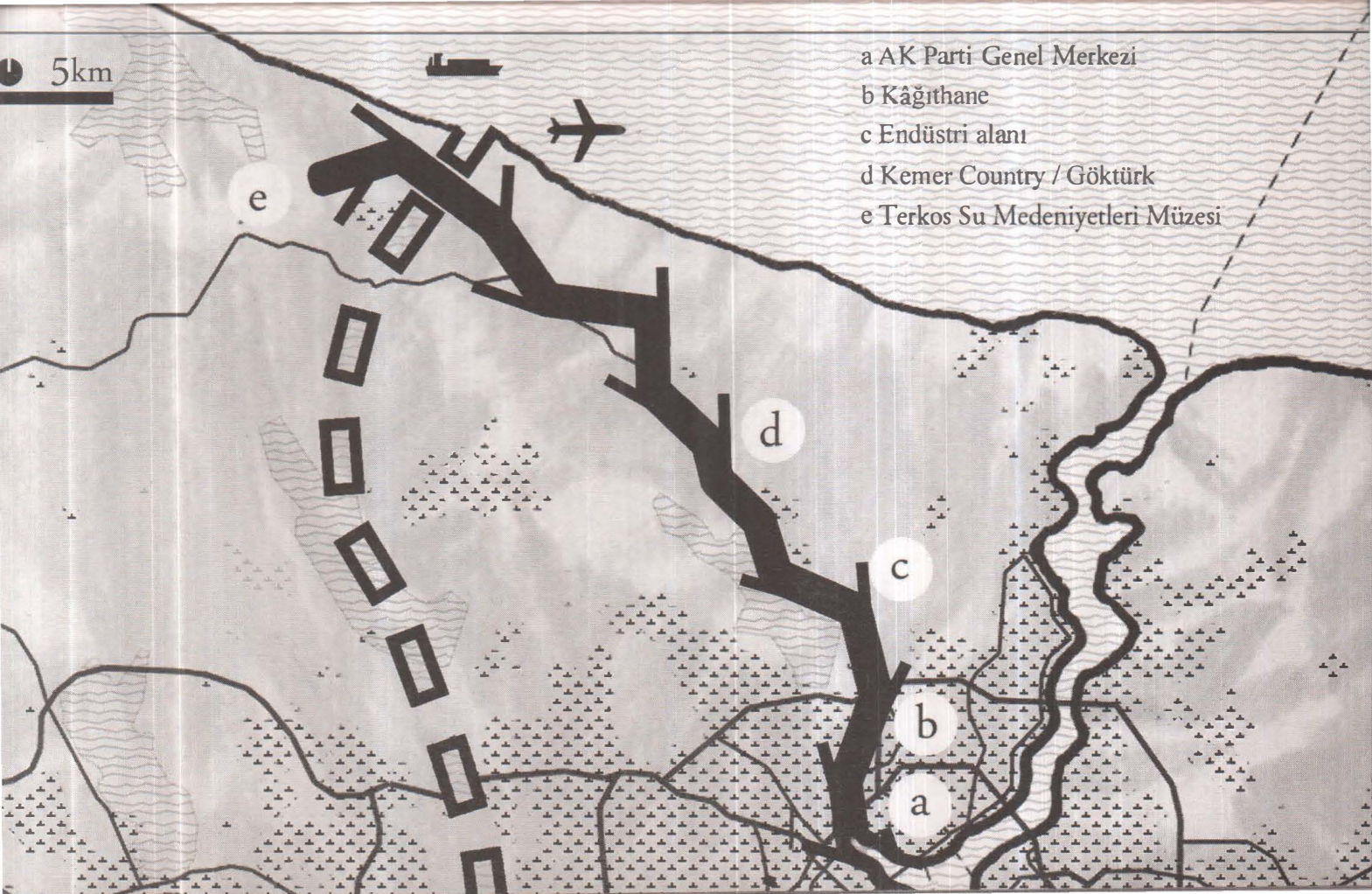
a AK Parti Genel Merkezi

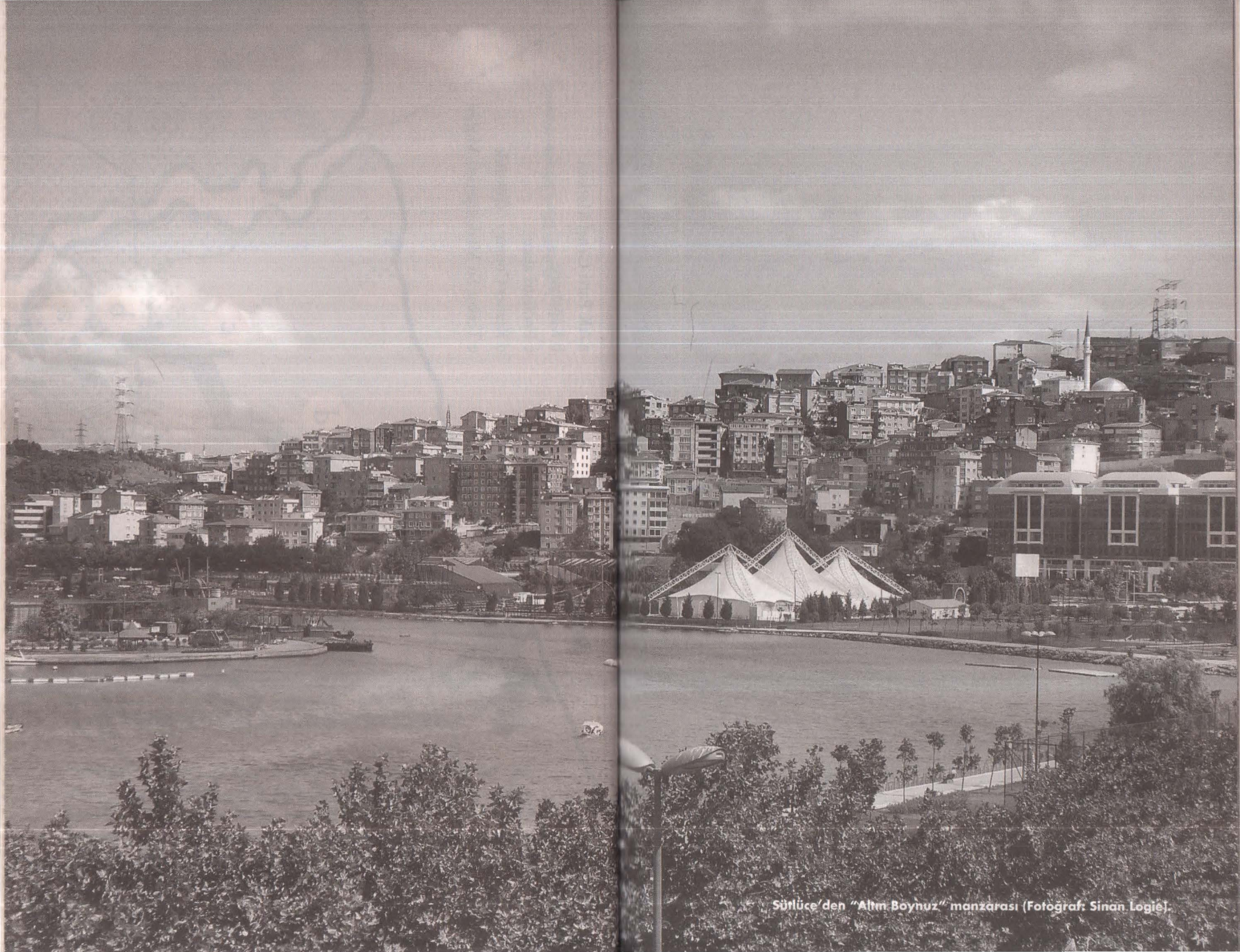
b Kâğıthane

c Endüstri alanı

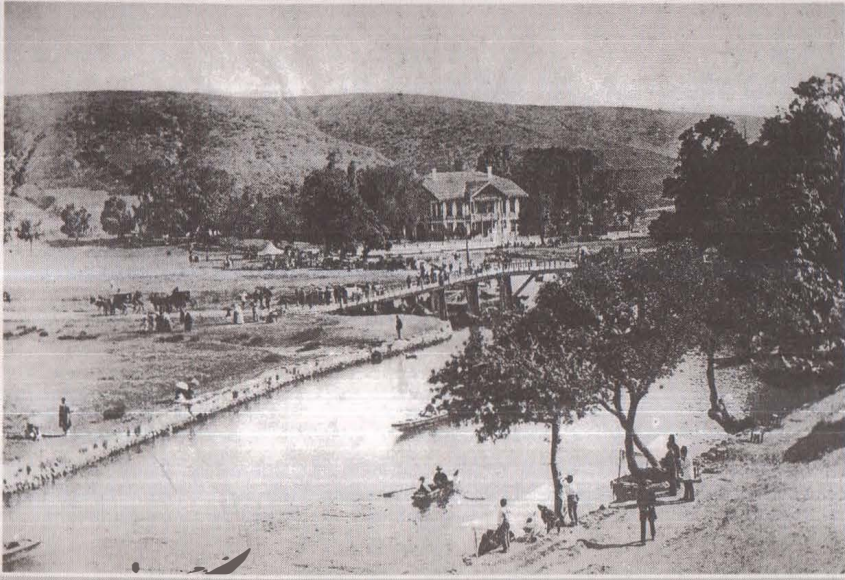
d Kemer Country / Göktürk

e Terkos Su Medeniyetleri Müzesi

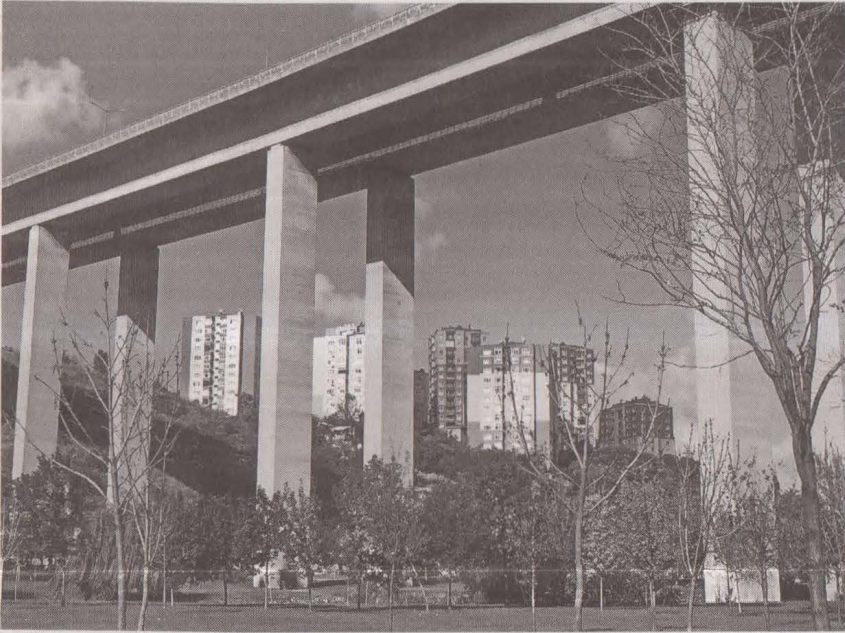
S rl ce'den "Altın Boynuz" manzarası (Fotograf: Sinan Log e).

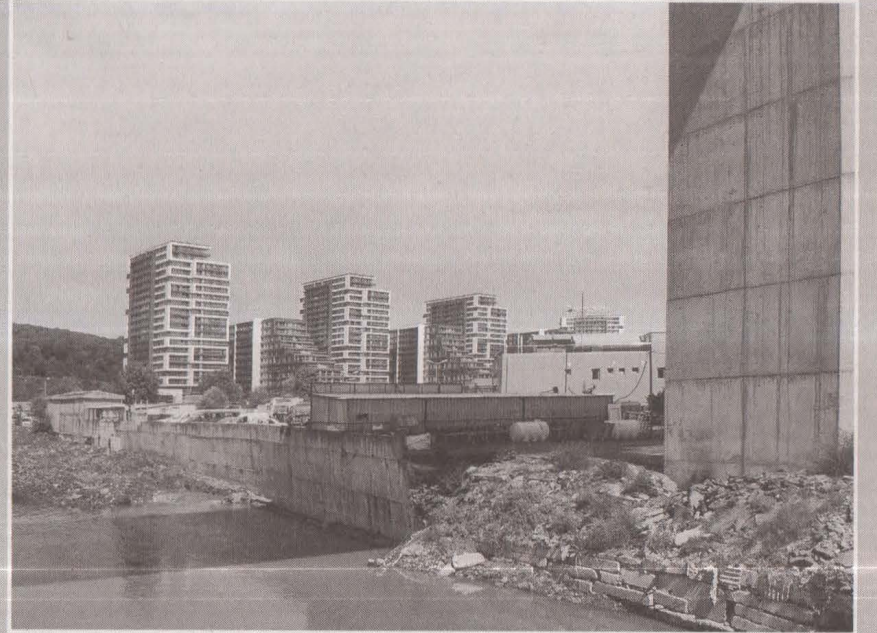
19. yüzyılda Kâğıthane'nin mesire alanları (Fotoğraf: Anonim).

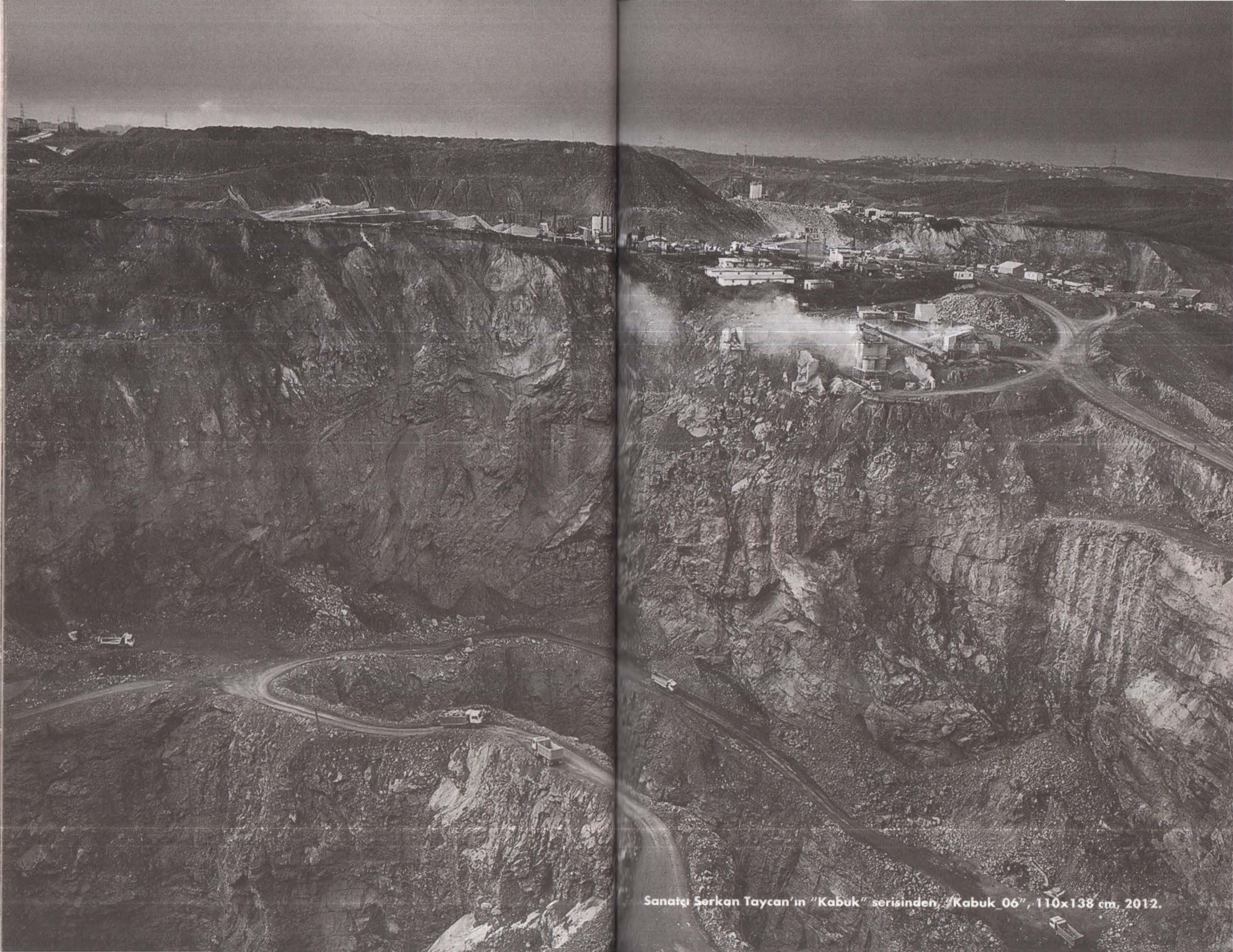
Cendere vadisi, TEM köprüsünden Kâğıthane'ye doğru bakış (Fotoğraf: Sinan Logie).

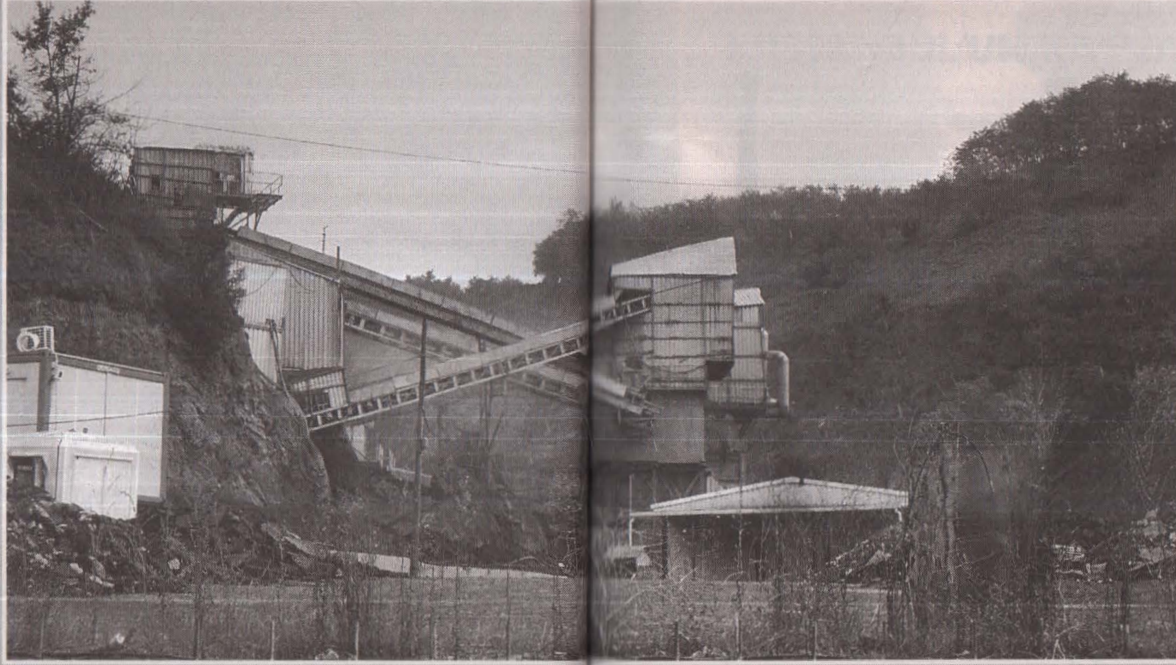
21. yüzyılda Kâğıthane'nin eski mesire alanları (Fotoğraf: Sinan Logie).

Vadi İstanbul projesi ve Cendere'nin "mavi" suları (Fotoğraf: Sinan Logie).

Sanatçı Serkan Taycan'ın "Kabuk" serisinden, "Kabuk_06", 110x138 cm, 2012.

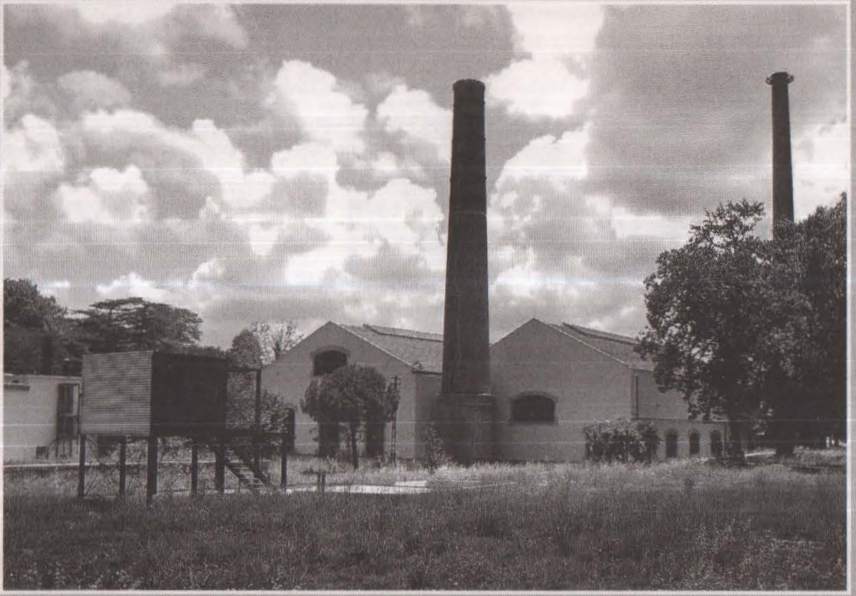
Cendere Vadisi'ndeki
çimento üretimi
(Fotoğraf: Sinan Logie).

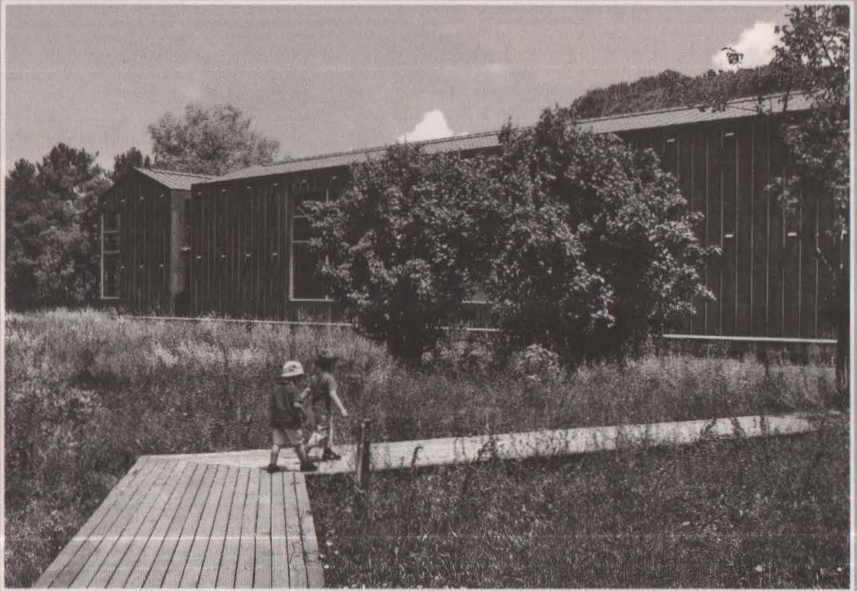
Kemerburgaz'da "Eğri Kemer" (Fotoğraf: Sinan Logie).

Göktürk ve Kemerburgaz yakınlarında bazı "kirlilik" kaynakları (Fotoğraf: Yoann Morvan).

Terkos'ta "Su Medeniyetleri Müzesi" ve eski Osmanlı su pompalama istasyonu
(Fotoğraf: Sinan Logie).

Terkos'ta "Su Medeniyetleri Müzesi"nin başarılı mimarı ve peyzajı (Fotoğraf: Sinan Logie).

1. İSTANBUL'UN KAYNAKLARINDA

AK PARTİ: SAFLIK VE BEREKET

10 Ağustos 2014'teki cumhurbaşkanlığı seçiminde ilan edilen zaferinin ardından Recep Tayyip Erdoğan,¹ tahta çıkan Osmanlı sultanlarının yaptığı gibi, Eyüp Sultan Camii'ne dua etmeye gitti. Osmanlı'nın göz alıcı mücevheri, İslâm geleneğinde inşa edilmiş bu külliye'nin (cami, kabirler, medrese ve dergâhtan oluşur) silueti Haliç'in sularına yansır. Rûzgârlardan korunan bu doğal koy, Bizans'ın da doğduğu yerdir. İsmi eski Yunancadan diğer dillere Altın Boynuz olarak geçmesine ve edebi çevirilerde Altın Boynuz ifadesi rağbet görmesine rağmen Türkçede, yalnızca bir coğrafya terimi olan Haliç ismi kullanılır. Bu, İstanbul'un özellikle turizm sayesinde giderek daha da uluslararasılaşması kadar, tarihî yarımada ve çevresine yöneltilen bakışın değişimine de işarettir. AKP'nin İstanbul il merkezi, simgesel olarak yine bu kıyılarda; partiye organik biçimde bağlı bir iş adamları derneği olan MÜSİAD'ın² yakınında yer alır. Bu aktörler için Altın Boynuz bereketle eş anlamlıysa da, haliçte son bu-

1 Jean-François Pérouse ve Nicolas Cheviron, *Erdogan, nouveau père de la Turquie?*, Éditions François Bourin, 2016.

2 Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği (MÜSİAD), daha seküler olarak tanımlanan TÜSİAD ile rekabet içinde kabul edilir. Araştırmacı Dilek Yankaya, "The Europeanization of MÜSİAD: Political Opportunism, Economic Europeanization, Islamic Euroscepticism" adlı makalesinde MÜSİAD'ı "İslâm yönetimli" ve "Avrupalaşmış" olarak tanımlıyor, *European Journal of Turkish Studies*, sayı 9, 2009, <http://ejts.revues.org/index3696.html>.

lan derelerin kuzeyine doğru uzanan bölge daha az parıltılıdır. Nitekim ilk adımlarımız³ bizi daha da kuzeye, kentsel alanın uçlarına, bir süredir tehdit altında olan Terkos Gölü'ne götürür. Bu ilk rotayla birlikte tarihî noktaların var olduğu bölgeden tamamen uzaklaşır, yönümüzü sahne arkasına, ufuk noktası 2023 olan bir İstanbul'un kaynaklarına doğru çeviririz.

Altın Boynuz'un son birkaç onyıldır geçirdiği kentsel dönüşüm; neoliberalizm ve yeni Osmanlıcılığın⁴ çifte etkisi altındaki İstanbul'un dönüşümlerini de açığa çıkarır. 1950'li yılların endüstriyel ve enformel konut gelişiminin ardından Haliç'in durumu, 1970'li yıllarda çevreye yayılan kötü kokular ve kolera salgınıyla son derece korkunç bir hal aldı. 1980'lerden itibaren kıyılar üzerinde yer alan son sanayi yerleşimlerinin⁵ de ortadan kaldırılması, kıyı şeridinin düzenlenmesini öngören büyük projenin bir parçasını oluşturuyordu. Kıyıda yeni yeşil alanlar oluşturulurken, bitişik mahalleler bir sahil yoluyla denizden koparıldı.⁶ Bu sırada çamurlu sular nedeniyle mide bulandırıcı kokular yayılmaya

3 Bu bölüm Brian Chauvel ve Yoann Morvan'ın şu makalesini tekrar ele alıyor ve tamamlıyor: "Dépolluer les eaux d'Istanbul? De la Corne d'or aux sources du Cendere, coupe transversale des contradictions du développement urbain durable dans la mégapole turque", Jean Lagane (der.), *Les défis de la durabilité urbaine en Méditerranée* içinde, Une dialectique Sud / Nord, PUAM, Aix-en-Provence, 2013.

4 Asu Aksoy, "İstanbul'un Neoliberalizmle İmtihanı", Ayfer Bartu Candan ve Cenk Özbay (der.), *Yeni İstanbul Çalışmaları - Sınırlar, Mücadeleler, Açılımlar* içinde, Metis Yayınları, İstanbul, 2014, s. 26-46.

5 Sanayi kuruluşlarının yeni merkez dışı bölgelere yerleştirilme hareketi daha önceden başlamıştı.

6 İstanbul'un ilk "büyükşehir" belediye başkanı, 1984-1989 arasında görev yapan Bedrettin Dalan, "Haliç gözlerim kadar mavi olacak" cümlesiyle lanse ettiği Haliç planını başkanlığı döneminde uyguladı. Plan dahilinde Haliç'in iki kıyısında da yüzlerce konut, Yahudi, Rum, Ermeni ve Türk sivil mimari örnekleri, bölgenin kimliğiyle özdeşleşen tarihsel ve kültürel mirasa ait yapı yok edildi. Haliç bir sanayi alanı olmaktan çıkarıldı, bir rekreasyon ve konut alanına evrilerek kamuya açıldı.

devam etti. 1990'lı yılların ortalarında İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi⁷ (ISKİ) beş milyon metreküp çamurun temizliğinin yanı sıra toplama ve arıtma istasyonlarına sahip bir kanalizasyon sisteminin inşasını da, fetişleştirilmiş teknik maharetlerinin⁸ reklamını bolca yaparak üstlendi. AK Parti'nin gurur kaynağı Altın Boynuz, böylelikle eski göz alıcılığını geri kazanmaya hazırdı. 1990'lı yılların sonunda İstanbul Büyükşehir Belediyesi "Haliç Kültür Vadisi" projesini lanse etti. 2004'te başlayan "İstanbul Müze-Şehir" projesiyle birlikte bu program, özellikle endüstriyel dönemin kalıntılarını sahiplenilen iddialı kültürel projelerle bu tarihî kentsel bölgenin çekiciliğini artırmayı amaçlıyordu. Güçlü finans grupları⁹ tarafından üstlenilen projeler bugün, su kenarına serpiştirilen özelleştirilmiş birimler görünümünde.

Bu neoliberal¹⁰ etkinin ötesinde, bölgenin peyzajı giderek artan bir yeni-Osmanlıcılık vurgusu da taşıyor. Bu yeni moda, özellikle Haliç'in kıyıları boyunca birçok park ve bina da kendini gösteriyor. Şahikasına ise her 29 Mayıs'ta haliçin kıyıları boyunca düzenlenen kutlamalarda ulaşıyor. İstanbul'un Osmanlılar tarafından fethedilmesinin yıldönümü (1453), havai fişek gösterileri eşliğinde, *yerinde* kutlanıyor. 2009'da eski bir mezbahanın yerine inşa edilen heybetli Ha-

7 ISKİ'nin 5 milyar 780 milyon 451 bin lira olan 2016 mali yılı bütçesi Kasım 2015'te onaylandı. İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin toplam bütçesi ise 2016 yılı için 16 milyar 100 milyon lira olarak belirlendi.

8 2012 yılında gerçekleştirilen son icraatlardan biri Boğaz'ın (tuzlu) sularının tünelle Haliç'in (tatlı) sularına aktarılması oldu.

9 Türkiye'de sanayi, ulaşım, endüstri ve iletişim tarihine adanmış ilk sanayi müzesi olan Rahmi M. Koç Müzesi, işadamı Rahmi Koç'un desteğiyle Hasköy'de 1994 yılında açılmıştı. Kadir Has, Cibali'deki eski bir tütün fabrikasını dönüştürerek Kadir Has Üniversitesi'ni 1999 yılında açtı. Oğuz Özerden ise İstanbul Bilgi Üniversitesi'nin bir kampüsünü (diğerleri Dolapdere ve Kuştepe'dedir) Santral İstanbul adlı çağdaş sanat müzesi ile birlikte eski Silahtarğa elektrik santralinin içinde, 2007 yılında inşa ettirdi.

10 Zeynep Günay ve Vedia Dökmeci, "Culture-led regeneration of Istanbul waterfront: Golden Horn Cultural Valley Project", *Cities*, cilt 29, sayı 4, 2012, s. 213-222.

liç Kongre Merkezi de mimari anlamda Osmanlıya öykünme eğilimini pek iyi özetliyor. Lale şeklindeki logosu, Osmanlı'nın altın çağını¹¹ hatırlatan bu sembolün artan kullanımının ilk örneklerinden. AK Parti döneminde lale motifi İstanbul'da giderek her yerde karşımıza çıkmaya başladı: Yeşil alanlardan¹² kurumlara, bu motif "gelmekte olan" megapolü süslüyor; tıpkı 2020'deki Olimpiyat Oyunları'nı ağırlayabilmek için tekrar yapılan adaylık başvuru sürecinde lanse edilen logoda olduğu gibi... Son dönemdeki tüm seçimlerde galip gelen AKP'nin çekiciliği dayanılmaz görünüyor. Semboller ve peyzaj düzenlemelerinin yardımıyla Parti, Haliç'i kentin en gözde yerlerinden biri haline getirdi. Şimdi güncel sorunların ölçeğini anlayabilmek için zaman ve mekânda Haliç'ten yukarı doğru ilerleyelim.

"AVRUPA'NIN TATLI SULARI"NDAN VADİ İSTANBUL'A

Haliç'in bittiği noktadan kuzeye doğru, Avrupalı gezginler ve Fransızca konuşan İstanbullular tarafından "Avrupa'nın tatlı suları"¹³ olarak isimlendirilen küçük bir alüvyon ovası uzanır. Zamanında mesire ve gösteri alanı olarak kullanılan bu yer, Sultan III. Ahmet (1673-1736) tarafından erken fark

11 Osmanlı sanatında da çok sık kullanılan lale motifi kaçınılmaz olarak Osmanlı İmparatorluğu'nun 1703-1730 yılları arasında yaşadığı varsayılan Lale Devri'ni akla getiriyor.

12 Jean-François Pérouse'a göre belediyeye ait alanlara lale dikilmesi buralara çöp dökülmesini bir ölçüde engelliyor. Böylelikle kamu kurumlarının, yeni model pratiklerin öncüsü olarak bir tür "yerel yurttaşlık görgüsü" uyguladığını söylemek mümkün: "L'impératif du développement durable à Istanbul: une domestication contrariée, partielle et opportuniste", Pierre-Arnaud Barthel ve Lamiya Zaki (der.), *Expérimenter la "ville durable" au sud de la Méditerranée* içinde, Éditions de l'Aube, Paris, 2011, s. 55-82.

13 "Les eaux douces d'Europe", Fransızların Alibey Deresi ve Kâğıthane Deresi'ne verdiği, daha çok geç Osmanlı döneminde kullanılmış bir tanımlama. Aynı şekilde Küçüksu ve Gökusu dereleri de "Les eaux douces d'Asie" (Asya'nın tatlı suları) olarak geçer.

edildi ve sultan, sayısız lalenin olduğu bahçeler ile sultanların eşlerine ait küçük kasırların arasına Sadabad Köşkü'nü inşa ettirdi. Bununla birlikte Osmanlılar 16. yüzyılda buraya kâğıt üretiminde kullanılan bir su değirmeni tesis etmişlerdi. Zira artık tarihî merkezin hemen çevresinde yer alan ilçenin ismi de buradan geliyor: Kâğıthane. Dolayısıyla bu kent- sel alanın sınai işlevinin eski olduğu ve bugün özel üniversiteye dönüştürülmüş olan eski elektrik santrali Silahtarağ'a'nın¹⁴ yapımına (1914) dayanmadığı söylenebilir. 1950'li yılların başında sakinlerinin sayısı yaklaşık 3 bin olan Kâğıthane'nin nüfusu, bugün 400 binin üzerinde.

Avrupa'nın tatlı suları, eski saflığı bulmanın özlemiy- le nostaljik unsurlar taşıyan peyzaj düzenlemelerine sahip parklara dönüştürülerek ıslah edildi. Civarda bulunan tema park Miniatürk, Türkiye'yi minyatür bir biçimde yücel- tirken; küçük tepelerin üzerinde yer alan; "Lale", "Sadabad" gibi manidar isimlere sahip kapalı siteler kaçak yerleşimle- ri zar zor maskeleyebiliyor. Ufukta ise çok sayıda yeni ku- le beliriyor.

Sadabad Camii'nin ve Kâğıthane Belediyesi binasının öte- sinde, vadinin derinliklerine doğru peyzaj düzenlemeleri hızla yok oluyor. Matbaalar ve boya üretimhaneleri; bakır, alüminyum ve elektronik malzeme fabrikaları; tekstil, de- ri işleme ve halı fabrikaları ile mermerciler, Cendere adıyla da bilinen Kâğıthane Deresi boyunca birbirini izliyor. Bu kı- yıların 100 metre kadar uzağında yer alan İSKİ'nin su arıt- ma istasyonunun bu üretim yerlerinin atıklarının tümünü

14 Henri Prost'un kent planları 1936'dan itibaren sanayi kuruluşlarının bu bölge- de yoğunlaşmasını öngörüyordu. Ernest Mamboury 15 yıl sonra, bölgeyi şöy- le aktaracaktı: "Dokuma, örme atölyeleri; kauçuk, boya, yağ, çikolata, sabun, cam, elektrik tesisatı, makine, gemi parçaları, çimento, tuğla, kiremit fabri- kaları; kimya ve ecza laboratuvarları; bira, şarap, likör, tütün, giysi, kundura, mobilya fabrikalar vb..." (Ernest Mamboury, *Istanbul touristique*, Çituri Bira- derler Basımevi, İstanbul, 1951, s. 30).

kontrol edemediği açık. Suyun geliş yönündeki zehirli atıklar tamamen görmezden geldiğinden; akış yönünde gerçekleştirilmiş olan düzenlemeler kirlilik sorununu bir miktar seyreltmış olsa da, tamamen çözmekten çok uzak. Bu düzenlemeler İstanbul'daki altyapı uygulamalarının parçalı ve ardışık bir vizyonla yönetildiğinin göstergesi. Bu uzağı görememe hali, megapolün karşı karşıya olduğu birçok riskli durumda ciddi sonuçlar doğuracak: Örneğin sel baskınları, özellikle de iklim değişikliği nedeniyle, İstanbul'da gitgide daha sık yaşanmaya başladı. Müsrif biçimde dökülen ve hem yerel hem ulusal düzeydeki politikacıların övündüğü asfalt, suyun yüzeydeki akışını hızlandırıyor ve yoğun yağış durumlarında vadide taşkınlara neden oluyor. Ayama Deresi'nde yaşanan olaylar¹⁵ tüm bu eğimli havza için de geçerli: "Üst havzada kontrol edilemeyen atıklar devam ettikçe, aşağı havzadaki yatırımlar yalnızca yüzeysel kalmaya mahkûm".¹⁶ Yine de bu görünürdeki temizlik, satmayı ve oy toplamayı mümkün kılıyor...

İstanbul'un betonlaştırılması bu risklere rağmen tüm hızıyla devam ediyor. Sonsuz sayıdaki gayrimenkul projesi arasında Vadi İstanbul, en görünür olanlardan biri. Reklamaları, aynı diğer projeler gibi, uluslararası yatırımcıları¹⁷ çekebilmek amacıyla Türk Hava Yolları'nın aylık dergisinde yer alıyor. Gerçekten de, havayollarının sıklıkla üzerinden geçtiği bir bölgede yer aldığından ötürü, inşaatı yeni biten kompleksi¹⁸ uçağın küçük penceresinden seçebil-

15 Eylül 2009'daki su taşkınında beş kişi hayatını kaybetti.

16 Jean-François Pérouse, "Vallées niées, rivières morcelées... La durabilité en danger", *Urbanisme*, sayı 374, 2010, s. 62-65.

17 Projenin tanıtımında kullanılan diller arasında Türkçe ve İngilizcenin yanı sıra Körfez ülkelerinden yatırımcıları çekmek adına Arapçanın da bulunduğu altını çizmek gerek. <http://www.vadistanbul.com/>

18 Vadi İstanbul projesi üç büyük grubun ortaklığında gerçekleşti: 40 yıldır inşaat sektöründe etkin olan Artaş grubu, Cacharel ve Pierre Cardin gibi markalarla işbirliği yapan ve kimi diğer tekstil grupları gibi son birkaç yıldır gayrimen-

mek mümkün. Oldukça dizisel bir biçimde tasarlanmış bu komplekste; ilerinde taksitle satın alınabilecek 3 milyon TL değerindeki 300 m'lik dairelerin de bulunduğu 1.111 konut, 60 bin m'lik bir otel ve "son model" bir alışveriş merkezinin yanı sıra, bir kilometreden az uzaklıkta bulunan finans merkezi Maslak'a rakip olmayı hedefleyen çok sayıda ofis de yer alıyor.

Vadi İstanbul, Galatasaray Futbol Kulübü'nn yeni stadının yanı başında, Cendere Vadisi'nin üstünden geçen ikinci evreyolu viyadüğünün aşağısında bulunuyor. "Yeşilin maviyle buluştuğu yer" sloganı Vadi İstanbul'un tanıtımını üstleniyor.¹⁹ Fakat bu slogan mavinin güzel tonlarına epey uzakta kalan ormanlık alanı yavaş yavaş tüketen beton ile şüpheli bir yosun tabakasıyla kaplanan kirli suyun gri tonlarından bahsetmeyi unutuyor!

BULANIK SULAR: MZELEşTİRME İLE KİRLENME ARASINDA

Sanayi alanı ile kültürel miras arasındaki değişen dizilimlerin ve suların idaresinde rastlanan aşıkr çelişkilerin bir simgesi olan İSKİ Müzesi ve menba arasındaki karşıtlık özellikle dikkat çekici. İkinci evreyolu (TEM), yaldızlı Kemerburgaz bölgesi ve Hamidiye'nin temiz suları arasında yer alan Cendere'nin aktığı vadi, akıntı yönündeki suların kalitesi düşünülmeden oluşturulmuş, girintili çıkıntılı bir endüstriyel koridor. Bu kesitin hemen başlangıcında yer alan, İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti programının belli başlı temalarından "su medeniyetleri"ne adanmış müze projesi,

kulde de faal olan büyük tekstil grubu Aydınlı ve son olarak 35 yıl önce kurulan, yüksek kalite projelerde uzman gayrimenkul grubu Keleşoğlu. 2014 yılı sonunda anlaşmazlık sebebiyle Keleşoğlu hisselerini Artaş'a sattı.

19 Gaston Bachelard, *L'eau et les rves*, Jos Corti, Paris, 1942.

kültürel miras vizyonunun akıntı yönündeki devamı niteliğini taşıyor. Vadinin devamı ise tamamıyla farklı bir manzara sunuyor. Cendere'nin yatağı, her biri diğerinden daha fazla kirlilik yaratan bir dizi sanayi (polimer işleme, çimento...) işletmesi tarafından açık boşaltım sistemi olarak kullanılıyor. Akarsuyun durumu ve insan sağlığı üzerine etkileri, suyun şişeleme için halen bu bölgeden alınması kadar endişe verici. Cendere Vadisi'ndeki en görünür fabrikalardan biri ise, Eczacıbaşı grubuna ait ilaç üretim tesisleri. Bu güçlü grup aynı zamanda İstanbul'un yeni roller üstlendiği alanlardan biri olan güncel sanatın en büyük sponsorlarının da arasında.

1896'da Sultan II. Abdülhamit tarafından işletilmeye başlayan ve bugün hâlâ işler durumda olan Hamidiye kaynak suları, su dağıtımının²⁰ sembolik sorunlarına iyi bir örnek teşkil ediyor. Su idaresinin modern dönemde İstanbul Belediyesi'nce ele alınması Osmanlı geleneğinden kopuşa bir işaret olarak görülebilir; zira idarenin sekülerleşmesi onu toplumsal ve dinî temellerinden ayırır. Nitekim Ahmet Hamdi Tanpınar, İstanbul'u tasvirine, iyileştirme gücüne sahip sularına dair nostaljik bir yüceltmeyle başlarken, bu el değiştirmenin yol açtığı simgesel zarardan şöyle bahseder: "İstanbul serin, berrak, şifalı suların şehri idi."²¹ 1979'da tekrar hayata geçirilen, Eğri Kemer'e²² sırtını vermiş bir bölgede

20 Dönemin su dağıtımı hakkında Ernest Mamboury bize şunları hatırlatıyor: "Bu yüzyılın başına dek, tüm su yolları hem dine hem de imparatorluğa bağlı çifte bir amaçla yapıldı; sultanlar ya da özel şahıslar tarafından yaptırılan bu su yollarının idaresi ve bakımı ise Evkaf Nazırlığı'na aitti", "İstanbul touristique", a.g.e., s. 203.

21 Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir. İstanbul, Bursa, Konya, Erzurum, Ankara*, Paris, Publisud, 1995, s. 30.

22 Kemerburgaz'ın girişinde yer alan, Mimar Sinan'ın 16. yüzyılda inşa ettiği bu su kemeri, 90 derecelik dik açıyla ünlüdür. Kemer, zamanı için muazzam kabul edilebilecek, dönemin nüfusu 600.000'i bulan İstanbul'un talebini karşılamak için inşa edilen, 50 km uzunluğundaki bir su şebekesinin parçasıdır.

“sultanların kaynağını” işleten Hamidiye şirketi ise yine lale sembolünü kullanan bir pazarlama stratejisi benimsedi. Şirketin hissedarlarından büyükşehir belediyesi; imparatorluk gelenekleriyle bağ kurma niyetini açıkça belli ediyor: Bugün Belgrad Ormanı’nın 200 metre altından çıkarılan su, zamanında metropolün 145 çeşmesine su veren kaynakla bir kabul ediliyor. Oysa bugün bu çeşmelerden 17’si kullanılır durumda; Erdoğan’ın yetkisi altında şirketi yeniden örgütleyen belediye, hayır işlerini Osmanlı dönemi çizgisinde devam ettiriyor. 200 bin kişiye her gün hayırsever bir şekilde kaynak suyu sağlanması²³ dine, hatta imparatorluğa²⁴ ait değerlerin göze çarptığı bir yeniden dağıtım yöntemini tanımlıyor.

Orman açıklığının ortasında, yeni Osmanlı ile “Küçük Ev” dizisi arası bir mimariye sahip olan, yaşam tarzlarını²⁵ Amerikanlaştırarak siyasi bölünmelerin ötesine geçen Kemer Country adlı kapalı site, İstanbul ili ölçeğinde çığır açan bir örnek. Kemer Country, Hamidiye kaynak sularından birkaç yüz metre uzaklıkta yer alıyor. Yapay gölü ve peyzaj düzenlemelerinin yapıldığı birçok alanıyla bu kapalı yerleşim kompleksi, kendine yeterlik ideali içinde enerji ve su kaynaklarına sahip, içe dönük yaşayan bir bölge. Kentsel bölgenin tümüne model teşkil eden, çevresinden kopuk site hayatı; tarihî mahallelerin uzağında, kaybedilmiş olduğu varsayılan bir kentliliği tekrar kurmayı deniyor. Bu parçalanma kaynakları neredeyse isteğe bağlı olarak Cendere menbasına doğru artıyor. Mike Davis’in Los Angeles’ı yerdığı *City of Quartz*²⁶ kitabındakine benzer bir kentsel gelişim, gayrimen-

23 Bu dağıtım kamu binalarında, dinî yapılarda ve hastanelerde olduğu gibi piknik alanlarında da yapılıyor.

24 Bu suyun uluslararası dağıtımı, pazarlama kampanyasının ikinci en önemli iddiasını oluşturuyor.

25 Eski Başbakan Ahmet Davutoğlu’nun da burada mülkü bulunuyor.

26 Mike Davis, *City of Quartz. Excavating the Future in Los Angeles*, Verso, New York-Londra, 1990.

kul geliştiricilerinin öne çıkardığı imkânların bu süreçte yavaş yavaş ortadan kalkmasına tanık oluyor: Bölgenin yer aldığı orman açıklığı artık çok gürültülü; Avrupa yakasının en büyük çöplüğüne ya da taş ocaklarına giden kamyonların izlediğı hemen yakındaki otoyol tarafından boydan boya bölünmüş durumda. Elbette, arazi değerinden bir şey kaybetmiyor; aksine üçüncü çevreyolunun²⁷ inşaatıyla ederi gelecekte daha da artacak. Ancak Cendere'nin zaten bulanık olan sularının en azından bir kısmını koruma umudu da bu çevreyoluyla birlikte sönecek. Politikacılar rezervlerin neredeyse tükenmez olduğı görüşünde, oysaki 2035 itibarıyla su kaynakları metropolün taleplerini karşılamakta tamamen yetersiz kalacak.

Avrupa yakasının en önemli içilebilir su rezervlerinden biri olan Terkos Gölü'nün kıyılarında, eski bir Osmanlı su pompalama istasyonu bulunuyor. Hamidiye ile aynı dönemde inşa edilmiş olan istasyon yakın zamanda müze niteliğı taşıyan bir mekâna dönüştürüldü. İstanbul Teknik Üniversitesi'nden (İTÜ) bir grup tarihçi ve mimar²⁸ tarafından özenle ele alınan proje,²⁹ sergileme mekânlarının yapılma şekli ve ulusal mimarlık ödülüne layık görülen çarpıcı peyzaj çalışmasıyla eski pompaları korumayı amaçlıyordu. 2006'da İSKİ tarafından sipariş edilen proje, 2009'da tamamlandı. O zamandan bu yana, müzeciliğı dair içerik anlamında vizyon eksikliğinden mustarip ve halihazırdaki Su Medeniyetleri Müzesi de göz önüne alınırsa hayli lüzumsuz olan proje,

27 Yoann Morvan ve Benoît Montabone, "Le pont de la rente. Les enjeux fonciers du troisi me pont sur le Bosphore   Istanbul", * tudes fonci res*, sayı 148, 2010, s. 20-25.

28 Gülsün Tanyeli, Arzu Erdem, Cem Altun, Hüseyin Kahvecioğlu, Nurb n Paker ve Saltuk Akatay.

29 Selin Biçer, "Akıbeti Bilinmeyen Bir Müze Girişimi: İstanbul Su Medeniyetleri Müzesi Terkos Pompa İstasyonu", <http://www.arkitera.com/haber/9005/akibeti-bilinmeyen-bir-muze-girisimi-istanbul-su-medeniyetleri-muzesi-terkos-pompa-istasyonu>, 2012.

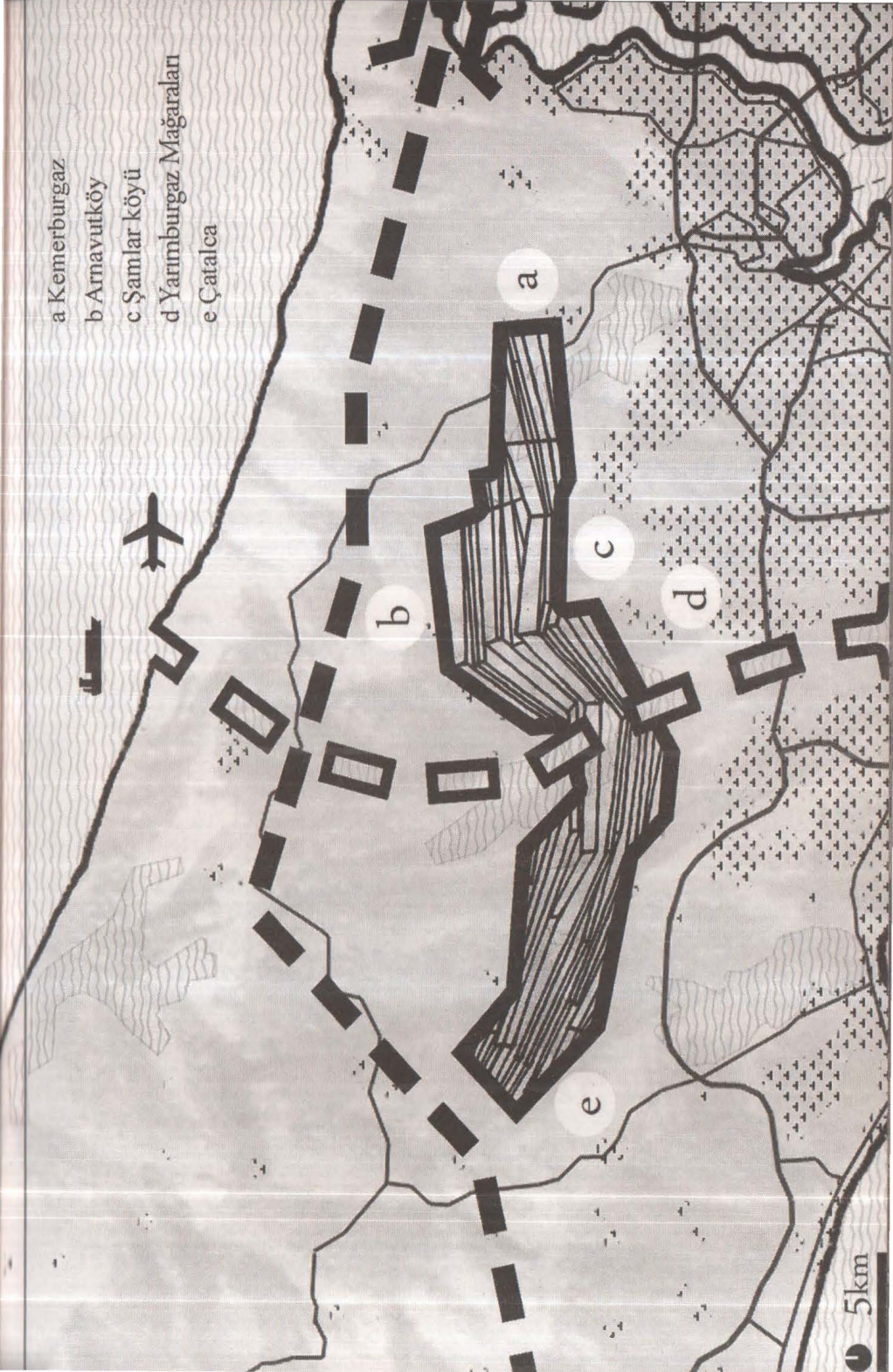
hâlâ etkinlik programlamasını bekliyor. Giderek artan ve yakında geri dönüşü olmayacak kirliliğe rağmen, yeni bir emre kadar gölün adı Durusu olarak anılacak. Toponimisi Bizans dönemine uzanan ve ismini kıyılarında bulunan “Τριχός” adlı Yunan manastırından alan Terkos, adımlarımızı belirleyen tarihî katmanların çeşitliliğini sorgulatıyor.

2. G   KATMANLARININ TEKTONİK YAPISI

Boğaz'ın kozmopolit megapolü, farklı çevrelerden birbirinin pe i sıra buraya gelen çok sayıda topluluk katmanına ev sahipliği yapıyor. Bu olgu elbette merkezî alanları etkiliyor. Buna karşın, zamanında İstanbul'un kırsalında yer alan birçok köy, 1923'teki mübadeleye dek, Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan farklı grupların yerleştirildiği Rum mevkileriydi. 20. yüzyılın ikinci yarısındaki köyden kente g  n ardından bugün, farklı nedenlere bağlı g   akımları gerçekleşiyor: Kaçak tekstil işçileri, zorla tahliyeler sonucu başka bölgelere yerle tirilenler vb.

- a Kemerburgaz
b Arnavutköy
c Şamlar köyü
d Yarımburgaz Mağaraları
e Çatalca

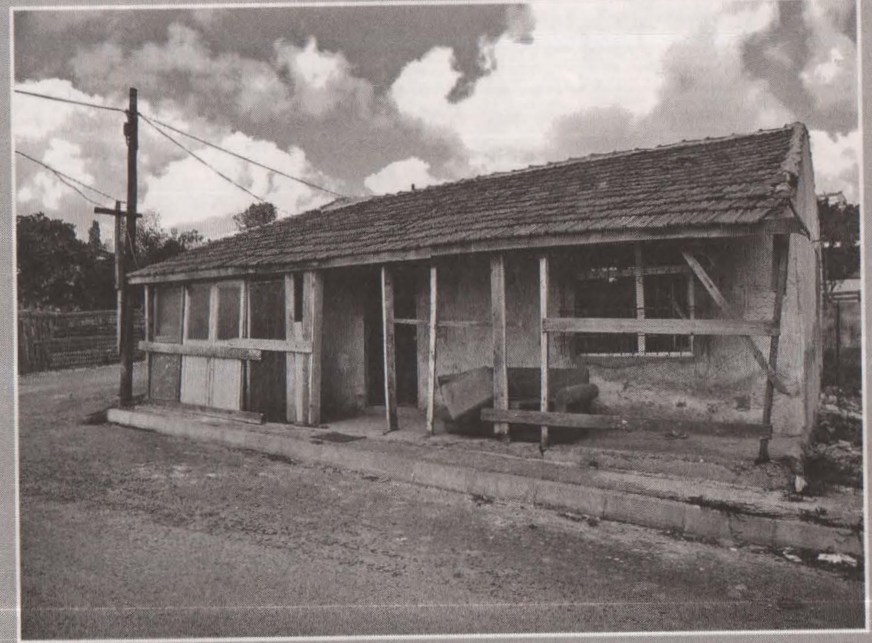
Göç katmanlarının mimari tektoniği, Kemerburgaz (Fotoğraf: Sinan Logie).

Arnavutköy'de "Yeşil Cami" (Fotoğraf: Yoann Morvan).

1917 tarihli Marmara çeperinde yaşayan azınlıkları gösteren bir harita (Kaynak: <http://www.midafternoonmap.com/2013/10/ethnographic-maps-as-propaganda.html>).

Arnavutköy'de anıtsal bir gecekondu (Fotoğraf: Sinan Logie).

FIRAT EMLAK
ARNAVUTKÖY'DE
DEĞERLİ PROJELERİN YANINDA
HARLI YATIRIMLAR
KAZANILAN FIRSATLAR

FIRAT EMLAK
YATIRIMINIZI YAŞIĞA ALTINLA
ARNAVUTKÖYE YAPIN KAZANIN

ARSA ALIRKEN BİZE DAK
% 50 KAR EDİN

12 VE 24 AY
TAKSİTLE
VADE
FARKSIZ
HEMEN
TAPULU

İNŞAAT
0535 259 53 77
www.firatemlak.net

FIRAT EMLAK
597 85 75

www.firatemlak.com.tr - www.firatemlak.net

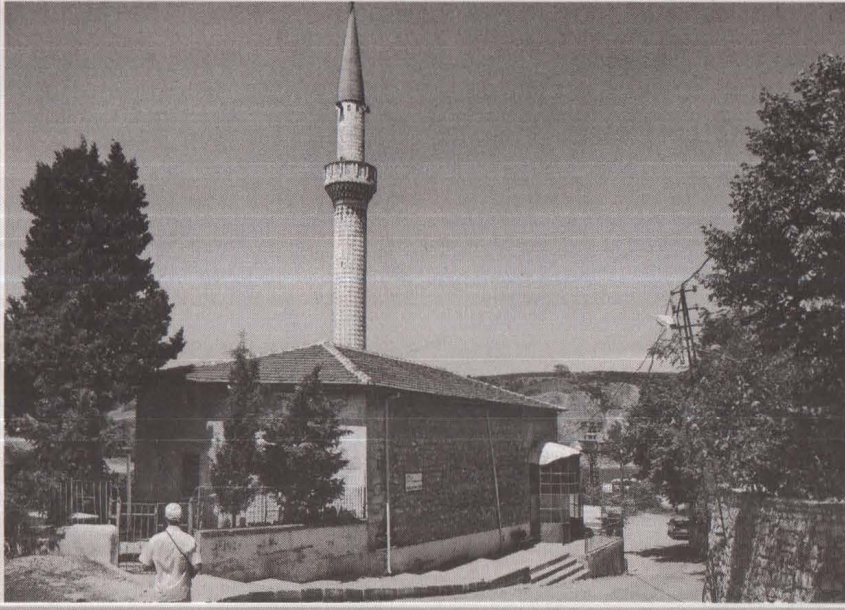
TEKBİR EMLAK İNŞAAT 597 58 59
www.tekbirguyamemlak.com

EMLAK
İNŞAAT

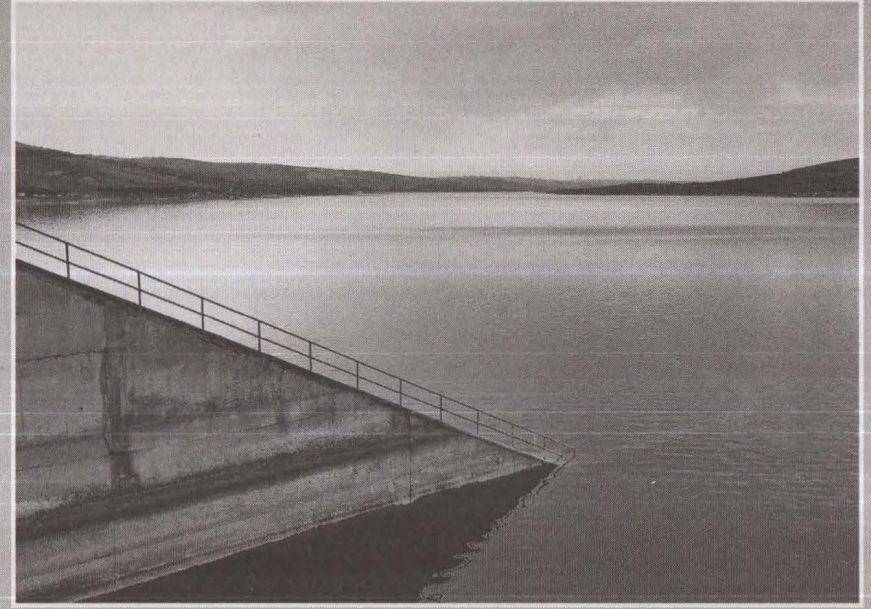
İNŞAAT
CORE MARKET

597 85 75

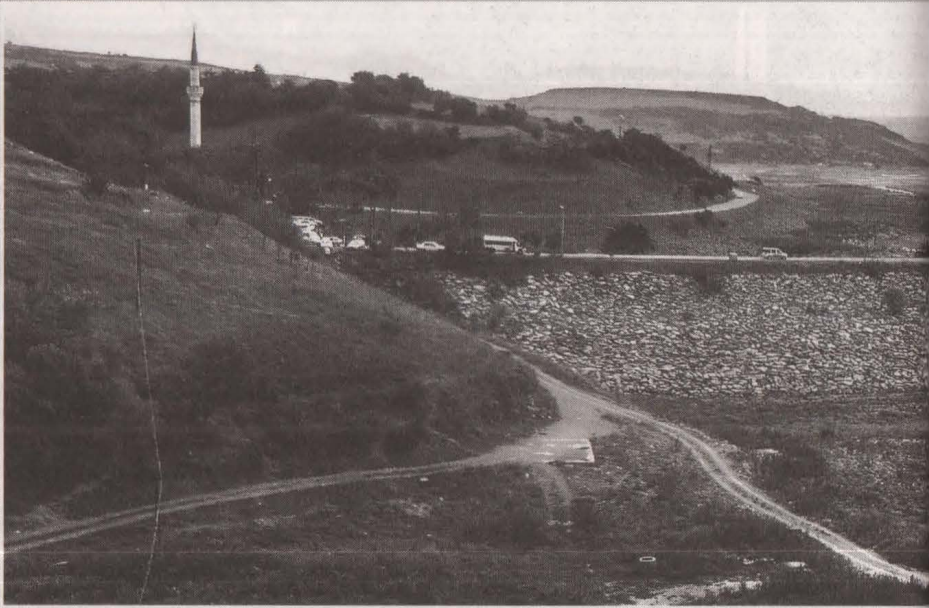
Arnavutköy'de emlak furyası (Fotoğraf: Sinan Logie).

Şamlar köyü camii (Fotoğraf: Sinan Logie).

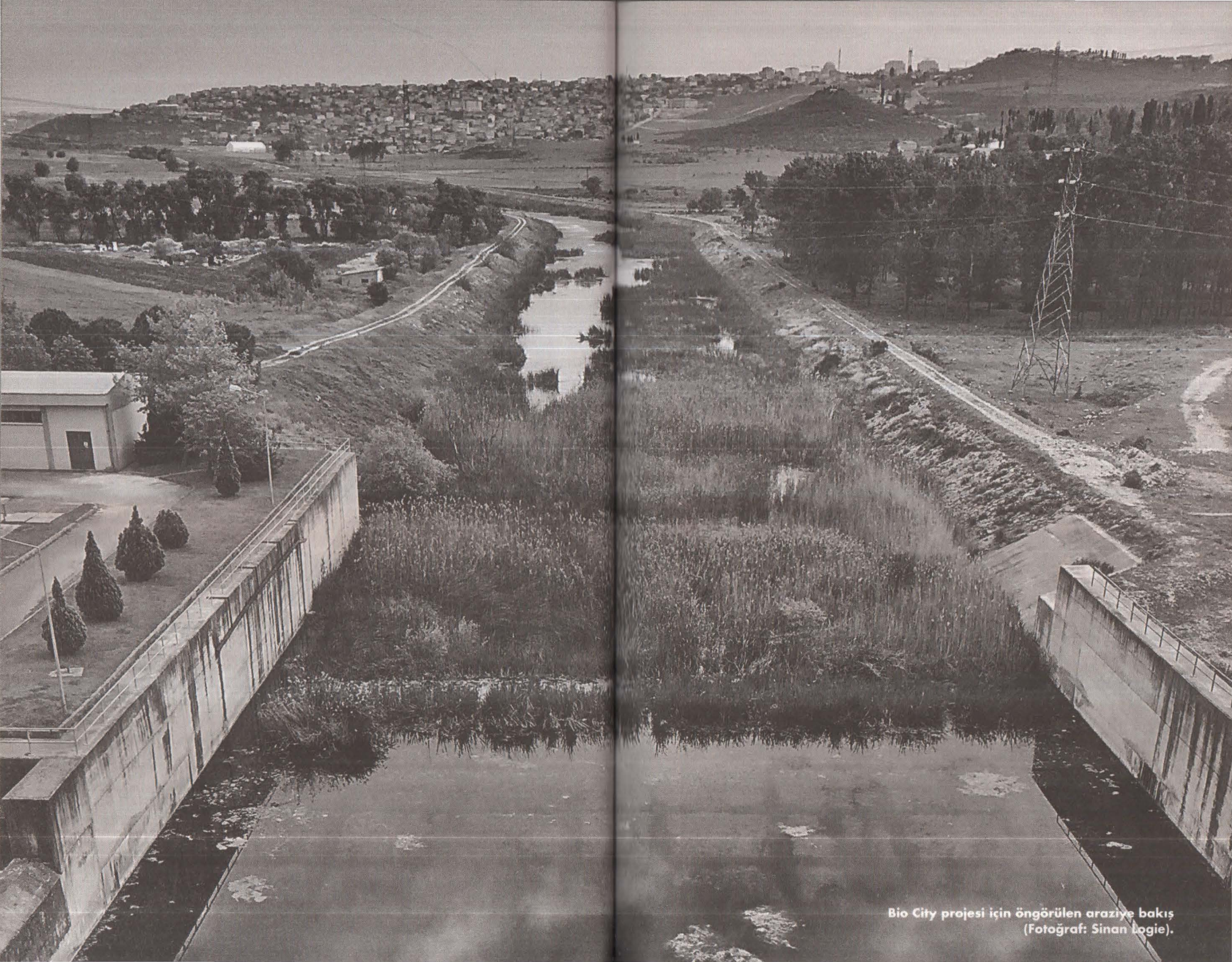

Sazlıdere Barajı'ndan kuzeye doğru bakış, 2016 (Fotoğraf: Sinan Logie).

2014 kuraklığı sırasında başlanan Sazlıdere Barajı (Fotoğraf: Sinan Logie).

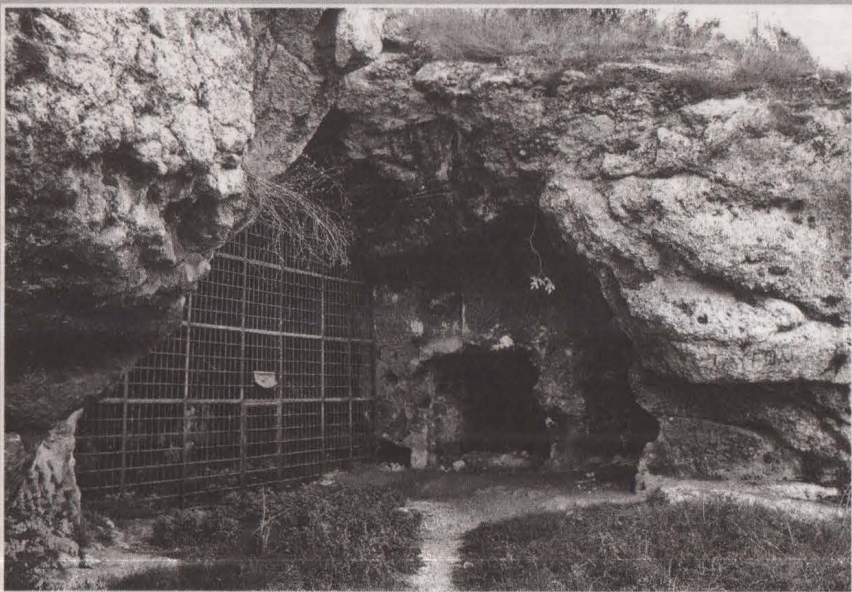

Bio City projesi için öngörülen araziye bakış
(Fotograf: Sinan Logie).

Yarımburgaz'dan Başakşehir manzarası (Fotoğraf: Sinan Logie).

Çitleme konusunda bugünün modasını ele veren bir biçimde çelikten yapılmış kalın parmaklıklarla kapatılmış Yarımburgaz Mağarası (Fotoğraf: Sinan Logie).

2. GÖÇ KATMANLARININ TEKTONİK YAPISI

BATI'NIN KAPILARINDA

Avrupalılar tarafından sık sık “Doğu’ya açılan kapı” olarak görülse de, İstanbul’a dair bu bakış açısının değişmesi söz konusu. Şu bir gerçek ki, etnik merkezli bu oryantalist bakışlar İstanbul’u öteye bir yere yerleştiriyor, halbuki bu kent her zaman merkezi bir ağırlık noktası¹ oldu. *Görünmez Kentler*’deki² gibi, birçok kentsel yapı birbirini izledi ve/veya yakındaki eski kent alanlarında kıyı boyunca sıralandı: Bugünün Kadıköy’ünde yer alan Fenikelilerin ticaret merkezi, Topkapı Sarayı’na dönüşmüş olan eski Yunan akropolü, Haliç, hatta (bugün Üsküdar olarak bildiğimiz) Scutari sahillerinde konumlanmış Venedik ve Ceneviz kolonileri, Boğaz’ın kıyılarındaki ilk Türk fetihleri...

İstanbul’un göç tarihi; katmanlarını ve kıvrımlarını anlayabilmek için yüzeye çıkan parçalarının izini sürmemiz gereken bir jeoloji haritasına benzer. İstanbul’daki göç katmanlarının tektonik yapısının görece yakın tarihine üç büyük deprem damga vurmuştur: 20. yüzyılın ilk yarısında “azınlıkların” varlığının sona ermesi, yüzyılın diğer yarısında yaşanan köyden kente göç ve küreselleşmenin güncel evresine bağlı dönem.

1 Bu konumlandırma esasında artık klişeleşmiş, Türklerin yanı sıra Avrupalıların da sıklıkla kullandığı “Medeniyetler köprüsü İstanbul” ifadesinin de kökeninde yer alıyor.

2 Italo Calvino, *Görünmez Kentler*, çev. Işıl Saatçioğlu, YKY, İstanbul, 2016.

Orta Asya'dan gelen Türkler birkaç yüzyıl boyunca Habsburg Hanedanı'nın kapılarını zorlarken, Osmanlı İmparatorluğu, İstanbul'u sınırları değişken bir dünyanın merkezine dönüştürdü. Osmanlı ve Osmanlı-sonrası³ küreselleşmeler göç katmanlarının karmaşıklığını pekiştirdi. Güncel küreselleşme evresi de kentin bir merkez⁴ olma özelliğini geri kazanmasına katkıda bulundu. Geçmişte Kafkaslar'dan, Orta Asya ve Afganistan'dan;⁵ Sahra altı Afrika'dan⁶ ya da Mağrip-Maşrek bölgesinden gelip Avrupa'ya yerleşmek isteyen göçmenlerin eski transit yolu olan kent,⁷ Schengen bölgesinin sınırında yer alan bir metropol olarak kısa süre önce başlı başına bir göç noktası haline geldi. İstanbul artık Kızıldeniz'in kıyılarındaki Eilat'tan St. Petersburg'a, oradan Baltık Denizi kıyılarına yayılan bir bölgesel göç sisteminin önemli bir parçası. Bu eksen üzerinde yer alan farklı metropoller⁸ karşılaştırılabilir oranda doğu-batı ve güney-kuzey akışlarını kendine çekerken, Tahran,⁹ Basra Körfezi

-
- 3 Burada ANR TransFaire'e teşekkürlerimizi sunarız; zengin ve aydınlatıcı fikir alışverişleri bu satırları dolaylı yoldan besledi. Bkz. <http://cetobac.ehess.fr/index.php?1257>.
 - 4 Jean-François Pérouse (Mustafa Aslan ile birlikte), "İstanbul: le comptoir, le hub, le sas et l'impasse: fonctions dans le système migratoire international", *REMI*, cilt 19, sayı 3, s. 173-204.
 - 5 Azita Bathaie, "İstanbul-Athènes. Les pratiques circulatoires des Afghans à la frontière européenne", *Hommes & Migrations*, 2013/4, sayı 1304.
 - 6 Nicolas Fait, "Avec ou sans l'UE: parcours de migrants et de mobiles d'Afrique subsaharienne en Turquie", *Maghreb-Machrek*, sayı 219, 2014.
 - 7 İbrahim Soysüren, Didem Danış, *Sınır ve Sınırdışı - Türkiye'de Yabancılar, Göç ve Devlete Disiplinlerarası Bakışlar*, Didem Danış ve İbrahim Soysüren (der.), NotaBene Yayınları, Ankara, 2014, s. 15.
 - 8 Lisa Anteby'nin Tel Aviv üzerine, Assaf Dahdah'ın da Beyrut üzerine yaptıkları dikkate değer çalışmaları da burada analım.
 - 9 Michael Winterbottom'ın, "In This World" (2002) adlı belgeseli, Afgan mültecilerin Tahran, Kürdistan, İstanbul ve Trieste'den geçerek Fransa'ya, oradan İngiltere'ye uzanan yolculuğunu anlatıyor. Özellikle İstanbul'da kentin kuzeybatısında bulunan kaçak tekstil atölyelerindeki sömürü düzeni mülteciler için son derece zor bir ana işaret ediyor.

ya da Kahire¹⁰ bu göç yarışında daha çok bir etap rolü oynuyor. İstanbul'un kentsel alanının ölçeğinde bu göçler, üç farklı büyükşehir bölgesini ilgilendiriyor: Tarihi kentsel dokuların¹¹ ara alanları, merkezin çeperindeki eski bölgeler¹² ve son olarak kentsel çeperler. Arnavutköy ve Şamlar'dan geçerek Kemerburgaz'dan Çatalca'ya uzandığımız bu ikinci rota, yakın vakte kadar köylere ve beldelere ev sahipliği yapsa da uzun zamandır birbiri ardına gelen insan akışlarının geçtiği İstanbul'un uçlarına eğiliyor.

“Azınlıkların” varlığının son bulmasıyla yaşanan ilk demografik sarsıntının hayaletleri, özellikle de, bu rotanın uç kısmında yer alan Kemerburgaz (Πύργος) ve Çatalca (Μέτρες) gibi bir zamanlar Rumlara ait olan yerleşim merkezlerine dadanıyor. Lozan Antlaşması'nın (1923) ardından; mübadeleye (Ἡ Ἀνταλλαγή) dahil edilmeyen İstanbul ve çevresinin dışında, yani kırsalda yer aldıkları için, Trakya'nın bu iki küçük yerleşimi, Türkiye ve Yunanistan¹³ arasında gerçekleştirilen travmatik bir nüfus değişimine tabi tutuldu. Bu bölgede camiye dönüştürülen birkaç kilise ya da çoğu terk edilmiş eski taş binalar dışında, Rumlara ait az da olsa kalıntı varken; coğrafi adı doğrudan uzun zaman burada yaşamış olan Ermeni halkına işaret eden Ermeniköy tamamen silinmiş durumda.¹⁴ “İstanbul 2010, Avrupa Kültür

10 Sophie Bava ve Julie Picard, “Les nouvelles figures religieuses de la migration africaine au Caire”, *Autrepart*, sayı 56, 2010/4, s. 153-170.

11 Kumkapı ve Tarlabası mahallelerinin yanı sıra Didem Danış'ın Elmadag, Cilia Martin'in Kurtuluş ve Adeline Braux ile Maroussia Ferry'nin Aksaray üzerine çalışmaları da bu konuya ışık tutuyor.

12 Bkz. Pierre Raffard'ın coğrafya tezi: “Migrations intérieures et citadinités à İstanbul. Le rôle des pratiques alimentaires dans la territorialisation des communautés migrantes”, Université Paris-Sorbonne (Paris IV), 2014.

13 Söz konusu dönemde bu nüfus değişimlerinden toplamda Anadolu'da yaşayan 1 milyon 300 bin Ortodoks Hristiyan Rum ve Yunanistan'da yaşayan 385 bin Müslüman Türk etkilendi.

14 Jean-François Pérouse, “Toponymie stambouliote et mémoire balkanique: traces, strates et oubli”, Pierre Sintès ve Gilles de Rapper, *Nommer et classer dans*

Başkenti” çerçevesinde ve sözde “Osmanlı hoşgörüsü”nün tekrar yaşatılması esasıyla, aynı sene Çatalca’da bir müze¹⁵ kapılarını açtı: Mübadele Müzesi. Bu müze “nüfus değişimine”¹⁶ tabi tutulanlara (mübadillere) ait çeşitli nesneleri sergiliyor. Kemerburgaz’da yaşayan yaklaşık 400 Rum aileden artık hiçbir iz yok. Yine de “azınlık” hayatı, gizli bir kentsel sürgünde olan yüzlerce Musevinin,¹⁷ Göktürk’e komşu sitelere yerleşmeleriyle yakın zamanda beklenmedik, hafif bir yükseliş yakaladı. Bugün güncel küreselleşmiş hareketlilik rejimiyle uyum içinde, Amerikanlaşmış Türk elitlerle yan yanalar.

BALKANLAR’IN KÜRDİSTANI (ARNAVUTKÖY DOLAYLARINDA)

Bu yürüyüş güzergâhında, eski Edirne yolu üzerinde yer alan Arnavutköy, 20. yüzyılın ikinci yarısında İstanbul’a yapılan büyük kırsal göç sonrası yerleşilen, paradigmatic bir kentsel çeper örneği teşkil ediyor. 2009’dan beri büyükşehirin parçası olan bu yeni ilçe, 1965’te bin, 1980’li yılların sonunda¹⁸ yaklaşık 20 bin kişiye ev sahipliği yaparken, bugün 200 bin kişiyi barındırıyor. “Arnavutların köyü” haritalarda yer almaya 19. yüzyılın ortalarında başlamış. Bölgenin kentleşme süreci ise belli başlı dört göç dalgasıyla gerçekleşiyor. Bunlardan ilki, az önce bahsi geçen, 1920’lerdeki nüfus değişimine bağlı olarak yaşanıyor. İkinci dalga göç-

les Balkans içinde, École française d’Athènes, Atina, 2009, s. 269-281.

15 Bu müze Lozan Mübadilleri Vakfı tarafından kuruldu.

16 Mübadeleden önce bu civarda 20 binden fazla Rum yaşıyordu. Buna karşılık Balkanlar’dan yalnızca 500 Türk “onların yerine” Çatalca’ya yerleştirildi.

17 Yoann Morvan, “Juifs d’Istanbul, territorialités d’une communauté entre recompositions et dislocations”, *ÉchoGéo*, sayı 16, Temmuz 2011.

18 Jean-François Pérouse, “Aux marges de la métropole stambouliote: les quartiers Nord de Gaziosmanpaşa, entre varoş et Batıkent”, *Cahiers d’Études sur la Méditerranée orientale et le monde turco-iranien*, sayı 24, 1997, s. 122-162.

men Bulgarların¹⁹ gelişine, 1940-1950 yıllarına tekabül ediyor. Ardından iki farklı dalga bunları izliyor: 1970'li yıllarda Karadeniz ve Anadolu'dan gelenler ile 1990-2000 yılları boyunca, çoğunluğunu Kürtlerin oluşturduğu, doğudaki bölgelerden gelenler. Arnavutköy ve çevresine yerleşimler her zaman doğrudan olmuyor. İstanbul'un, coğrafi olarak merkeze daha yakın ve bu yerleşim alanlarıyla köprüler kuran bölgeleri genelde buraya yerleşimi önceliyor. Buralar sıklıkla göç basamakları ve göçmen ağlarının birer sonucu olarak karşımıza çıkıyor.

Kırsaldan kente nitelikli olanların ardından yaşanan göçler, geniş ailevi ya da bölgesel bağlarla ilişkili. Kimi zaman önceden planlanan, kimi zaman da sonradan oluşan bu dayanışmalar, özellikle de konut ve iş bulma konusunda, sıklıkla bağlılıkla eş anlamlı. Daha önce gelenler, yeni gelen "hemşerilerini" kendilerine mecbur bırakarak aracı rolü oynuyor;²⁰ bu toplumsal hiyerarşilere dinî, mezhepsel faktörler de eklenebiliyor. Bölgesel kökler göz önüne alındığında Arnavutköy'ün nüfusunun, bünyesinde kimi özgün noktalar barındırdığı söylenebilir. Karadeniz'in kıyıları ve çevresinden (Kastamonu, Giresun, Amasya vb.) gelen çok sayıda kişi olsa da, Anadolu'nun kuzeydoğusunun uç noktalarından (Erzurum, Kars, Ağrı vb.) gelen göçmenler sayısal anlamda en önemli nüfusu oluşturuyor. Arnavutköy'de sadece Erzurum doğumluların sayısı 20 binden fazla. Yine de ne etnik olarak (Kürtlerin sayısı bir hayli yüksek, üstelik Arnavutköy davalarını savunan siyasi partinin kalelerinden de biri) ne de dinî anlamda²¹ homojen bir grup oluşturuyor-

19 Yugoslavların Bulgarlara eklendiği bu Balkan göçleri 1930'lu yıllarda başlatıldı.

20 Sema Erder, *İstanbul Bir Kervansaray (mı?) Göç Yazıları*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2015, s. 56-57.

21 Jean-François Pérouse, "Les Erzurumlu à Istanbul: poids, territoires et réseaux", *Les vertus de l'interdisciplinarité. Mélanges offerts à Marcel Bazin* içinde, *Les Cahiers de l'IAATEUR*, Haziran 2009, s. 157-168.

lar. Erzurum kökenlilerin varlığı yerleşimin özellikle kentsel kısmında, hemşerilik bağına dayanan derneklerle²² son derece görünürdür. Buna karşın bu derneklerin etkisini fazla önemsememek gerek, nitekim yardımlaşma dinamikleri zaman zaman daha kentli ve karmaşık olabiliyor.

Arnavutköy'ü oluşturan, tek parça olmaktan epey uzak bu mozaik, İstanbul'un sürekli olarak yeniden düzenlenen kentsel çeperlerinin²³ suretini taşıyor. Bu bağlamda, bu çeperlerin anlaşılması bir hayli zor. Üstelik sakinleri, buraları, eğitimsiz insanlar tarafından "işgal edilmiş", kentli hayat tarzından yoksun, biçimsiz bölgeler olarak gören kimi burjuvazi klişelerinin de kurbanı oluyor. Yine de bu bölgelerde yaşayanların kentsel entegrasyonu inanılmaz derecede hızlı gerçekleşiyor. Anadolu'nun kırsal bölgelerinden gelen bu göçmenler ilk olarak genellikle kendi yaptıkları kaçak yapılar olan gecekondulara yerleşiyorlar.

Gecekonduların kümes hayvanları ve küçük sebze bahçeleriyle görünürdeki kırsallığı, yaşam tarzlarının ve günlük hareketliliklerin evrimi nedeniyle hızla yok oluyor: Görüntüye rağmen, sorunlu bir tanıma sahip²⁴ bu tür yerleşimler asla birer "kentsel köy"²⁵ değil. Hızlandırılmış bu kentleşmeye artık yetkililer tarafından burada yaratılan ortak kullanıma açık donanımlar eşlik ediyor. Örneğin İstanbul'un en büyük camisi olan Yeşil Camii, 2010 yılında Arnavutköy'de

22 Bu dernekler hakkında daha fazla bilgi için bkz. Alexandre Toumarkine ve Jeanne Hersant, "Hometown organisations in Turkey", *European Journal of Turkish Studies*, sayı 2, 2005. <http://ejts.revues.org/359>

23 Burada araştırmalarımıza verdiği destek için ANR Marges'a teşekkür ederiz. <http://marges.hypotheses.org>

24 Jean-François Pérouse, "Les tribulations du terme gecekondu (1947-2004): une lente perte de substance. Pour une clarification terminologique", *European Journal of Turkish Studies*, sayı 1, 2004. <http://ejts.revues.org/117>

25 Benoît Fliche, "La modernité est en bas": ruralité et urbanité chez les habitants d'un gecekondu d'Ankara", *European Journal of Turkish Studies*, sayı 1, 2004. <http://ejts.revues.org/index67.html>

açıldı. Şimdilik ortasında bulunduğu kırsal alanda²⁶ biraz izole görünse de, 2023'ün yerel kent hayatı hakkında bir fikir veriyor. Yakınlardan geçecek olan üçüncü çevreyoluna hazırlanan Arnavutköy şimdiden onlarca emlak ofisinin açılışına tanıklık etti.

ŞAMLAR DİRENİYOR

Bu ikinci rotanın son bölümünde pastoral manzaraların arasından geçip tipik bir köy olan Şamlar'a varıyoruz. Sazlıdere'ye bitişik bir tepenin hemen yanındaki beldenin bir kısmı, 1996'daki baraj inşaatı esnasında sular altında kaldı. O zamandan beri Şamlar köy statüsünü kaybedip Başakşehir Belediyesi'ne bağlı "mahallelerden" biri oldu. Şamlar'ın bugünkü nüfusu 3.400. Eski sakinler halen tarımla uğraşırken gençler genellikle yakındaki Hadımköy ve Bağcılar'da bulunan fabrikalarda çalışıyor.

Köylüler İstanbulluların buraya gelip gitmesine alışmış. Ziyaretçiler buraya otomobilleriyle genellikle haftasonları Sazlıdere Barajı kıyısında piknik yapmak ya da balık tutmak için geliyorlar. Kimileri fırsattan istifade yumurta, tavuk, meyve, sebze gibi yerel ürünler satın alıyor. Bizim köye yayan gelişimiz ise dikkatlerden kaçmıyor. Birkaç dakika içinde, otuzlarında bir genç olan Mehmet rehberimiz olmayı öneriyor. Birlikte güzel bir saat geçiriyoruz. İlk durağımız cami oluyor. Yapının üzerindeki bir levhada binanın 1838'de Sultan II. Mahmut tarafından açıldığı yazıyor. Halbuki mimarisi, dikkatli gözlere bunun, bir minarenin sonradan eklemlendiği eski bir Rum yapısı olduğunu işaret ediyor. Ziyaretimiz yalnızca erkekler tarafından işgal edilmiş

26 Tarihi yapımadada bulunan Sulukule'den zorla tahliye edilen Romanlar buraya pek de uzak olmayan bir alana yerleştirilmişti. Bugün neredeyse hiçbiri burada yaşamıyor.

olan köy kahvesinde devam ediyor. Caminin imamı grubumuza katılıyor. Çayımıza, dine dair aydınlatıcı bir sohbet eşlik ediyor.

Bir alışveriş merkezinde güvenlik görevlisi olarak çalışan rehberimiz Mehmet, köyün tarihi üzerine birçok bilgi aktarıyor. Söylediğine göre Şamlar ismi Şamlılardan geliyor: Osmanlı'nın fethinden sonra köye, Şam'dan gelenler yerleşmiş. Bu ilk göçmenlere Osmanlı-Rus Savaşı esnasında Kırım'dan gelenler ile 1923'teki nüfus mübadelesi esnasında Selanik'ten gelenler eklenmiş. Sohbet esnasında Mehmet birçok kez buranın eski bir Rum yerleşimi olmadığına ısrar ediyor. Garip bir biçimde, vardığımız tepenin doruğunda kendimizi bir su kaynağı ararken buluyoruz, Mehmet bize zamanında Rumlara ait bir tapınağın yer aldığı bir höyüğü işaret ediyor. Bu çelişkili ifadeler yalnızca sevimli rehberimize ait değil elbette. O, sadece birçok göçmen gibi bir yere ait olma arzusunu taşıyor. Diğer taraftan Mehmet'in sözleri bize 1923 nüfus mübadelesindeki tarafların bıraktığı kederli hisleri²⁷ hatırlatıyor.

Bugün hâlâ haberleştiğimiz ev sahibimize teşekkür ettikten sonra güneye doğru uzanan yolumuzu, tarımın ancak birkaç sene daha sürdürülebileceği Sazlıdere alüvyon ovasına çeviriyoruz. Bu bölge yakın zamanda Bio City İstanbul projesiyle işgal edilmiş olacak. Müstakbel kompleks, Türkiye'nin en büyük biyofarmasötik araştırma merkezi olma iddiasında. Proje, TOKİ ve sektörde zaten aktif olan Hollandalı Bio City Development²⁸ adlı grup arasındaki ortaklık

27 Lisa Montmayeur, "Migrations et mémoires croisées des réfugiés de l'Échange de population de 1923 entre la Grèce et la Turquie: l'exemple de Guzelyurt et Nea Karvali", Françoise Rollan (der.), *Quand la violence déplace. Mémoires et migrations forcées depuis et vers la Turquie*, Bordeaux içinde, Publications de la Maison des Sciences de l'Homme d'Aquitaine, 2013, s. 71-89. Ayrıca Leyla Neyzi'nin toplumsal hatırlama ve unutmaya odaklı çalışmalarına bakılabilir.

28 2014'te Bio City Development projeden geri çekildi, ancak Türk ortaklar devam edeceklerini belirtti.

anlaşmasıyla geliştirilmiş. Bio City, 1980'lerde başlayan ve AKP döneminde güçlenen, Türkiye'de ortaya çıkan sağlık hizmetlerinin liberalleşme politikasının uluslararası mantığına cevap veriyor.²⁹ Yabancı yatırımcıların ilgisini çeken yalnızca sağlık sektörü değil. Türkiye ve Avrupa Birliği arasındaki gümrük birliği 1995 yılında imzalanmıştı. Bu anlaşmalar birçok şirketi, ekonomisinin % 60'ı hizmet sektörüyle dönen Türk topraklarına yöneltti. Uluslararası sermayenin bu hareketleri İstanbul'a "beyaz yakalı" dediğimiz yeni bir göçmen sınıfını çekti.

Müstakbel Bio City'nin birkaç adım ilerisinde, yolumuz Yarımburgaz Mağarası'nın girişinde son buluyor. İnsanlığın varlığının ilk katmanlarından, paleolitik çağdan kalma bu mağara, İstanbul'a ilk göçenlere barınak oldu. Ne Boğaz'ın ne Çanakkale Boğazı'nın var olduğu o dönemde Marmara Denizi bir göldü.³⁰ Ancak yeryüzü kabuğunun tektonik hareketleri fikir değiştirdi ve İstanbul'un biricik topografyasını bize sundu. 2001'de arkeolojik kültür mirası olarak tanımlanan Yarımburgaz sit alanı artık, çitleme konusunda bugünün modasını ele veren bir biçimde çelikten yapılmış kalın parmaklıklarla kapatılmış durumda.

29 Elvan Arik, "Le projet de ville-nouvelle Bio-Istanbul: un urbanisme spéculatif, ségrégatif et durable", *Jadaliyya*, Eylül 2014.

30 Günen Arsebük, Clark Howell, Steven Kuhn, William Farrand, Mihriban Özbaşaran ve Mary Stiner, "The Caves of Yarımburgaz: Geological context and history of investigation", Clark Howell (der.), *Culture and Biology at a Crossroads. The Middle Pleistocene Record of Yarımburgaz Cave (Thrace, Turkey)* içinde, Zero Books/Ege Publications, İstanbul, s. 1-27.

3. ÇİTLEME(LER)

Kapalı kent formu çeşitlilik gösterse de, artık metropol, bölge içinde en sık karşılaştığımız biçimdir. Her yerde olma hali ise özellikle çarpıcıdır. Eski tatil köylerinden TOKİ'nin uydu kentlerine, oradan usulüne uygun kapalı sitelere, yeni bir kent sosyolojisi şekilleniyor; elbette kendi dışlanmışlarıyla: Tıpkı, 20. yüzyılın başında Küba'ya göç eden Silivri Yahudileri ya da günümüzde tehdit altındaki ara bölgelerde yaşayanlar gibi... Gerçekte, gecekondü sakinleri bu kapanma halinin en büyük kaybedenleri durumunda.

a Başakşehir

b Kumburgaz

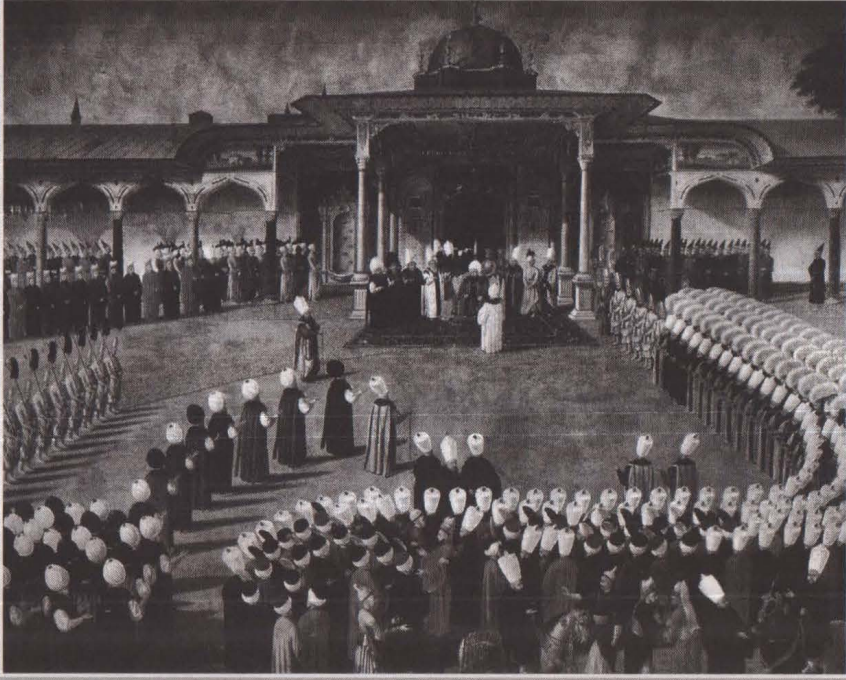
c Silivri

d Mall of Istanbul

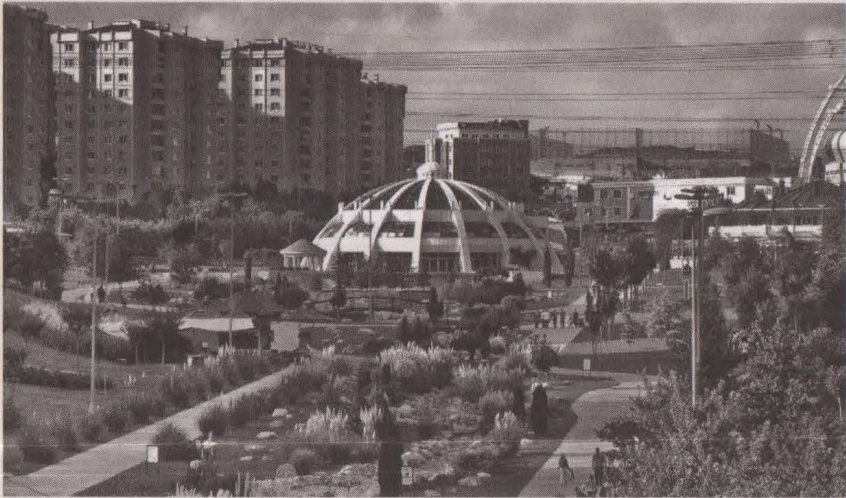
● 5km

Başakşehir, kapalı siteler cenneti (Fotoğraf: Nicolas Brodard).

Konstantin Kapıdağı, III. Selim'in cülus töreni, 1789 (Kaynak: <http://www.topkapisarayi.gov.tr/content/padi%C5%9Fah-portreleri-ve-resim-koleksiyonu>).

Başakşehir Evlendirme Dairesi (Fotoğraf: Sinan Logie).

Kayaşehir, Başakşehir (Fotoğraf: Kerem Uzel, NarPhotos).

Ayazma, Başakşehir (Fotoğraf: Ayşe Akcan, NarPhotos)

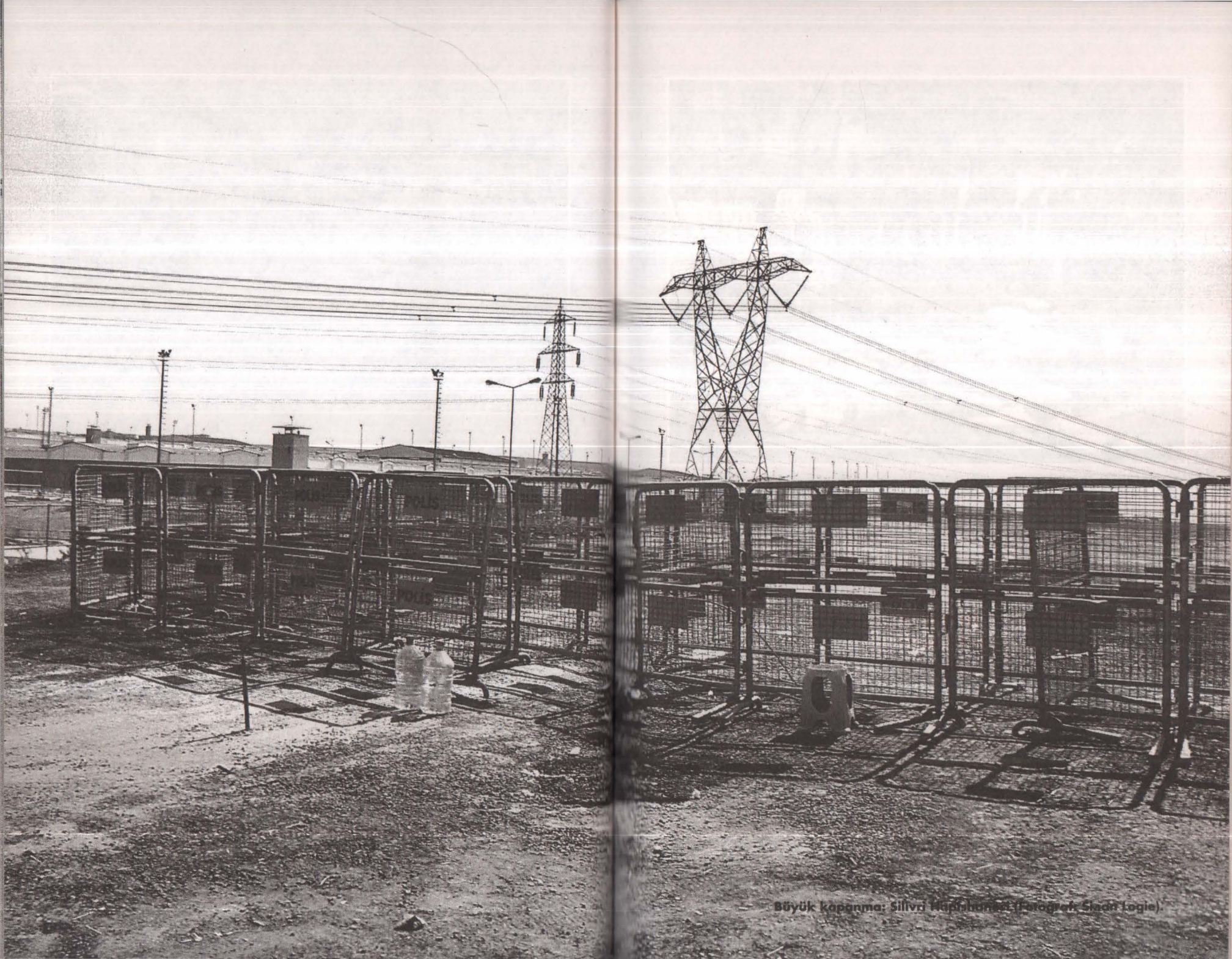
Ayazma'da zorunlu tahliyeler
(Fotoğraf: Kerem Uzel,
NarPhotos).

Bay Hulo'nun tatil kâbusu veya
Kumburgaz sahilinde çitleme
(Fotoğraf: Yoann Morvan).

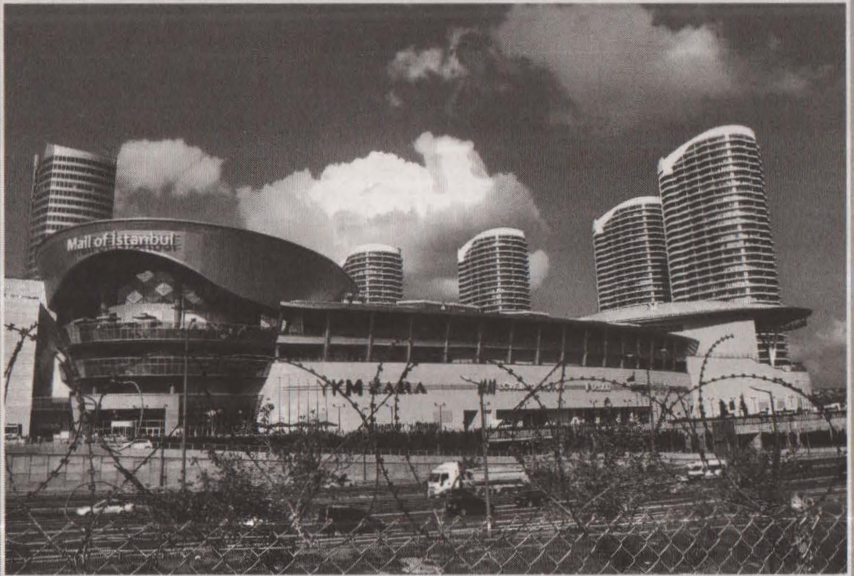
Ayazma'dan Olimpiyat
Stadyumu'na bakış
(Fotoğraf: Kerem Uzel,
NarPhotos).

Büyük kapama: Silivri Hapishanesi (Fotoğraf: Sean Logie)

Silivri Kalesi'nde "depolanmış" Musevi mezarlık taşları (Fotoğraf: Yoann Morvan).

Bir kentsel "distopya" olarak: Mall of İstanbul (Fotoğraf: Sinan Logie).

3. ÇİTLEME(LER)

BAKİR CENNETLER

Kentsel alanın eteklerinde yürürken çitlemenin zaferini ilan ettiği, henüz yeni kentleşmiş devasa bölgeleri fark etmemek güç. Kentin tarihî merkezinin 20 kilometre batısında yer alan, eski bâkir otlaklardan dönüştürülmüş Başakşehir ilçesi, AKP tarafından arzulanan ve TOKİ eliyle hayata geçirilen kentsel dönüşüm¹ politikasının yaşandığı büyük bir laboratuvar. Üçüncü çevreyolu bitirildiğinde Başakşehir, İstanbul'un ikincil merkezi olarak önemli bir rol üstlenecek. Kimileri tarafından kentsel kâbus olarak nitelenen Başakşehir,² diğerleri için cennetin sureti. Bugün birçok Avrupa dilinde *paradis*, *paradise*, *paradiso* gibi şekillerde ifade edilen “cennet” kelimesi, bizi antik Pers dilinde *duvarlarla çevrili alan* anlamına gelen *pairidaiza*³ kelimesine götürür.⁴ Kelimenin kullanımı daha sonra saray bahçelerini ve dinî bir anlamı da kapsar. Cennet bahçeleri kültürü Osmanlı döneminde yüceltilir. Konstantiniyye'nin o dönemdeki isimlerinden biri Topkapı Sarayı'nın üçüncü avlusuna, yani sulta-

-
- 1 Asuman Türkün (der.), *Mülk, Mahal, İnsan: İstanbul'da Kentsel Dönüşüm*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2014.
 - 2 Bkz. Ayşe Çavdar'ın burada yürüttüğü araştırma.
 - 3 Sinan Logie ve Melek Aksoy, *Istanbul Gardens*, GSAPP Books, New York, 2014.
 - 4 “Cennet” kelimesi Türkçeye, Arapçadaki “canna” (kutsal kitaplarda adı geçen bahçe) ve Aramcadaki “gann/gannt” (etrafı çevrili bahçe) kelimelerinden geçmiştir.

nın özel bahçelerine işaret eden Dersaadet Kapısı'dır. Çitlemenin İslâm'daki mahremiyet geleneğiyle bağlantılı bu kullanımı, günümüzde yeni prensiplere göre tekrar şekillendirilmiş durumda. Bu örnekler özellikle tarihî merkezlerin dışında görünür.

Çitleme yaklaşık 20 senedir İstanbul ilinde hâkim kentsel form haline geldi. Toplu konutlar, kapalı siteler⁵ ve alışveriş merkezleri⁶ çeperlerin tümüne yayılıyor. Kimi zaman fiziksel kimi zaman sanal olan bu duvarlar; tüketime yönelik, tutucu yeni bir düzenin işaretleri. Neoliberalizm çağının toplumsal ayrımcılığının sembolü⁷ olan Çitleme Yasası'nın⁸ sessiz kabulünü hatırlatıyorlar. Sayılarının giderek artması kamusal alanı baskı altına alıyor. Bu yeni düzenin en müphem örneklerinden biri ise şüphesiz Başakşehir. Osmanlı'nın en büyük tarım arazilerinden birinin⁹ üzerine inşa edilen ilçe, İstanbul'un en çok kapalı sitesinin bulunduğu yer. Başakşehir kentsel dokudan fiziksel olarak tecrit edilmiş,¹⁰ aşırı bir büyümeye tanıklık ediyor. Merkezdeki yeşil alanda alü-

- 5 Jean-François Pérouse 2009 yılı itibarıyla İstanbul'un 600'den fazla kapalı siteyi barındırdığını ifade ediyor: "İstanbul City of Fear", Berlin'deki "İstanbul 2010" konferansının giriş bölümünden.
- 6 Jean-François Pérouse, Yoann Morvan ve Cilia Martin, "Transformations de l'offre commerciale et transformations urbaines à Istanbul", "Ville et commerce" dosyası içinde, *Annales de la recherche urbaine*, sayı 108, Ekim 2013.
- 7 Yann Moulier Boutang, *De l'esclavage au salariat, Economie historique du salariat bridé*, PUF, Paris, 1998.
- 8 İngiltere'de 12. yüzyılda uygulanmaya başlayan çitleme hareketleri Sanayi Devrimi ile birlikte yaygınlaştı. Çitleme Yasası'nın (Enclosure Act) 1801'de kabul edilmesiyle birlikte önceden ortaklaşa olarak köylüler tarafından birlikte işlenen ortak topraklar özelleştirilmeye başladı. Özel mülkiyetin artışı ve ticarileşen tarım, sermaye birikimine yol açarak toprağın soyluların elinde toplanmasına, köylülüğün dramatik biçimde azalmasına ve yeni bir işçi sınıfının doğmasına yol açtı.
- 9 Resneli çiftliği, aslen Arnavut olan Osmanlı memuru Resneli Niyazi Bey'e ait bir tarım alanıydı. Bu topraklar burada yaşayan Ermeni toplulukların 1908'de gönderilmesiyle elde edilmişti.
- 10 Ayşe Çavdar, "Görünür fanteziler: Büyüklük kimde kalsın?", *İnşaat Ya Resulullah* içinde, Tanıl Bora (der.), Birikim Kitapları, 2016, s. 113-130.

minyum levhalarla kaplanmış bir kubbe parıldıyor. Burası, 2023 hedefi kapsamında belirlenen tek beraber yaşam modeli olan evlilik denen çitlemenin ahlâk düzeninin kefilî belediye'nin nikâh salonu.

Başakşehir'in İstanbul haritasında ortaya çıkışı, sosyal konut üreticisi kamu kuruluşu TOKİ'yle ortak bir yazgıya sahip. İstanbul ölçeğindeki benzeri KIPTAŞ¹¹ ile TOKİ, Başakşehir'in en temel iki gayrimenkul geliştiricileri. TOKİ, sosyal konut eksikliğini kapatmak ve enformel mahallelerin yayılmasını engellemek için 1984'te kuruldu. Kuruluşundan 2003'e dek konut kooperatiflerinin inşaatı için düşük faizli kredilerin tedarikçiliğini üstlendi. AKP'nin iktidara gelişinden sonra ise TOKİ doğrudan başbakanlığa bağlandı. O zamandan bu yana TOKİ, gayrimenkul ve emlak sektörünün (girişimci özellik kazanan) en güçlü aktörüne dönüştü. Temel misyonu, yeni orta sınıfların mülke erişimini kolaylaştırmak. Bu politika, AK Parti'nin 2002'de ulusal ölçekte güç kazanmasının ardından yürüttüğü kampanyasına öncülük eden bir söylem oldu. Kayabaşı'nda¹² örneklerini görebileceğimiz, vasat kalitedeki konut üretiminin dışında, TOKİ bugün imar planları yapma yetkisine de sahip. Arazi alım satım işlemleri devletin aktardığı geniş arazi portföyünden, hızlı kamulaştırmayı sağlayan yasama gücüne sahip vasıtaların yardımıyla yürütülüyor. Başlangıçta sosyal konut üretimini desteklemek niyetiyle tasarlanan bu yasalar bugün, kamu-özel işbirliğiyle gayrimenkul gruplarıyla imar operasyonlarını hayata geçirmek için kullanılıyor.¹³ TOKİ böylelikle David Har-

11 KIPTAŞ, İstanbul Belediyesi tarafından yabancı sermaye ortaklığı ile 1987'de imar planı ve mimari projeler oluşturmak üzere kuruldu. 1994'te dönemin büyükşehir belediye başkanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından yeniden yapılandırıldı.

12 Kayabaşı, TOKİ'nin Başakşehir ilçesindeki en büyük projesi. Bu "mahalle" yaklaşık 300 bin sakini barındırıyor.

13 A. Tuna Kuyucu, "Bir Mülkiyet Transferi Aracı Olarak TOKİ ve Kentsel Dönüşüm Projeleri", İpek Yada Akpınar (yay.haz.) *Osmanlı Başkentinden Küresel*

vey'nin "mülksüzleştirme yoluyla birikim"¹⁴ teorisine örnek oluşturuyor.¹⁵

Gayrimenkul oyunlarının oynandığı bu yeni satranç tahtası daha önceki kentsel dokunun, özellikle de gecekondu-
ların damgalanmasına neden oldu. İstanbul'daki konut sto-
kunun yaklaşık %60'ını oluşturan bu enformel mahalleler,
yoksulların¹⁶ konut ihtiyacını gidermekte yetersiz kalan yö-
netimlerin az çok zımni rızasıyla inşa edilmişti. Gecekon-
dular 1980 Darbesi'nden sonra yetkililerin ilgi odağı olma-
ya başladı; sıklıkla da seçim sonuçlarını¹⁷ etkileyecek önem-
li bir odak olarak algılandılar. Statülerinin düzenlemesi ki-
mi durumlarda gecekondu sakinlerine toplumsal anlam-
da görece bir yükseliş sağladı. Sayıca fazla diğer örnekler-
de ise TOKİ himayesinde hayata geçirilen şiddetli zorla tah-
liye uygulamaları, semt sakinlerinin mütevazı hayatlarını yı-
kıp geçti. Bu toplulukların yerlerinden edilmesi ve neredey-
se kolluk kuvvetlerinin desteğiyle TOKİ toplu konutlarına
yerleştirilmeleri, toplumdan kopuşlarının derinleşmesine
neden oldu. Bu kopuş özellikle de gecekondu-
ların içindeki dayanışma alanlarından¹⁸ yararlanmaya devam etmenin im-
kânsızlığına, diğer bir deyişle kaynakların yitimi hususuna
bağlı. Şimdi tasarımı bireyleri ve aileleri tecrit eden konut
bloklarının içinde borçlanma vakti...

*İleşen İstanbul'a: Mimarlık ve Kent 1910-2010 içinde, Osmanlı Bankası Arşiv ve
Araştırma Merkezi, 2010, s. 127.*

14 David Harvey, "Right to the City", *New Left Review*, sayı 53, 2008, s. 23.

15 Emrah Altınok, "The Political Economy of Reorganization of Urban Space and
Interventions on Urban Land Tenure; The Case of İstanbul & Mass Housing
Administration of Turkey (TOKİ) in Post-2000 Era", Yıldız Teknik Üniversitesi,
İstanbul, 2012.

16 Murat Güvenç, "İstanbul 1910-2010. Une approche historique et socio-spatia-
le", *Urbanisme*, sayı 374, 2010, s. 47-51.

17 Stéphane Yerasimos, "İstanbul: approche géopolitique d'une mégapole", *Hé-
rodote*, sayı 103, 2001/4.

18 Ayşegül Cankat, "Gecekondu: un projet urbain en acte et en puissance", *Urba-
nisme*, sayı 374, 2010, s. 60-61.

. Başakşehir, ülke ölçeğindeki öncü konumuyla TOKİ tarafından gerçekleştirilen diğer projeler arasından sıyrılıyor. Yetkililer İstanbul'un bu yeni ilçesini bir de mücevherle¹⁹ donattı: Atatürk Olimpiyat Stadı. İkinci çevreyoluna bakan bir tepenin üzerine inşa edilen stat, Türkiye'nin uluslararası aktör olma arzusunun cisimleşmiş hali. Buna karşın rüzgârların hırpaladığı stat, 150 milyon avronun üzerindeki maliyetine rağmen spor organizasyonları tarafından yavaş yavaş göz ardı edilen ve nadiren kullanılan bir yer haline geldi. Bu mega-altyapı bugün Başakşehir "adası"nda karaya oturmuş bir gemiye benziyor.

TÜM AYRICALIKLARIYLA

İstanbul bölgesinde çitlemelerin çoğalması, gayrimenkul pazarlamanın çokyönlü gelişimine çok şey borçlu. Bu pazarlama, geniş yelpazesıyla farklı toplumsal tabakaların talebini ortaya çıkarıyor. Sayısız reklam başlıca iki özelliğe vurgu yapıyor: "seçkin" ve "ayrıcılık". Bunlardan ilki sıklıkla, erişilebilirlik garantisi anlamına gelen otoyola yakınlıkla ilişkilendiriliyor. İkincisi ise özenle seçilmiş bir komşuluğa, hatta daha da ötesinde, hayali kurulan bir yaşam biçimine sahip olma fikrini getiriyor aklı. Gayrimenkul gruplarının bu konudaki yaratıcılığı gerçekten sınırsız.

İstanbul'un sahilleri mekânsal ayrımcılığın en kolay okunabildiği bölgeler. Geçmişte hali vakti yerinde olanların konutlarına ayrılan sahiller, hızlı bir biçimde orta sınıflar tarafından kuşatıldı. İkinci bir konut sahibi olmak ise 20. yüz-

19 Bu tumturaklı yapının enformel yapılarla komşu olması istenmediğinden Ayazma mahallesi bu durumun kurbanı olarak zorla tahliye edildi. Bkz. Jean-François Pérouse, "Ayazma (İstanbul): une zone sans nom, entre stigmatisations communes et divisions internes", Jean-Luc Arnaud (der.), *L'Urbain dans le monde musulman de Méditerranée* içinde, Maisonneuve & Larose, Paris, 2006, s.155-174.

yılın ikinci yarısında bir zorunluluk haline geldi. Büyükçekmece ilçesine bağlı Kumburgaz, bu furyanın bir karikatürü niteliğinde. 200 metre genişliğindeki²⁰ bu sahil kenti, Marmara Denizi'nin Avrupa kıyısında 5 kilometre boyunca uzanıyor. Villa kooperatifleri, apartmanlar ve ikinci sınıf otellerden oluşan bu yoğun doku, Jacques Tati karakteri Bay Hulot'nun filmdeki tatil kâbusuyla benzerlikler taşıyor.²¹ Parsellenmiş alanları birbirinden ayıran, dikenli ya da ızgara formundaki teller gibi birçok çitleme formu, doğuna plajda ulaşıyor. Birkaç adım genişliğe sahip plaj, kimi yazlıkçılar tarafından sembolik plastik trafik zincirleriyle özelleştirilerek, Jacques Tati'nin iğneleyici bir sahnesini sunuyor.

• Kumburgaz, 1970 ve 1990 yılları arasında²² İstanbullu yazlıkçıların en gözde tatil beldelerinden biriydi. İnsanların yeni yazlık alanlara kaymasıyla terk edilen sahil kenti, hâlâ kimi fantezilere alan bırakıyor. Yakın zamanda CHP'li belediye başkanı Kumburgaz'ın gelecekte, özel konutların bulunduğu gökdelenleriyle Miami'dekine benzer bir kıyı şeridiyle donatılacağını duyurdu. Çevreye dair bu fütürist anlayış gösteriyor ki 2023 ufkunda beliren büyüklük ve ayrıcalık rüyaları yalnızca AKP'ye has değil.

Doğal alanların özelleştirilmesi yalnızca İstanbul kıyısıyla sınırlı kalmıyor. Panoramik görüş açısına sahip noktalar, parklar ve ormanlar da yasal çerçevenin kenarlarında yer

20 E-5 otoyolu, beldenin kuzeye doğru büyümesini engelliyor.

21 Fransız yönetmen Jacques Tati'nin 1953 tarihli "Les Vacances de Monsieur Hulot" (Bay Hulot'nun Tatili) adlı satirik komedi filmi, Bay Hulot'nun yaz tatilinde Atlantik kıyısındaki bir tatil yoresine gelmesiyle başlar. Tatil yapma alışkanlığı İkinci Dünya Savaşı sonrasında artan refah düzeyi ile birlikte popüler hale gelmiştir ve orta sınıf, sahil kasabalarına hücum etmektedir. Tati'nin eğlenme hırsıyla dolu tatilcileri konu alan bu taşlaması, incelikli durum komedisinin önemli örneklerindendir.

22 Bu yazlık beldenin gözden düşüşü özellikle otoyolların yarattığı rahatsızlıktan ve kentteki su sıkıntısından kaynaklıydı.

alan birer temellük nesnesi olabiliyorlar. Elde bulunan az sayıdaki doğal alanın işgali, ticari ya da özel amaçlarla gerçekleştirebiliyor. Merkez bölgelerinde kilometrekare başına düşen 20 binden fazla sakiniyle İstanbul, Avrupa'nın en yoğun kentlerinden biri. Dolayısıyla, "doğa" unsuruna eklenen değer göz ardı edilmemeli.²³ Kemer Country projesini geliştirenler bunu herkesten daha iyi anlamış olmalı.

Eyüp ilçesinin kuzeyindeki ormanlık alanda konumlanan Kemer Country sitesi önemli bir örnek. 1993'te²⁴ açılan kompleks, pastoral bir çerçevede sunulan 1.500 konut birimini barındırıyor. Lüks villalara, havuzlara, iyi düzenlenmiş peyzajlara ve bir golf sahasına²⁵ sahip. Açıldığından bu yana komplekse yeni komşular da eklendi, böylece Göktürk bölgesi içerisinde kapalı konutlardan bir takımada²⁶ oluştu. Bu sitelerden her biri hedeflediği sosyal sınıfa göre kendi hizmet yelpazesini sunuyor. Daimi güvenlik hizmeti, site sakinlerinin bu tür konutlara²⁷ yönelmesindeki en önemli etkenlerden biri. Fakat istatistikler gösteriyor ki, kapalı konut birimleri genellikle oldukça düşük suç oranına sahip kent- sel bölgelerde yer alıyor. Neoliberalizm çağında, toplumsal kurtuluşun yolu "dışlanmışların"²⁸ üzerinin örtülmesin-

23 Bengi Akbulut, Ayfer Bartu Candan, "Bir İki Ağacın Ötesinde: İstanbul'a Politik Ekoloji Çerçevesinden Bakmak", Ayfer Bartu Candan ve Cenk Özbay (der.), *Yeni İstanbul Çalışmaları-Sınırlar, Mücadeleler, Açılımlar*, Metis Yayınları, İstanbul, 2014, s. 282-299.

24 Jean-François Pérouse, "Les 'cités sécurisées' des territoires périphériques de l'arrondissement d'Eyüp (İstanbul) ou les mirages de la distinction", *L'information géographique*, cilt 68, sayı 2, 2004, s.139-154.

25 Stéphane Degoutin, *Prisonniers volontaires du rêve américain*, Éditions de La Villette, Paris, 2006.

26 Bkz. http://periferiesurbanes.files.wordpress.com/2010/08/istanbul_living-in-voluntary-and-involuntary-exclusion.pdf

27 Aydın Yönet ve Funda Yirmibeşoğlu'nun birlikte yürüttüğü çalışmaya göre kapalı sitelerde yaşayanların %17,3'ü için konut seçiminde en etkili faktör, diğer tüm faktörlerin önüne geçen "güvenlik" olmuş. Bkz. "Gated Communities in İstanbul: Security and Fear of Crime", İstanbul Teknik Üniversitesi, 2009.

28 Tahsin Yücel, *Gökdelin*.

den geçiyor. Birçok İstanbullu, kentin dönüşümünü aciz biçimde izlemektense, kendini bir balonun içinde soyutlamayı tercih ediyor.

Doğal alanlara uzanan kentsel yayılma, sürdürülebilirlik anlamında bir çıkmaza doğru ilerliyor. Kemerburgaz ve Göktürk'ün inşası, dere yataklarının ve ormanlık alandaki bataklıkların kurutulması yoluyla gerçekleştirildi. 2014 yılındaki kuraklık, içme suyu krizine neden oldu. Rezervler, on yıllardır hiç olmadığı kadar düşük seviyede. Birkaç senedir megapol su ihtiyacının bir kısmını doğuda ve batıda 200 kilometre uzaklıktaki havzalardan karşılıyor: Belediye günlük yaklaşık üç milyon metreküp su ihtiyacını karşılamakla yükümlü. 2023 hedefiyle gerçekleştirilecek projeler göz önüne alındığında suya erişimin sınıflar arasında yeni bir çatışma kaynağı olacağını söylemek mümkün. Buna karşın öyle görünüyor ki geleceğin kaybedenleri haklarını korumakta epey zorluk çekecek.

BÜYÜK KAPA(N)MA

İstanbul, Avrupa'nın en büyük hapisanesini, siyasi şiddet olaylarına²⁹ alışkın Türkiye'nin³⁰ düzeni oturtmak için araç olarak kullandığı bir "ıslah kurumunu"³¹ barındırıyor. Silivri'de (eski Yunanca'da Σηλυ(μ)βρία) yer alan bu cezaevi kompleksi, 100 hektarlık bir alan üzerine kurulu ve 11 bin kişiyi "ağırlama" kapasitesine sahip. Son yıllarda, politik içerikli davaların artması bu muazzam cezaevinin dolma-

29 AKP tarafından sürekli olarak altı çizilen bu olgu, esasında Türkiye'de yeni değil. Ülkenin tanık olduğu 1961, 1970 ve 1980 darbeleri, aydınların ve Kürtlerin tutuklanmasıyla sonuçlanmıştı. Bkz. Benjamin Gourisse, *La violence politique en Turquie. L'Etat en jeu (1975-1980)*, Karthala, Paris, 2014.

30 Bu totaliter kurumların dünyası Yılmaz Güney'in 1982'de Cannes'da Altın Palmiye kazanan "Yol" filminde harika biçimde resmediliyor.

31 Michel Foucault, *Surveiller et punir*, Gallimard, Paris, 1975.

sına büyük ölçüde katkıda bulundu. Yeni tutukluların çeşitliliği, otoritelerin gözünde tehdit olarak belirlenenleri iyi yansıtıyor: İhanet ile suçlanan askerler, PKK destekçisi olarak görülen Kürt militanları ve aynı zamanda basın dünyasından üyeler. Bu son gruba ait rakamlar Türkiye'yi tutuklu gazeteciler sıralamasında dünya lideri konumuna oturtuyor.³²

Silivri Cezaevi ve onun akıldışı boyutları tam da AKP iktidarının arzuladığı ölçekte. 2023 hedefine, ne saygısız muhalifler ne de müttefiklerin ihaneti mani olabilir. Son birkaç yılda Twitter ve Youtube gibi paylaşım sitelerinin sık sık geçici olarak kapatılması, AKP'nin şanına leke sürecek türlü şeyden sakınmak için ortaya koyduğu "aygıtların"³³ tipik bir örneği. Hükümetin propaganda araçları basın gruplarının doğrudan ya da dolaylı olarak kontrol edilmesine kadar uzanıyor. Bu grupların, çoğunlukla inşaat sektöründen gelen büyük holdingler tarafından satın alınması,³⁴ alelade bir olaya dönüşmüş durumda. Bu durum Türkiye toplumunun dört ana sosyopolitik grup etrafında kutuplaşmasına sebep oluyor: AKP yandaşları, laikler (az çok Kemalizmin mirasçıları), Kürtler ve milliyetçiler. Mustafa Kemal'in yüz yıl önce yaptığı devrimle karşılaştırılabilecek bir devrimi, AKP 2023 hedefi çerçevesinde topluma yayılmış bir horgörü temelinde gerçekleştirmeyi umuyor gibi görünüyor. İsimlerin değiş-

32 CPJ (Committee to Protect Journalists-Gazetecileri Koruma Komitesi) raporuna göre Türkiye, kitabın yazıldığı 2013 yılında tutuklu gazeteci sayısı ile İran ve Çin'in önüne geçmişti. Bugün ise beşinci sırada bulunuyor. <https://cpj.org/imprisoned/2015.php>

33 Michel Foucault, *L'ordre du discours*, Gallimard, Paris, 1971.

34 Bkz. "Mülksüzleştirme Ağları". Kendini "kamuya açık kaynaklardan yararlanarak kolektif veri arşivleyen ve haritalandıran, elde edilen bilgilerin ilişkilendirilmesiyle 'büyük resmi' açık eden bir eylemlilik formu" olarak tanımlayan Mülksüzleştirme Ağları, sermaye-iktidar ilişkileri üzerine, kolektif bir veri derleme ve haritalama çalışmasıdır. İlk versiyonu Eylül 2013'de yayınlanan çalışma 393 proje, 433 şirket ve 45 devlet kurumu ile binin üzerinde ihale ve ortaklık ilişkisini içeriyor. <http://www.mulksuzlestirme.org>

tirilmesine³⁵ dek uzanan devrimleriyle Mustafa Kemal, toplumun tam anlamıyla Türkleştirilmesini sağlamıştı. Bu değişim eski Ermeni, Rum ve hatta Musevi azınlıkların zararına, çoğunlukla da şiddetli biçimde³⁶ gerçekleştirilmişti. Birinci Dünya Savaşı sırasında birçoğu Küba'ya³⁷ göç eden Silivri Yahudilerinin son izleri olan eski mezar taşları Silivri belediye parkında, eski Bizans surlarının içinde kalan bölgede özensiz bir biçimde yığılmış halde duruyor. Yeni Türkiye,³⁸ yenilenmiş bir milliyetçiliğin amaçları doğrultusunda, Osmanlı geçmişinden çeşitli unsurları cımbızla seçerek Türkiye'nin geleceğini dar bir kimliğe hapsediyor: Muhafazakâr ve Sünni, tüketici ve ne pahasına olursa olsun girişimci.

2023 hedefine doğru ilerleyen yolda AKP dostlarını da unutmuyor. Partinin mucizevi yükselişi, girişimci yeni bir elit tabakaninkine eşlik ediyor. En etkin gayrimenkul gruplarından olan Torunlar, bunun bir örneği. Şirketin icra kurulu başkanı Aziz Torun, İmam Hatip lisesinde geleneksel eğitim görmüş ve Recep Tayyip Erdoğan'la burada yakınlaşmış bir isim. 1977'de kurulan Torunlar gayrimenkul yatırım ortaklığı,³⁹ bugün Türkiye'nin en büyük AVM portföyüne

35 Emmanuel Szurek, "Appeler les Turcs par leur nom. Le nationalisme patronymique dans la Turquie des années 1930", *Revue d'histoire moderne et contemporaine*, sayı 60-2, 2013/2, s.18-37. Benoît Fliche, "'Bizim Mehmet': loi patronymique, famille et homonymie en Anatolie centrale", *a.g.e.*, s. 106-126.

36 Nikos Sigalas ve Alexandre Toumarkine, "Ingénierie démographique, génocide, nettoyage ethnique. Les paradigmes dominants pour l'étude de la violence sur les populations minoritaires en Turquie et dans les Balkans", *European Journal of Turkish Studies*, sayı 7, 2008, <http://ejts.revues.org/2933>

37 Margalit Bejarano ve Edna Aizenberg, "Contemporary Sephardic Identity in the Americas. An Interdisciplinary Approach", Syracuse University Press, Syracuse, 2012.

38 Ahmet Insel, *La nouvelle Turquie d'Erdogan*, Cahiers libres, La Découverte, 2015.

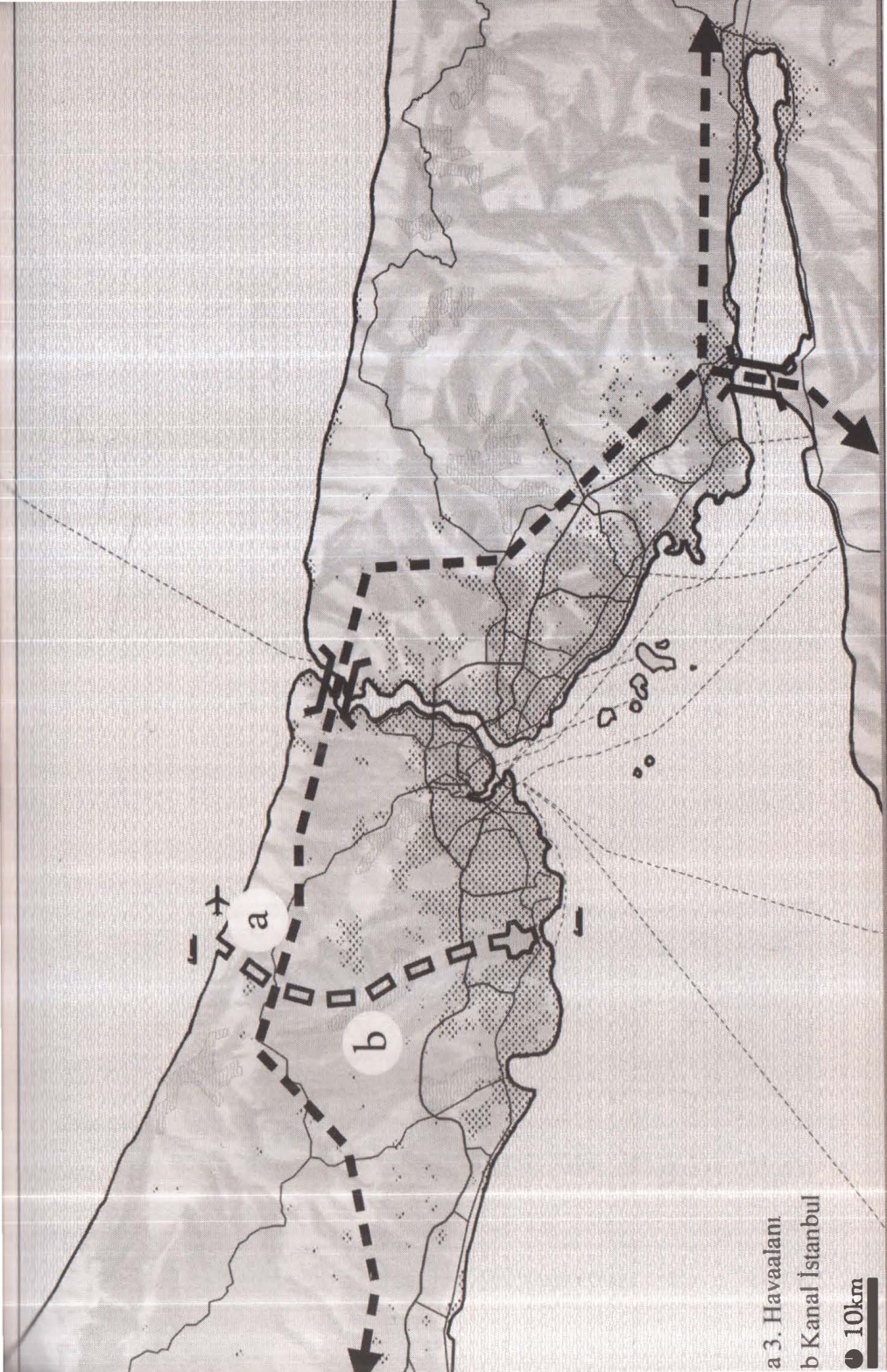
39 Torunlar grubunun Mecidiyeköy'deki Torun Center inşaatında 7 Eylül 2014 tarihinde 10 işçi hayatını kaybetti. Uluslararası Çalışma Örgütü ILO (International Labour Organisation) verilerine göre, işçi ölümlerinde Avrupa birinci olan Türkiye, dünyada El Salvador ve Cezayir'in ardından üçüncü sırada yer alıyor.

sahip. Son yapıtlarından biri, ülkenin en büyük çok işlevli projesi olma iddiasındaki Mall of İstanbul. Otoyol üzerindeki köprülû kavşağın yanı başına iyi bir biçimde konumlandırılmış komplekse zavallı yayalarla herhangi bir temastan sakınılarak, yalnızca otomobil ya da metroyla ulaşılabililiyor. Açılışı 2014 yazında gerçekleşen proje toplamda 538 bin metrekareye ulaşan yüz ölçümüyle; bir alışveriş merkezi, bir eğlence parkı, Osmanlı dönemi üzerine kalıcı sergi alanları, konutlar, ofisler ve bir oteli kapsıyor. Bir kentsel mega-çitleme alanı ve “sermaye fantazmagoryası”⁴⁰ olan Mall of İstanbul, 2023 İstanbulu’nun arketipi: “Hezeyanlı bir İstanbul”a layık, sürekli bir tüketim akışını garantileyen, Koolhaasvari şizofrenik bir form.

40 Marc Berdet, *Fantasmagorie du capital. L'invention de la ville-marchandise*, La Découverte, Paris, 2013.

4. YENİ SULTANIN MAKRO-BÖLGESİ ➔

İstanbul'un iki yakasının kuzey noktasında yer alan Boğaz üzerindeki üçüncü köprü, Recep Tayyip Erdoğan'ın teşvikiyle oluşturulan bir makro-bölgenin kilit taşı konumunda. İstanbul'un pazarlanması'nın başrol oyuncusu Erdoğan, sınırları sürekli zorlanan bir kentsel alanın istimlakını genişletmek için çaba harcıyor. İzmit Körfezi'nin girişine yapılan köprü, hatta Boğaz'ın bir ikincisinin yaratılacağı Kanal projesi, kentsel dokuyu Marmara Denizi'nin batısına doğru genişletecek. Bu durumun doğa üzerindeki etkileri ise şimdiden kendini göstermeye başladı.

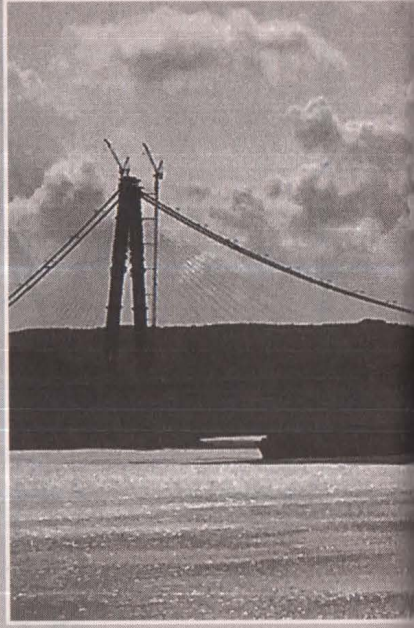
a 3. Havaalanı

b Kanal İstanbul

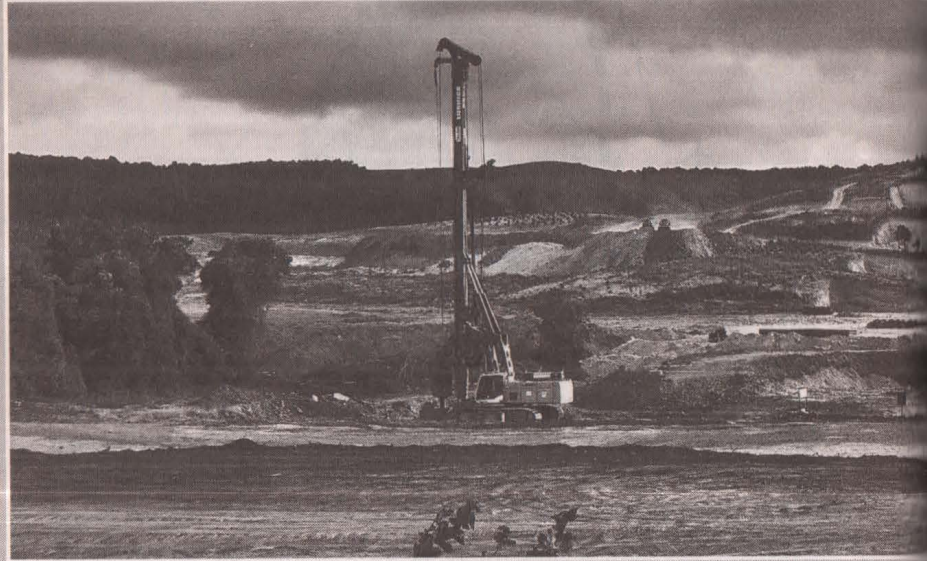
● 10km

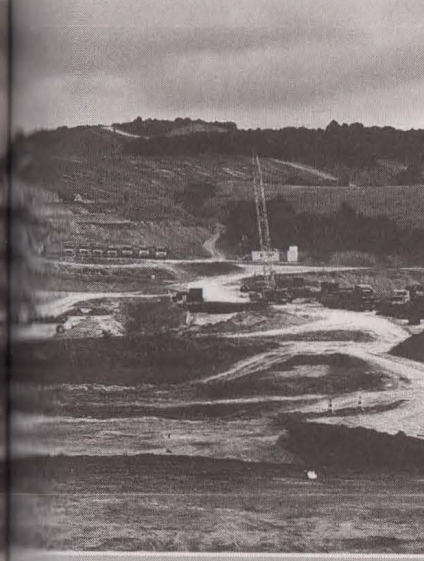
3. köprü inşaatı (Fotoğraf: Sinan Logie, Yoann Morvan).

Rumeli Feneri'nden 3. köprü inşaatı manzarası (Fotoğraf: Sinan Logie).

Göktürk yakınlarında 3. köprü bağlantı yollarının inşası (Fotoğraf: Sinan Logie).

ARSA Ofisi

KAT KARŞILIĞI İNŞAAT YAPILIR

*ARSA *TARLA *SANAYİ YERLERİ

*VİLLA *DAİRE ALIM & SATIMI

0530 643 62 22 - 0212 597 03 37

KANAL İSTANBUL

3. HAVALİMANI

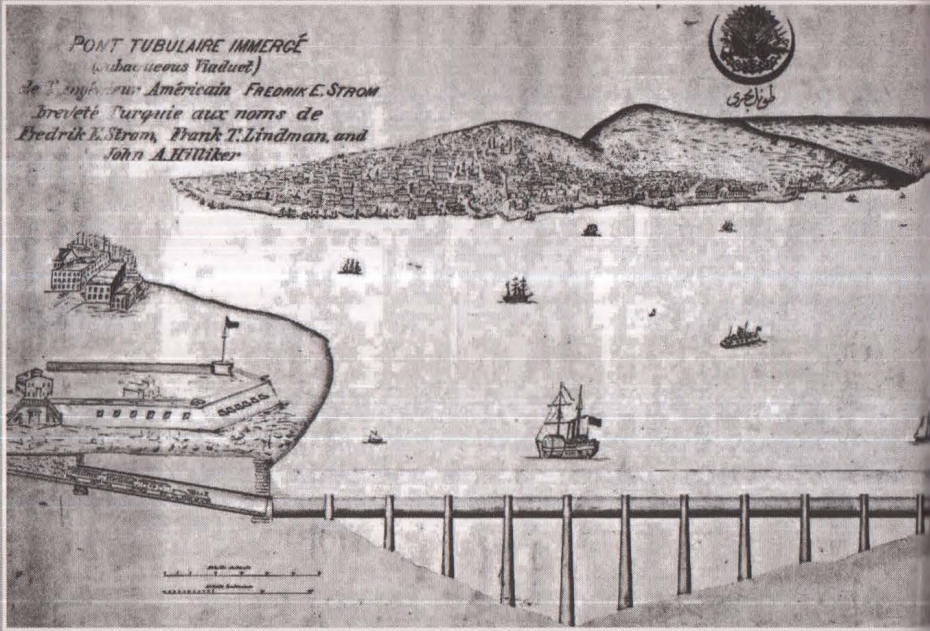

KÜÇÜK MARMARA OTODOLU

YAT LIMANI

Arnavutköy'de megaprojeler ve emlak ilişkisi
(Fotoğraf: Sinan Logie).

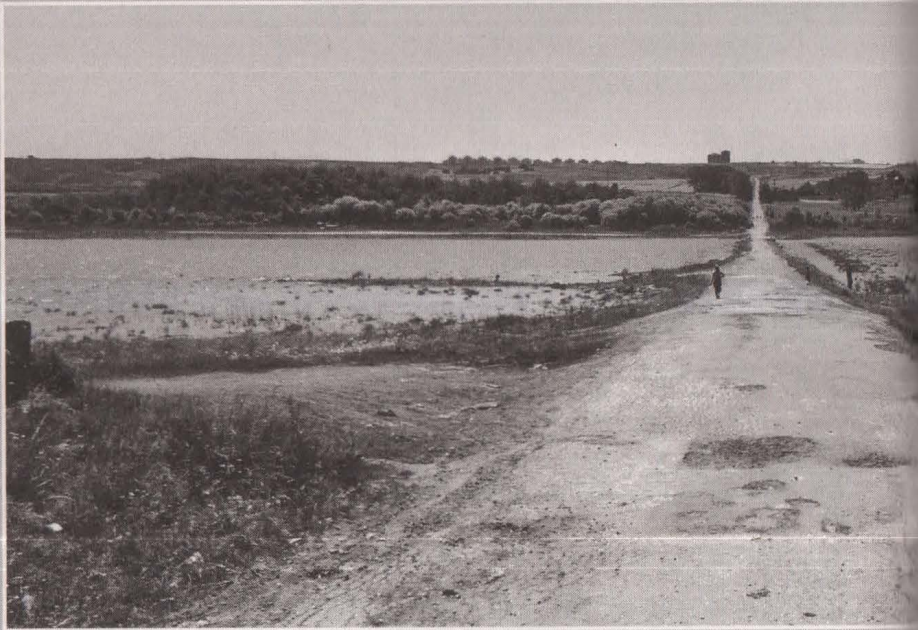
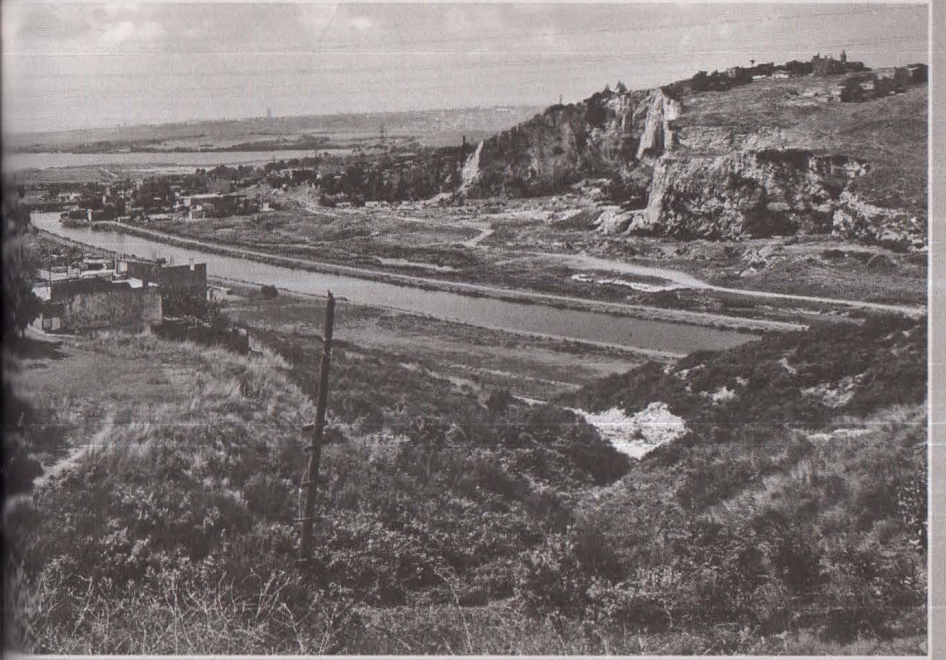
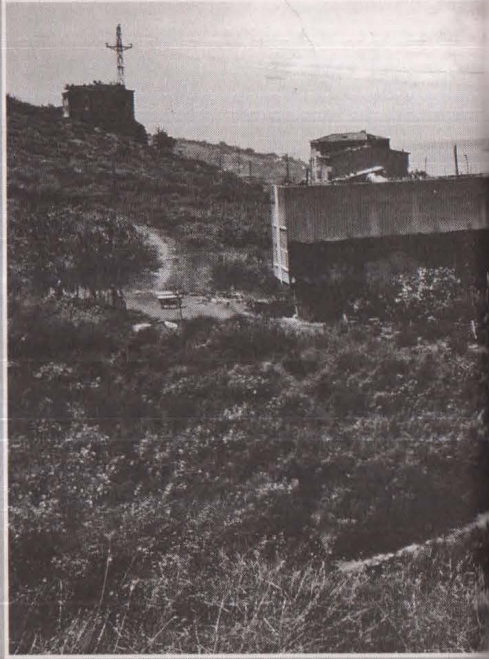

Osmanlı'nın "Marmaray" projesi (Kaynak: <http://ottoman-empire.tumblr.com/post/65444852524/osmanlinin-marmaray-projesi-cisir-i-enbubi-100>).

İstanbul Serbest Mimarlar Derneği'nin hazırladığı
İstanbul'un megaprojeleri haritası (Kaynak:
<http://megaprojeleristanbul.com/>).

Kanal İstanbul'un olası güzergâhı, Sazlıdere
ve Küçükçekmece Gölü'ne bakış (Fotoğraf:
Sinan Logie).

Kanal İstanbul'un olası güzergâhı, Dursunköy
civarlarında Sazlıdere manzarası (Fotoğraf:
Sinan Logie).

Osmangazi Köprüsü (Fotoğraf: Murat Germen).

3. havaalanı şantiyesi başlarken (Fotoğraf: Zafer Akay).

3. havaalanı inşaatı ve doğa katliamı (Fotoğraf: Murat Germen).

4. YENİ SULTANIN MAKRO-BÖLGESİ

Bu dördüncü rota özel bir konuma sahip. Geniş yüzölçümü nedeniyle, bu rotada yaya olarak ilerlemek imkânsız. Kentin iki yakasını birbirine bağlayan ve AKP'nin 2023'e uzanan ajandasını ortaya çıkaran büyük ölçekli projeler vesilesiyle fikir aşamasındaki makro-bölgeyi betimleyen bu rota, diğer altısı için ölçüt kabul edilebilir.

RANT KÖPRÜSÜ

İstanbul, 1980'li yıllardan bu yana hızlanan bir dağılma sürecine tanık oluyor. Birçok mega altyapı projesi, megapol ölçeğinde örülen bağlantıların vücut bulmuş hali olmaya aday oldu. Bunlar arasından Boğaz'a yapılan üçüncü köprü ise bu rolü en çok sırtlanan proje. Georg Simmel "Köprü, önündeki engeli aşarak, iradi alanımızın mekândaki bir uzantısını sembolize eder"¹ demişti; İstanbul'da inşa edilen köprü ise halihazırda var olan iktidarın ölçüsüz hırsını açığa çıkarıyor. Üçüncü bir çevreyoluna bağlanan yeni köprü, İstanbul'un kentsel alanının yapısını tekrar biçimlendirerek kentin sınırlarını Karadeniz'e, bu azami yayılmanın görüş hattını da kuzeye doğru genişletecek. Yetkililerin arzuladığı bu kentsel genişlemenin çevresel sonuçları ise kor-

1 Georg Simmel, *La tragédie de la culture et autres essais*, Payot, Rivages koleksiyonu, Paris, 1988, s. 160.

kunç: İstanbul'un akciğerleri olan ormanlar takımadalara dönüşüyor. Erdoğan, Gezi Parkı'ndaki birkaç ağacın kesilme riskine karşı Taksim'de ayaklanan göstericilerle şimdi dalgasını geçebilir; ne de olsa üçüncü çevreyolu boyunca dizili iki milyon ağacı herhangi bir şiddetli protesto yaşanmadan kestirebildi. İyi yapılandırılmış ve savunulmuş neredeyse tek karşı çıkış ise Kuzey Ormanları Savunması ile TMMOB Şehir Plancıları Odası'ndan geldi.² Düzenlenen birkaç gösteriye ancak birkaç bin kişi katıldı. AK Parti tartışılmaz biçimde toplumun geniş kesiminin rızasını kazanmayı başarmış durumda: Büyük projeler İstanbul'un sıçrama tahtası olarak kullanıldığı, daha büyük bir stratejiye hizmet ediyor.

• Cumhurbaşkanı bu başarıyı özellikle, vatandaşları, bu alt-yapıların getireceği ranttan az çok yararlanacakları beklentisine sokmasına borçlu. Nitekim üçüncü köprü'nün inşasının 2010 yılında ilan edilmesiyle birlikte emlak fiyatları hissedilir derece arttı;³ 2013 yılında kentleşmiş alanın kuzeybatısında üçüncü çevreyolu güzergâhı boyunca, özellikle Arnavutköy'de birçok küçük emlak ofisi açıldı. Yetkililerin yeni köprüyü ve çevreyolunu meşrulaştırmak için öne sürdükleri argümanların sözde akılcılığı, girişimcilerden bireylere uzanan geniş kâr yelpazesine sahip siyasetin son derece açık niyetini pek de iyi gizleyemiyor. Köprü inşaatının yapıldığı, Boğaz'ın girişinde konumlanan alanın seçimi, daha fazla yeni bölgenin kentleşmeye açılmasına neden olacak. Bu da üçüncü köprü'nün; var olan iki köprü ile bağlantı yollarını her gün tıkayan trafiği azaltmayacağı, bunun yerine emlak ve gayrimenkul spekülasyonları yaratacağı anlamı-

2 TMMOB Şehir Plancıları Odası'nın üçüncü köprü üzerine yaptığı son derece titiz çalışma için bkz. http://spoist.org/dokuman/kitaplar/Kopru_raporu_eng.pdf.

3 Yoann Morvan ve Benoît Montabone, "Le pont de la rente. Les enjeux fonciers du troisième pont sur le Bosphore à Istanbul", *Études foncières*, sayı 148, 2010.

na geliyor. Ulaşım sistemleri uzmanları⁴ uzun zamandır yeni bir yolun yaratılmasının toplam trafik hacminin artmasına sebebiyet vereceğini göstermeye çalışıyor. Rahatlama etkisi şüphesiz kısa sürede azalacak, yeni anayolların yakınında yer alan arazilerin kullanımındaki değişikliklerin yaratacağı sonuçları ise saymaya bile gerek yok. Sırasıyla 1973 ve 1988'de inşa edilen iki köprü ile çevreyolları zaten bu olgunun ilk örnekleriydi. Her ikisi de kuzey ormanlarının yok oluşunu hızlandırdı ve zaman zaman tüm otoyol ağının devasa tıkanıklıklarla kilitlendiği efsanevi İstanbul trafiğinin şişmesine katkıda bulundu. Her yeni köprünün simgelediği ve somutlaştırdığı bir kentsel çember var: Üçüncü köprünün ise Erdoğan'ın Boğaz'ın megapolündeki imzası olacağı bir gerçek.

2023 hedefi, muazzam çevresel ve toplumsal zararlara rağmen, *her ne pahasına olursa olsun* gerçekleştirilmeli. Bunu yapmak için de bu görece uzak hedefe giden yol, ilk önce İstanbul'un *kendiliğinden* büyüme arzusuna hizmet eden mega projelerle döşenmeli. Böylelikle milliyetçilik duygusu ateşlenebilir ve yatırımcıların güveni korunabilir. Bu büyüme, yabancı sermayeyi ve göç akımlarını kendine çeken kentsel alanın ekonomik dinamizmine dayanıyor. 2010'lu yıllarda %10 gibi bir oranla rekor kıran ekonomik büyüme, 2012'den itibaren küçülme eğilimi göstermeye başladı. Bunu değiştirmek için büyük proje girişimlerinden başka neye ihtiyaç var! Elinden geleni ardına koymayan bu politika, Erdoğan'ın uzaktan ya da yakından kontrol ettiği çok sayıda araca dayanıyor. Müzakere ederek zaman kaybetmeye gerek yok... En iyisi, AKP kadrosundakiler gibi (özellikle TOKİ aracılığıyla) yakınlarının kazanç sağlamasına izin vermek ve

4 Haluk Gerçek, "Is There a Road Ahead ", *Istanbul. City of Intersections* içinde, London School of Economics, Urban Age, 2009. Metne pdf olarak ulaşmak da mümkün: <http://secities.net/publications/conference-newspapers/istanbul-city-of-intersections/>

daha mütevazı olan taraftarları, düzenleme halindeki⁵ mülklerinin getireceği küçük artı değerlerle allayıp pullamak. Bu müşteri temelli uygulamalar, inkâr edilemez derecede etkili. Zira rant köprüsü birçok İstanbulluyu, AK Parti sistemine olan bağlılıklarında birleştiriyor.

HAYATA GEÇİRİLEN OSMANLI RÜYALARI

2023, Türkiye Cumhuriyeti'nin yüzüncü yılına tekabül etse de, cumhuriyetin anması için yapılan hazırlıklar yeni Osmanlıcı bir retro-fütürizme işaret ediyor. 1923, imparatorluğun eski başkenti için yaklaşık yarım yüzyıllık bir gölgede kalma sürecinin başlangıcına işaret ederken, 2023 hedefi uluslararası metropoller sahnesinde İstanbul'un geri dönüşünün ön plana geçirilmesi arzusunu taşıyor. Kentin tanıklık ettiği "20. yüzyıla zor bir giriş"⁶ ile 21. yüzyılın eşindeki gelişiminin sahip olduğu olağanüstü hız arasındaki karşıtlık büyük. İstanbul'un tekrar elde ettiği zafer; küresel ve bölgesel jeopolitik meselelerle ilgili hem içeriden hem de dışarıdan birçok etkenin bir araya gelmesinin sonucu. İlk sırada Sovyetler Birliği'nin ortadan kalkması yer alıyor, zira böylelikle Boğaz yalnızca turistik bir nokta olmaktan çıkarak önemli bir geçiş noktası haline geldi. Bu yeni gelişmeyle birlikte İstanbul'un turizm anlamında çekiciliği artmaya devam etti. Ziyaretçi sayısı 2013'te, 2006'daki rakamın iki ka-

5 Yoann Morvan, "L'aménagement du Grand Istanbul: entre ambition géopolitique mondiale et enjeux fonciers locaux. Le troisième pont sur le Bosphore", *Hérodote*, sayı 148, 2013. Jean-François Pérouse, "Mülk Allahındır (This House Is God's Property). Legitimizing Land Ownership in the Suburbs of Istanbul", Myriam Ababsa, Baudoin Dupret ve Éric Denis (der.), *Popular Housing and Urban Land Tenure in the Middle East. Case Studies from Egypt, Syria, Jordan, Lebanon, and Turkey* içinde, The American University in Cairo Press, Kahire, 2012.

6 Jean-François Pérouse, "İstanbul depuis 1923: la difficile entrée dans le XXe siècle", Nicolas Monceau (der.), *İstanbul. Histoire, Promenades, Anthologie & Dictionnaire* içinde, Robert Laffont, Paris, s. 231-290.

tına çıkararak 10 milyona ulaştı, bugünkü rakam ise 12 milyon üzerinde.⁷ Bu yeni ziyaretçiler arasında geniş İslâm coğrafyasının farklı noktalarından gelenlerin sayısı giderek artıyor. Ne de olsa çok sayıda büyüleyici camisiyle, Osmanlı İmparatorluğu'nun bu eski başkenti önemli bir konuma sahip. Bu yeni eğilim, Türk toplumunda kökleri 1950'li yıllara uzanan ve Türk-İslâm sentezine temellenen Osmanlı geçmişi-
şine duyulan bir ilginin uyanışına eşlik ediyor. Fetih Müzesi'nin⁸ 2009'daki açılışından bu yana 5,5 milyon ziyaretçiyle yakaladığı başarıya tanık olduğumuz bu günlerde, imparatorluktan ayrışmayı öngören Kemalist kopuş çoktan geçmişte kaldı.

Tekrar gündeme getirilen Osmanlı dönemi, müjdelenen her mega projeyle bir kez daha vurgulanıyor. Örneğin üçüncü köprünün duyurulma tarihi kesinlikle tesadüf değil. Son derece sembolik bu yapının haberi İstanbul'un fethinin yıldönümünün kutlandığı 29 Mayıs 2012 tarihinde verilirken; inşaatın resmî duyurusu bir sene sonra aynı gün yapıldı. Açılışının ise 29 Ekim 2015'te, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilan edildiği günde yapılması öngörülüyordu (ancak tarih 26 Ağustos 2016'ya kaydırıldı). Boğaz'daki bu üçüncü köprü İstanbul'u Bizanslılardan alan Sultan II. Mehmet'e ithafen 1989 yılında Fatih Sultan Mehmet Köprüsü adıyla açılan ikinci köprünün başlattığı patronimik çizgide yer alıyor. Cumhurbaşkanı, kendi köprüsüne Yavuz Sultan Selim'in ismini vererek Alevi azınlıkların tepkisini çekti. Erdoğan'ın da doğum yerini içine alan Trabzon bölgesinin valisi olduktan sonra I. Selim, imparatorluk tarihine ismini, Safevilere karşı yürüttüğü kanlı savaşlarla kazıdı. 1514'te ise Anadolu'yu birleştirme iddiasıyla, zamanında Şii mezhebinden oldukları için sapkın görülen 40 binden fazla Aleviyi katlet-

7 2013 rakamları, 2015-2016'daki terör eylemlerinden dolayı düşüş yaşadı.

8 Müze, Theodosian Surları'nın yakınında yer alıyor.

mişti. I. Selim, Mısır'daki Memluk Devleti'ne yaptığı seferlerin ardından, Mekke ve Medine'yi de ele geçirdi (1517); bu da peygamberin kutsal emanetlerinin İstanbul'a getirilmesini sağlayarak halifelik unvanını almasını sağladı. Kurnaz, kanaatkâr ve dindar biri olarak nam salan bu sultan, şüphesiz “ustalık”⁹ eserini inşa eden Erdoğan'ın en önemli ilham kaynağı.

Daha megaloman bir diğer proje, Karadeniz'i Marmara Denizi'ne bağlayan bir kanalın açılmasını öngörüyor. Bu “çılgın proje”nin duyurulması esnasında toplanan binlerce yandaş “Türkiye seninle gurur duyuyor” tezahüratlarında bulundu. Erdoğan da hayallerini Mimar Sinan'ın gerçekleştirdikleriyle kıyaslayarak¹⁰ “Panama ve Süveyş Kanalı'nı gölgede bırakacak, yüzyılların en büyük projelerinden Kanal İstanbul için kolları sıvıyoruz” açıklamasını yaptı. Leonardo Da Vinci'nin tasarladığı ancak sultan tarafından onaylanmayan Haliç köprüsü projesinden (1503), 19. yüzyılın ikinci yarısındaki projelere bakınca, Osmanlı İmparatorluğu'nun da avangart projeler konusunda aşağı kalır yanı olduğu söylenemez.¹¹ Bunlar arasından “ikinci” bir Boğaz yaratma fikri Sultan Abdülaziz zamanında, 1860'ta zaten başarısızlığa uğramıştı. 50 kilometre uzunluk, 25 metre derinlik ve 150 metre genişliğiyle Trakya'yı delip geçecek olan Kanal İstanbul, 10 ila 20 milyar dolarlık devasa bir masraf yekûnunun yanı sıra çevrede kökten bir dönüşüme ve İstanbul'un kentsel alanında muazzam bir yeniden yayılmaya da neden olacak.

9 Metnin orijinalindeki *pontife* kelimesi Fransızcaya Latince'de “köprü inşa eden” anlamındaki *pontifex* kelimesinden geçmiştir. Hristiyanlıktan yüzyıllar önce Roma'da doğan ve yüksek konumdaki kimi rahipler için kullanılan terim, daha sonra Roma imparatorları ve papalar için kullanılmaya başladı.

10 Yoann Morvan, “Kanal İstanbul, un ‘projet fou’ au service d'ambitions politiques”, *a.g.e.*

11 Turan Şahin, *Osmanlı'nın Çılgın Projeleri*, Yitik Hazine Yayınları, İstanbul, 2012.

MAKRO-BÖLGE: KENTSEL BİR İMPARATORLUK

Bin yıllık bir metropol ve birbirini izleyen imparatorlukların başkenti olan İstanbul'un nüfusu, Türkiye Cumhuriyeti'nin doğuşunun ardından bir düşüş yaşadı. Bunun başlıca sebepleri kendisinden alınıp Ankara'ya bahşedilen başkentlik statüsü¹² ve nüfusun nispeten hızlı biçimde bozulan kozmopolit karakteri oldu. 1950'li yıllarda İstanbul'da tekrar nükse-den kentsel gelişime, birkaç on yıllık gecikmeyle, altyapıların inşası eşlik etti. Boğaz'ın üzerindeki ilk iki köprü'nün inşası bu büyümenin¹³ farklı safhalarını, her iki yakadaki İstanbullu oranını yeniden dengeleyerek işaretlerken, bu üçüncü köprü'nün inşası (diğer mega projelerle birlikte) daha çok öncü bir rol oynuyor. Doğal bir biçimde, tarihsel olarak çok merkezli bir yapıya sahip olan kentsel alan önceleri kıyılar boyunca uzanırken, yeni merkezler otoyolların yarattığı imkânlarla bağlı olarak çoğalıyor. Boğaz'ın megapolü, uçları saçak saçak, biçimsiz, devasa bir kentsel gövdeye benziyor. Birer kentsel ileri karakol mevkii işlevi gören yerler, her şeyden önce AKP'nin alan planlaması politikası için birer deney bölgesi teşkil ediyor. 1994 yılında İstanbul belediyesinin başına geçme başarısını elde eden Erdoğan'ın kullandığı ifadeyle "İslâm banliyöleri" olan Arnavutköy ve Sultanbeyli¹⁴ bu du-

12 Günkut Akın, "20. yüzyıl Başında İstanbul: Toplumsal ve Mekânsal Farklaşma", İpek Yada Akpınar (yay.haz.) *Osmanlı Başkentinden Küreselleşen İstanbul'a: Mimarlık ve Kent 1910-2010* içinde, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, 2010, s. 20.

13 Benoît Montabone ve Yoann Morvan, "İstanbul: la carte du troisième pont sur le Bosphore", *EspacesTemps.net*, Objets, 18.04.2011, <http://www.espacestemp.net/articles/istanbul-la-carte-du-troisieme-pont-sur-le-bosphore/>

14 Birer ilçe haline getirilen Sultanbeyli ve Arnavutköy, hızla kentleşen İstanbul'un çeperlerinde yer alan ve AKP tarafından sözde bir merkezîyet sembolü olarak gösterilen iki kentsel alan. İslâmi kesimden gelen siyasetçilerin de desteklediği bu simgeleştirme, geniş toplulukların kentsel ekonomiye entegre olma sürecinde olmalarına rağmen yaşadıkları toplumsal zorlukları iyi maskeleyemiyor.

rumun örnekleri; Başakşehir'in oluşturduğu "TOKİstan"ın durumu ise çok daha vahim.

O zamandan bugüne genişleyen İstanbul Büyükşehir Belediyesi, 2008'de il sınırlarına dayandı. Bu idari sınırlar kentleşme sürecindeki yerleri kapsıyor. Oysa kentsel alan bu görünmez sınırları çoktan aştı. Artık Marmara Denizi'nin kuzeyinde Tekirdağ'dan güneyde İzmit Körfezi'nin girişine uzanan kıyıları da içine alıyor. Tuzla ilçesinden sınır komşusu Darıca ve Gebze beldelerine, kentsel doku hiç kesintiye uğramadan uzanıyor. İstanbul ve Ankara arasında işleyen, 26 Temmuz 2014'te açılışı yapılan Yüksek Hızlı Tren (YHT), İzmit'i Boğaz'ın metropolünün banliyösüne dönüştürecek. Bu demiryolu yakın zamanda, 29 Ekim 2013'te açılan Marmaray'la da birleştirilecek. Yine de otomobil tutkunlarının ülkesinde otoyol her zaman öncelikli: Dünyanın en uzun asma köprülerinden biri¹⁵ 2016'nın Temmuz ayında İzmit Körfezi'nin üzerinden Gebze ile Bursa'yı birbirine bağladı. 1,2 milyar dolara mal olan köprünün (otoyolla birlikte bu tutar 6,9 milyar dolara çıkmıştır) inşaatı İtalyan Astaldi firması ortaklığında beş Türk firmasının oluşturduğu konsorsiyuma emanet edilmişti. Bu kamu-özel işbirliği, üçüncü Boğaz köprüsü için de görev alıyor. Hem büyükşehirin hem de Gürcistan'dan Avrupa Birliği'ne uzanan kıtalararası otoyol ağının kilit taşı konumundaki üçüncü köprü gibi, bu dördüncü köprü de Marmara Denizi'nin etrafına bir otoyol daha ekleyerek devasa bir kentsel bölgenin¹⁶ yayılması-

15 Dünyanın dördüncü en uzun açıklıklı asma köprüsü olan Osmangazi'nin orta açıklığı 1.550, toplam uzunluğu ise 2.682 metre uzunluğunda.

16 İdare konusunda İstanbul Büyükşehir Belediyesi ile Marmara Belediyeler Birliği (MBB) arasında görüş farklılıkları mevcut. 1975'te kurulan birlik, 231 üyeye sahip ve Marmara Denizi etrafında bulunan 12 ilde faal: İstanbul, Edirne, Kırklareli, Tekirdağ, Çanakkale, Kocaeli, Yalova, Sakarya, Bilecik, Bursa, Bolu ve Balıkesir. Birlik, bölgeyi ilgilendiren çevre sorunlarına çözüm bulmak amacıyla oluşturuldu. Ilgilendikleri sorunlara dair tehlike çanları ise çoktan çalması başladı.

na katkıda bulunuyor.¹⁷

İstanbul, Hedef 2023'ün ulaşmayı arzuladığı 20 milyonluk nüfusa (hatta fazlasına) şimdiden sahip. Bu kentsel bölge ülke çapındaki ekonomik faaliyetlerin %60'ını barındırması dolayısıyla Türkiye'ye tamamen hükmediyor. Yüceltilen ilerleme mantığı, nüfus artışının bir büyüklük işareti gibi görüldüğüne delalet ediyor. Bu da İstanbul'un gelişmekte olan diğer ülkelerin 20 milyondan fazla nüfuslu kentleriyle rekabet içine girmesini sağlıyor. Türk makamlarınca bu demografik veri, dinamizmin ve ekonomik büyümenin sembolü. Bu düşünce sağduyudan yoksun değilse bile, gerçek bu kadar basit olmaktan çok uzak. Burada rakamlara duyulan hayranlık öne çıkıyor: Seçim kampanyalarında, asfaltlanan kilometre sayısının altı çiziliyor. Aynı şekilde İstanbul'un uluslararası sahnedeki ağırlığını göstermeye gayret eden rakamlar dünyasına göre, inşaat halindeki dünyanın en büyük havalimanı yılda 150 milyondan fazla yolcu ağırlayacak.

İKARUS TÜRK HAVAYOLLARINDA

Uzun süre boyunca beklenenin altında gösterdiği gelişim¹⁸ ve Batı'ya görece bağıllığı¹⁹ nedeniyle kompleksli olan Türkiye, artık özerk ve ekonomik anlamda kazançlı bölgesel bir güç olarak görünme arzusunda. İstanbul ise bu arzusunun en önemli parçası. Gelişmekte olan ülkenin potansiyelinin mü-

17 Son olarak Çanakkale'nin Lapseki ile Gelibolu ilçeleri arasına Çanakkale Boğazı'nın ilk, Marmara Bölgesi'nin 5. asma köprüsünün inşa edileceği duyuruldu. Çanakkale 1915 Köprüsü ya da Çanakkale Boğaz Köprüsü olarak anılacak köprü'nün kuleler arası açıklığının 2.023 metre olacağı ve 2023 senesine kadar hizmete gireceğini, mart ayı başında dönemin ulaştırma, denizcilik ve haberleşme bakanı Binali Yıldırım açıkladı.

18 Ahmet İnsel, *La Turquie et le développement*, L'Harmattan, Paris, 2003.

19 Şevket Pamuk, *Ottoman Economy and Its Institutions*, Ashgate Publishers, Farnham, 2009 [*Osmanlı Ekonomisi ve Kurumları*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2016].

kemmel temsili olan bu metropol, orta sınıf tüketiciler bakımından son derece zengin. Özellikle reklam amacıyla çokça tüketilen coğrafi metaforu kullanırsak, “Doğu” ve “Batı”nın birleştiği noktada yer alan İstanbul, kendi kanatlarıyla uçmaya ve içinde bulunduğu şartları aşmaya çalışıyor. Dev projelerse “AKP’nin göz kamaştırıcı vitrininin”²⁰ parlatılması için hiçbir şeyin imkânsız olmadığını gösteriyor. Ancak güneşe gereğinden çok yaklaşan İkarus gibi, parti de hedeflerini ne pahasına olursa olsun gerçekleştirmeyi öngören, istemli gelişim modelinin özünde bulunan zayıflıkları fazla hızlıca göz ardı etti. Bu planlar diğer taraftan politikacıların ve ekonomiyi belirleyenlerin teknik bilgiye duydukları tapınmayı da ortaya çıkarıyor. Avantajı müteahhit-tacire kaptırsa da, mühendis-mimar, Türklerin muhayyeline²¹ hâlâ güçlü konumda.

Büyük projelerin teknik başarıları, mimari ya da kentsel niteliklerden çok daha önemli gibi görünüyor. “Dünya rekoru” mantığı, düzenlemelere dair ayrıcalıklara hâkim durumda. Örneğin üçüncü köprü dünyadaki tüm asma köprülerin sahip olduğu çelik direklerin en yükseklerine sahip (322 metre). Tasarımcısı, köprü ve viyadükler inşa eden Fransız mühendis Michel Virlogeux. Proje çalışmalarının uygulanma hızı ise genelde Türk makamları tarafından son derece takdir ediliyor; hatta bu merciler çalışacakları firmaları sık sık bu kriteri birinci sıraya taşıyarak seçiyorlar. Benzer şekilde, yapılacak işlerin planlanması da seçim takvimine göre şekillendiriliyor. İstanbul birçok sefer adaylıkta başarısız-

20 Jean-François Pérouse, “Vitrine aveuglante des islamistes de l’AKP? İstanbul, capitale économique de la Turquie”, *Moyen-Orient*, sayı 16, 2012, s. 84-91.

21 Bu tespite Türk Hava Yolları Genel Müdürü Temel Kotil örnek gösterilebilir. Aslen Rizeli olan Kotil, İTÜ Uçak Mühendisliği Bölümü’nden mezun olduktan sonra ABD’de eğitimine devam etti; Türkiye’ye döndükten sonra Erdoğan döneminde 1994-1997 yılları arasında İstanbul Büyükşehir Belediyesi’nin Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Daire Başkanı olarak görev aldı.

lğa uğrasa da Türk yetkililer Olimpiyat Oyunları başvurusunun mottosunu “Daha yükseğe, daha hızlı, daha güçlü” olarak belirlemişti. Bu coşkulu başvurular,²² sık sık tekrarlanan seçimler derken İstanbul’un genel borç seviyesi çoktan uçuşa geçti.

İstanbullu İkarus, uçuşunu farklı kredi formlarını ölçsüz şekilde kullanarak gerçekleştiriyor. Eski Yunan mitinde İkarus’un kanatlarını yaparken kullandığı balmumu, güneşe fazla yaklaştığı için eriyordu. Bu destek kredileri de en sonunda, bir ölçüde yapay ve son derece dengesiz bir büyümenin kanatlarını eritebilir. Özel-kamu iştiraklerinin sistimal edilmesi hükümetin 2013 yılında Türkiye’nin IMF’ye olan borcunu kapamasını mümkün kıldı. Böylece kamu borcu 1994’te %73’ten 2010’lu yıllarda %35’e düştü. Buna karşın onun yerini büyük ölçüde özel sektöre ait borçlar aldı.²³ Bankacılık sistemi 2001 krizinin ardından iyileştirilse de, ödeme güçlüğü riski, dışa açılan şirketler ve kredi kartlarıyla oburca tüketen haneler için giderek daha da endişe verici bir hal alıyor. Yine de bazı firmalar bu kusurlu küçük dev ekonominin güvenini tazeleyecek kimi gerçek başarılar elde edebiliyor. Türk Hava Yolları da bu örneklerden biri. Havayolu şirketi 2000’li yılların başında 100’e yakın olan uçuş noktalarının sayısını gerçekten de gözle görülür derecede artırarak 2014’te 250’ye çıkardı. 2003’ten bu yana şirket satış rakamlarını ve yolcu sayısını beşe katladı; 2016’da yolcu sayısının 72,4 milyona ulaşması bekleniyordu. Spor faaliyetlerine etkin bir biçimde sponsor olan ve sunduğu yüksek kalite hizmeti uluslararası ödüllerle taçlandıran Türk Hava Yolları’nın mükemmel imajı, şirketin merkezi olan İs-

22 Yoann Morvan, “İstanbul, un désir d’événementialité”, *Urbanisme*, sayı 389, 2013.

23 Türkiye’nin dış borcu son birkaç senede üçe katlandı. Bu borç büyük oranda Sünni Türkiye’yi destekleme kaygısıyla hareket eden Körfez ülkeleri tarafından finanse ediliyor.

tanbul'un imajıyla birlikte sıçrama yaptı. Yarısı Airbus, yarısı Boeingerlerden oluşan ve lale imgesiyle süslenmiş olan filo; İstanbul makro-bölgesinin ufkunu yeniden çiziyor. Tüm yatırımlarını göz önüne alınca giderek daha da borçlandığı görülse de, Türk Hava Yolları'nın hedefi, İstanbul'un Dubai'nin yerini alması; böylelikle şirketin de Asya kıtasında etkin havayolu haline gelmesi. Bu amaç doğrultusunda inanılmaz büyüklükte bir alan,²⁴ kesin olmamakla birlikte Erdoğan'ın adını taşıyacağı söylenen, "Ay'dan görülebilen tek havalimanını"²⁵ inşa edebilmek adına boşaltıldı.

24 6.172'si kamu orman arazisi olan 7.659 hektarlık alan üzerindeki 2,5 milyon ağacın üçte birinin kesileceği, geri kalanın ise taşınacağı ifade edildi.

25 Jean-François Pérouse, "Hybristanbul. Les grands projets d'aménagements urbains en Turquie", *La Vie des Idées*, Eylül 2013, <http://www.laviedesidees.fr/Hybristanbul.html>.

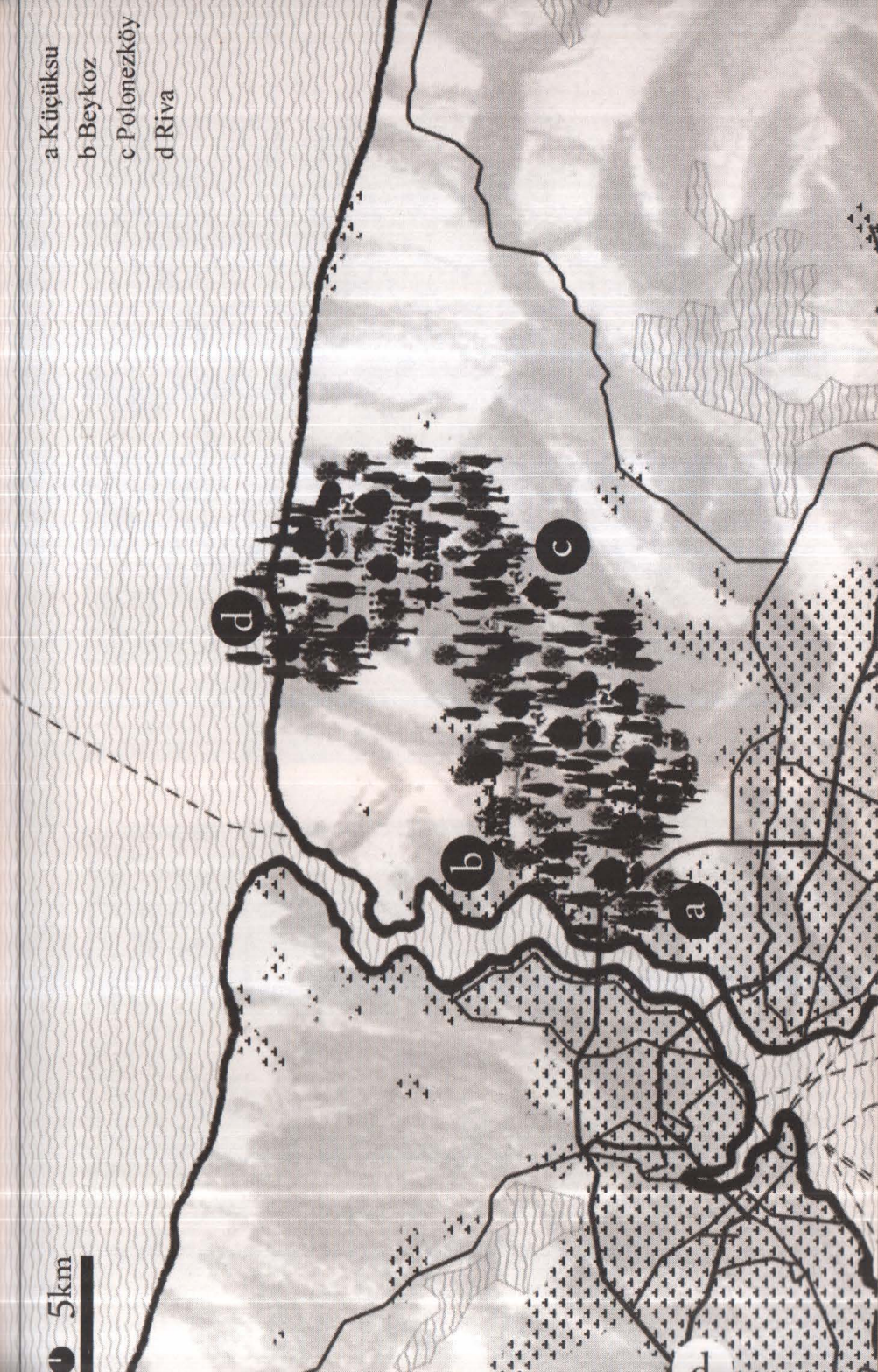
5. POST-KENTSEL KEYİF TOPLUMU

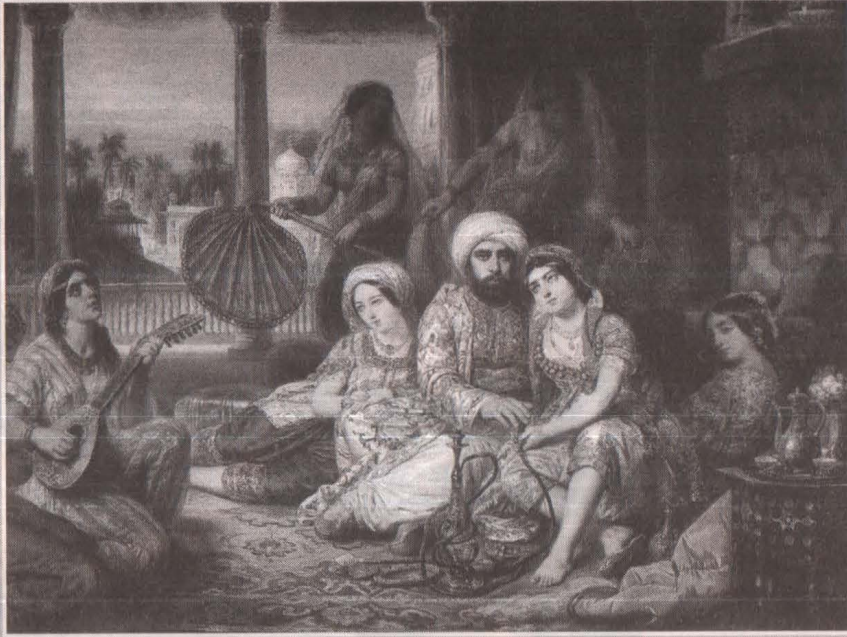

Osmanlı kültürü ve bu kültürün incelenmesi bize alaturka "keyif" in farklı yönlerini gösterir. Hamamlar, nargile ve şekerlemeler günümüzde de var olmaya devam ediyor, ancak kimi zaman şaşırtıcı yeni yorumlamalarla birlikte: Otoban kenarında yakılan mangallar, özelleştirilen plajlar, insanı Polonya Karpatları'nın eteklerinde hissettiren kırsaldaki küçük kulübeler küçük paşaların yeni oyun alanları.

0 5km

- a Küçükusu
- b Beykoz
- c Polonezköy
- d Riva

"Paşa ve haremi", François-Gabriel Lepaulle, 1886.

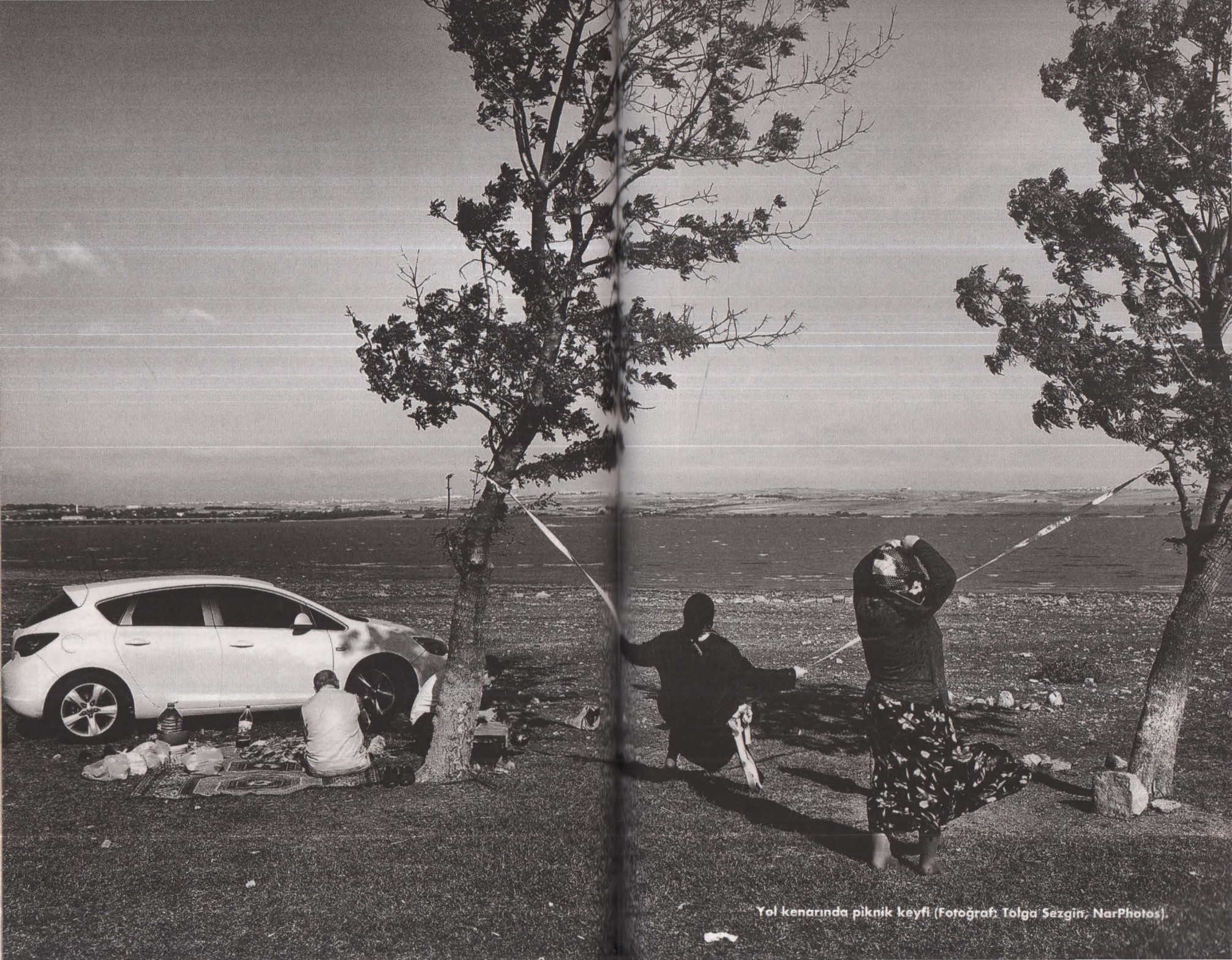
Film ve dizi setlerini barındıran eski Beykoz Kundura Fabrikası, dekorun arka yüzü (Fotoğraf: Sinan Logie).

Yakın zamanlarda Tekel fabrikası ile aynı kadere mahkûm olan Paşabahçe fabrikası, Beykoz (Fotoğraf: Sinan Logie).

Film ve dizi setlerini barındıran eski Beykoz Kundura Fabrikası (Fotoğraf: Sinan Logie).

Yol kenarında piknik keyfi (Fotoğraf: Tolga Sezgin, NarPhotos).

Polonezköy'de hafta sonu keyfi (Fotoğraf: Sinan Logie).

Polonezköy'de hafta sonu keyfi (Fotoğraf: Sinan Logie).

BAYANLAR PLAJI
BEYKOZ PIRAZKÖY'de
 Doğa ile Birlikte Deniz Keyfi
Gidiş + Dönüş Plaj

- *Plaj Çalışanları Bayanlardır.
- *Can Kurtaran, Sağlık Hizmeti Var.
- *Özel Gezilere Araç Temin Edilir.

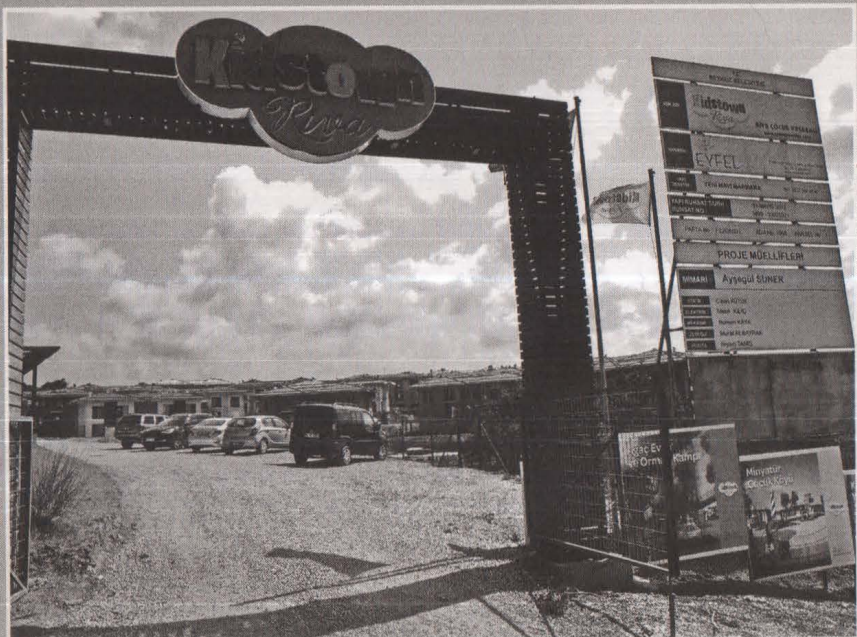
ERTAŞ TURİZM

REZERVASYON TELEFON
 0532 424 69 93 - 0535 253 39 39
 Rezervasyonlarımız Önceden Yapılmaktadır.

Bayanlar Plajı, Beykoz (Fotoğraf: Yoann Morvan).

Kanal Riva (Fotograf: Yoann Marvan).

Kidstown, çocukların kapalı sitesi (Fotoğraf: Yoann Morvan).

Riva'da, haremsiz iki paşa (Fotoğraf: Yoann Morvan).

5. POST-KENTSEL KEYİF TOPLUMU

GÜLSUYU SARHOŞLUĞU

Anadolu yakasında yer alan bu ilk rota bizi Boğaz'ın kuzeyine, Beykoz'a¹ götürüyor. Eskiden merkez dışında sayılan bu ilçenin toprakları, sanayi kentinden boş zamanın değerlendirildiği kente ya da kentselden post-kentsele geçişe dair ipuçlarını içinde barındırıyor. Beykoz güzergâhının analizi, Istanbulcuların boş zamanlarını değerlendirme biçimlerinin 2023'e yaklaşırken çift kutuplu olma eğilimi gösterdiğini de ortaya çıkarıyor. Hem neşe hem de sarhoşluk anlamlarına gelebilen keyif arayışındaki bu iki boyut, AK Parti'nin katkısıyla, birbirinden ayrılıyor gibi görünüyor. Buna karşın, tüketimin homojenleştirici etkileri bizi siyah-beyaz analizler² yapmaktan alıkoyuyor. Özellikle de tüketime ve sosyalleşmeye bağlı gözeneklilikler değişken profillerin oluşumuna yol açıyor; karşılaştığımız taksi şoförlerinden biri olan ve sıkı bir muhafazakâr Müslüman olmasına rağmen haftasonları akşamları birkaç bira içmeyi çok sevdiğini itiraf eden Orhan gibi...

Boğaz'ın tabiatı 17. yüzyıldan bu yana kentten kaçmak isteyen Istanbulcuları kendine çekiyor. Nitekim bu dönemde

1 Eski Amikos köyü Osmanlı fetihlerinin ardından Beykoz adını aldı.

2 Yael Navaro-Yashin, "The Market for Identities: Secularism, Islamism, Commodities", Deniz Kandiyoti (der.), *Fragments of Culture. The Everyday of Modern Turkey* içinde, I.B. Tauris, Londra, 2002.

Boğaz kıyıları boyunca birçok yalı ve kasır inşa edildi. Bunlardan Beykoz ilçesindeki Küçüksu Kasrı³ sultanların saltanatlarının son yıllarında yazlık olarak kullandıkları bir mekândı. Küçüksu Kasrı'nın iki adım ötesinde Osmanlıların İstanbul'un fethinden yaklaşık bir yüzyıl önce kentte inşa ettikleri ilk yapı olan Anadolu Hisarı⁴ yükseliyor. Bizanslıların Karadeniz'e erişimini kontrol etmeye yarayan kale, İstanbul'un aynı zamanda Karadeniz'e⁵ de ait oluşuna işaret eder. Bugün bölge, haftasonlarında deniz meraklılarının istilasına uğruyor. En zenginler yatlarıyla, diğerleri ise küçük kayıklara binip Göksu Deresi sahili boyunca geziniyorlar.

Bu hoş gezilerin biraz ilerisinde bulunan Beykoz, rakı üretimi yapılan Tekel fabrikalarıyla, başka türlü zevklerin damıtıldığı bir yerdi. Beykoz'un sanayileşmesi, 19. yüzyılda Sultan II. Abdülhamit'in fermanıyla başladı. Bu kârlı üretim yakın zamana kadar sürdü ve ilçe, aynı Altın Boynuz gibi, geçtiğimiz yüzyılın ikinci yarısında sanayi istihdamının kendine çektiği göçmenlerin yerleştirildiği ilk noktalardan biri oldu. Boğaz kıyısında yer alan Tekel fabrikaları 1929 yılında Atatürk tarafından kurulmuştu. Burası, devlet eliyle hayata geçirilen ve uzun süre boyunca ülkenin en büyük alkol üreticisi ve damıtma tesisiydi. 2000'lerin başından beri Beykoz damıtma tesislerinden artık anason kokusu yayılmıyor. Torunlar⁶ grubu 2012 yılında bölgenin 45 yıllığına kiralanması için açılan ihaleyi kazandı ve bu endüstriyel miras lüks bir otel inşaatı için yıkıldı. Bu operasyonu AKP'nin Tekel'i özelleştirmesi

3 Küçüksu Kasrı I. Abdülmecit (1823-1861) tarafından Ermeni mimarlar Garabet Amira Balyan ile oğlu Nigoğayos Balyan'a yaptırıldı. İnşaatı 1857'de tamamlandı.

4 Hisar, Yıldırım Bayezit tarafından 1395'te yaptırıldı.

5 Marcel Bazin ve Jean-François Pérouse, "Dardanelles et Bosphore. Les détroits turcs aujourd'hui", *Cahiers de Géographie du Québec*, cilt 48, sayı 135, 2004, s. 311-334.

6 Bkz. Bölüm 3.

izledi. Bu sürece 2009-2010 yılları arasında, ülkenin 30 senedir şahit olduğu en büyük grev hareketi eşlik etti.

Gezi olayları esnasında, o zamanlar başbakanlık görevini sürdüren Recep Tayyip Erdoğan, geçmişteki kimi yasa koyucuları “ayyaşlar” olarak nitelendirmekten çekinmedi. Bu da, ülkenin kurucusunun eleştirildiğini düşünen muhalif Kemalistleri rahatsız etti. Bu kapsamlı demeç, meclis çoğunluğu tarafından oylanan yeni yasalara karşı çıkan protestocularla adeta alay etmeyi amaçlıyordu. Bahsi geçen bu yeni yasalar kamusal alanda alkol satışını ve kullanımını yeniden yapılandırıyordu.⁷ Güncel muhafazakâr toplum yapısı göz önünde bulundurulduğunda 2023 hedefi çerçevesinde keyif kavramı gerçekten de heyecanlı tartışmaların konusu olacağı benziyor. Nitekim zamanında tartışmalar sosyal medyada geniş biçimde yer buldu. Twitter ve Facebook’un⁸ düzenli kullanıcıları olan İstanbullular bu “artırılmış” kent-sel mekâna sahip çıktı. Konum belirlemeden yeni bir kimlik arayışında, yeni teknolojilerin buharı İstanbul’un post-kent-sel peyzajını şekillendiriyor. Kent iffetli de olsa sefih de, yaşayanların zevklerini paylaştıkları bir ekran her zaman var.

Yine Beykoz’da, Tekel fabrikalarından daha da şaşırtıcı kadedere sahip bir başka endüstriyel miras bulunuyor: Osmanlı ordusunun tedarikçisi, 1816’da kurulan kundura fabrikası. Fabrika 1999 yılına dek, halkın kullanımı için imalatı sürdürse de üretimin durdurulmasından beş yıl sonra tüm alan beş yıldızlı bir tatil köyü projesi için özelleştirildi. Yine de, bürokratik sıkıntılar nedeniyle başka amaçlarla kullanılmaya başla-

7 2013’te kabul edilen alkol düzenlemesi, gece 22:00-sabah 06:00 saatleri arasında tüm dükkanlarda alkol satışını yasaklıyor. Aynı zamanda okul ve cami gibi mekânların yakınında alkol satışı da yasak.

8 Google’ın Türkiye’nin de dahil olduğu 46 farklı pazarda internet kullanım alışkanlıklarını ölçtüğü ve karşılaştırdığı Tüketici Barometresi araştırmasında Türkiye, sosyal medya kullanımı konusunda dünyada ilk sırada yer alıyor. Facebook kullanımında ise Avrupa’da birinci, dünyada yedinci sırada.

dı. 180 bin metrekareye yayılan altyapı, film ve televizyon dizileri için devasa bir çekim platosuna dönüştürüldü. İstanbul sokakları gibi inşa edilmiş kimi dekorlar, kentsel alanda çekim yapmanın zorluklarını çekim ekipleri için en aza indirgemeyi sağlıyor. Gerçek bir post-kentsel mabet olan, uzun süre rakı kokusuna yatırılmış ayakkabı fabrikasında artık gül kokulu, gündelik hayattan kaçış senaryoları üretiliyor.⁹

OTOYOL REFÜJLERİ VE DOĞAÇLAMA PİKNİKLER

Yüzyıllar boyunca Osmanlı sarayı başka camialara da az çok yayılan¹⁰ seçkin, sofistike alışkanlıklar geliştirdi. Osmanlı'nın küçük zevklerinin 19. yüzyılda oryantalist hareket tarafından üretilen hayal ürünü temsilleri bugün Avrupa'nın imgeleminde hâlâ güçlü bir yer tutuyor. Şehvetli cariyelerin çevrelediği, gamsızca nargilesini tüttüren paşa imgesi tekardan –özellikle turistik anlamda– çekicilik kazanmış olsa da birçok İstanbullu küreselleşmenin getirdiği eğlence tarzlarını gecikmeden benimsedi. Boş vakitler büyük oranda televizyon tarafından işgal edilse de¹¹ diğer alışkanlıklar kentsel mekânları giderek daha çok kuşatıyor.

İstanbul'un otoyol aksları boyunca yayılması Cons-

9 2016 Mayıs ayında, yine Beykoz'da bulunan ve 1935 yılında Atatürk'ün talimatıyla Türkiye'nin cam ihtiyacını karşılamak için kurulan Paşabahçe Şişe Cam Fabrikası'nın yıkımına başlandığı duyuruldu. Yerine otel yapılması planlanan fabrika binalarının yıkılmasıyla birlikte Beykoz'daki cumhuriyet dönemi endüstriyel mirası tamamen silinmiş olacak.

10 Bkz. François Georgeon, "Rire dans l'Empire Ottoman?", *Revue du Monde Musulman et de la Méditerranée*, sayı 77-78, 1996, s. 89-109; "Ottomans and Drinkers: The Consumption of Wine and Alcohol in Istanbul in the Nineteenth Century", Eugene Rogan (der.), *The Shifting Boundaries of Marginality in the Modern Middle East* içinde, I.B. Tauris, Londra, 2002, s. 9-31. Ayrıca bkz. Özge Samancı'nın tezi, *La Culture culinaire d'Istanbul au XIXe siècle. L'alimentation, les techniques culinaires et les manières de table*, EHESS, Paris, 2009.

11 Feyzan Erkip, "Leisure in the Turkish Context: A Preliminary Account", *World Leisure Journal*, cilt 51, sayı 4, 2009, s. 275-280.

tant'ın¹² sürekli olarak yapıbozuma uğratılan ve tekrar inşa edilen göçebe kenti New Babylon'a (Yeni Babil) benzeti-
lebilir. Yine de arazinin orijinal kullanım şekilleri Boğaz'ın
megapolnn manzaralarında ansızın karşımıza çıkabiliyor.
Çoğu mangal üstadı sayısız İstanbullu, haftasonlarında ken-
tin otoyolları boyunca uzanan yeşil alanlara hücum ediyor.
Bu işgaller yalnızca dinlenme alanları ya da parklarla sınır-
lı değil. Sağda solda bulunan otoyol kavşaklarının ortasın-
daki yeşil alanlar da birer geçici mesire yerine¹³ dnşbili-
yor. Bu ölçüsüz mangal sevdası Avrupa'daki Türk göçmen-
ler¹⁴ tarafından da ithal edilmiş durumda. Hatta Berlin bele-
diyesi Türkiye asıllı Berlinlilerin ellerinde mangal kömürü
torbalarıyla Almanya başkentinin parklarına yaptıkları peri-
yodik akınları yasal bir çerçeveye oturtmak amacıyla düzen-
lemelerini gözden geçirmek zorunda kaldı.

Beykoz ilçesi, sahillerin yanı sıra Alemdar Ormanı'nın b-
yük bir kısmını da kapsıyor. Bu orman İstanbullular için bir
kaçış noktası niteliğinde. Otoyol açıklıklarındaki mangallar
alt sınıflara ailece eğlenme fırsatı sunsa da, imkânı olanlar
geniş bir tercih yelpazesinden, "keyif"lenmenin farklı yol-
larını seçebiliyor. Bu bağlamda post-kentsel oluşumun sun-
duğu seçenekler kimi zaman ilginç olabiliyor. Bu seçenek-
lerden en lezzetlilerinden biri sizi Boğaz zerindeki ikin-
ci köprünün birkaç kilometre uzağındaki Polonya Karpat-
ları'na götürüyor. Polonezköy yerleşim bölgesi, 19. yüzyılın
ortasında yaşanan Kırım Savařı¹⁵ esnasında oluşan Osman-

12 1959-1974 yılları arasında göçebe bir kent olan "New Babylon" projesini geliş-
tiren, Sitüasyonist Enternasyonal yesi Constant Nieuwenhuys'dur.

13 Bkz. Bölüm 1.

14 Antoine Fleury, "İstanbul / Berlin. Le pique-nique ou la ville en partage", Fran-
cine Barthe-Deloizy (der.), *Le pique-nique ou l'loge d'un bonheur ordinaire* için-
de, Bral, Paris, 2008, s. 175-199.

15 Kırım Savaşı, 1853-1856 tarihleri arasında Osmanlı İmparatorluğu ile Rusya'yı
karşı karşıya getirdi. O dönem Rus, Prusya ve Macar işgali altında olan Polon-
ya, toplu ge sahne oldu. Sürgündeki prens, Adam Czartoryski, Osmanlılar-

lı-Polonya ittifakının bir kalıntısı. Zamanında Osmanlı ordusunun saflarında yer alan Polonyalı bölüklerin çabası, bir miktar toprak ve bazı ailelerin ormanlık alana yerleştirilmesiyle mükafatlandırılmış. Tarım, avcılık ve ormanlık alanın işletilmesiyle hayatta kalan köy, adım adım bir eğlence yerine dönüşmüş. Bugün Türk aileler, Polonya kökenli nüfusun bir kısmının gidişinin ardından yaşamaya başladıkları Polonezköy'deki ahşap kulübelerin mimarisine, bir haftasonunu ya da akşamüstünü bu tematik parka¹⁶ benzer yerde dinlenerek geçirmek için gelen İstanbullulara aradıkları hava değişimini sunabilmek adına dokunmuyorlar. Bir bardak şarabın ya da biranın eşlik ettiği yemeğin ardından ormanda bir yürüyüş, hatta lüks bir otelde bir gece... Zevk mönüsü çeşitli. Daha cüretkârlar Müslüman bir ülkede nadiren mönülere dahil edilen domuz etli yemekleri tatmak gibi maceralar peşinde dahi koşabilir.

• Disneyland ile Karpatlar'daki bir köy arasında salınan Polonezköy aslında herhangi bir yerde konumlanmış olabilir. Varlığını, "keyif" kavramına adanmış sahte bir otantikliğin reklamı sayesinde sürdürebiliyor. Bu eski köyün önümüzdeki yıllarda nasıl bir kentsel form alacağını göreceğiz. Üçüncü köprü'nün ve bağlantı yollarının inşaatının duyurulmasının ardından Polonezköy'ün birinci derece SİT alanı kategorisindeki doğal alanı imara açıldı. 2023 şafağında Polonya atmosferi yerini muhtemelen başka temaların gülünç birer taklidini yapan kapalı sitelere bırakacak. Yeni otoyol ise halka yeni piknik alanları sağlayacak!

la 1842'den itibaren işbirliği anlaşmaları imzaladı. Bu anlaşmalar, önceleri tacın mirasçısına referansla Adampol olarak isimlendirilen Polonezköy bölgesinde zaman sınırı olmaksızın yerleşim hakkı öngörüyordu.

16 Michael Sorkin, *Variations on a Theme Park. The New American City and the End of Public Space*, Hill & Wang, New York, 1992.

KARADENİZ SAHİLİNDE KENTSEL ŞİMARIKLIKLAR

Beykoz ilçesi Marmara'nın yanı sıra Karadeniz sahilinde de önemli bir kıyı boyuna sahip. Aslında balıkçılık ve tarım yapılan küçük köylerin yer aldığı bu kıyılar, bugün öncelikli olarak boş zaman aktivitelerine adanmış durumda, özellikle de hızla büyüyen Riva. Anadolu yakasının "çılgin projesi" olarak nitelenen "Kanal Riva",¹⁷ derenin kıyılarını yatçılık ve lüks turizme uygun hale getirecek bir yeniden düzenlemeyi öngörüyor. Recep Tayyip Erdoğan'ın talimatıyla başlatılan proje, dere boyunca 15 km uzanıyor. Eski başbakan, Türkiye Futbol Federasyonu'nun antrenmanlarının yapıldığı, Riva Deresi'nin ağzında yer alan büyük tesisin¹⁸ açılışını Temmuz 2014'te gerçekleştirdi. Türkiye'deki en popüler spor dalı olan futbol, toplumsal sınıfların ötesinde bir yere sahip. İstanbullu gençlerin bir sokağın köşesinde ya da plajda kendi aralarında doğaçlama olarak maç yaptığına sık sık tanık olmak mümkün. Bu alışkanlığı kadınların boş zaman etkinliklerindeki görece yokluğu olarak da okuyabiliriz. Cinsiyetler arasındaki bu ayrışma, toplumun farklı kesimlerine göre değişiklik gösteriyor. Boş zamanın kullanımı konusunda rahat, seküler çevreden gelen kadınlar özgürlüğün tadına daha fazla varıyor. Daha muhafazakâr sınıflardan¹⁹ gelenler içinse Beykoz Belediyesi, aile-

17 Yaklaşık 32 kilometre uzunluğundaki Riva Deresi, Ömerli Barajı'ndan Karadeniz'e dökülür. Erdoğan'ın talimatıyla gerçekleştirilen proje, bölgeyi "soft turizm cennetine" dönüştürmeyi hedefliyor. Çalışmaların yaklaşık 1 milyar dolara mal olması bekleniyor.

18 Türkiye Futbol Federasyonu'nun spor kompleksi, Türkiye'nin olumlu imajını uluslararası alanda güçlendirecek genç atletleri yetiştirmeyi hedefleyen gerçek bir futbol akademisi. Söz konusu proje, 20 milyon avroluk bir yatırımla hayata geçirildi.

19 Bu gruplar arasında olduğu varsayılan karışıklık hakkında daha fazla bilgi için bkz. Nilüfer Göle, *Musulmans et Modernes -Voile et Civilisation en Turquie*, La Découverte, Paris, 1993.

lerin iinin rahat etmesi adına yalnızca kadınlara açık olan plajlar öngörmüş.

Cinsellik, hatta aşk birçok Türk için hâlâ görece tabu.²⁰ Evlilik ise çift hayatı²¹ yaşamak isteyenler için çoğunlukla tek seçenek. AK Parti yöneticileri konuşmalarında evli çiftlere en az üç –hatta beş– ocuk yapmalarını salık veriyor. 2023 için hayali kurulan aile modelinin savunuculuğu, kadınların kürtaja erişimini engelleyen²² yasal mevzuatların eşliisi. Kürtaj tartışmalarının yaşandığı günlerde dönemin hükümet sözcüsü Bülent Arıncı “Kadınların herkes içinde kahkaha atmaması gerektiğı”ni söylediğı açıklamasıyla sosyal medya ağlarında bir hayli tepki çekmişti. Bu anekdot, düzenli olarak baskı, hatta řiddete²³ maruz kalan kadınların talihi konusunda ciddi tehlike işaretleri veriyor.

1980’li yıllarda sağlık hizmetlerinin modernleşmesiyle birlikte Türkiye’deki doğum oranı ciddi biçimde arttı. Bu gün ülke nüfusunun %50’si 30 yaşın altında. Genliğin ağırlıklı bir yer kapladığı bu yaş piramidi Gezi Parkı protestolarının patlamasıyla da ilişkili bir olgu. Diğer yandan İstanbul’da yaklaşık 5 milyon çocuğun varlığı, bu grubu reklamcılarının tercih ettiği bir hedef kitle haline getiriyor. Riva’nın merkezine otomobille birkaç dakika uzaklıktayız, son derece titiz bir emlaki olan Ali, site pazarındaki bir yeniliği keşfetmemizi sağlıyor: Kidstown, ocuk teması etrafında oluşturulmuş bir kapalı site. İlk bakışta reklam katalogundaki

20 Judith Henrion’un Türkiye’deki gençlerin cinselliği konusundaki tıp tezi bu konuda iyi bir kaynak oluşturuyor.

21 Evlilik dış ilişkilerin karmaşıklığı konusunda Buket Türkmen’in çalışması-na bakılabilir: “Le flirt islamique. Dfi ou transformation identitaire?”, Benoıt Fliche ve Hlne Bayard-an (der.), “Turquie. De l’tat  l’intime”, *Ethnologie française*, cilt 44, 2014/2, s. 299-308.

22 Bu konudaki muhafazakâr eğilim son derece net, nitekim eski başbakan Ahmet Davutoğlu’nun eşi jinekolog ve kürtaja karşı tutumuyla tanınıyor.

23 Kadın cinayetleri Türkiye’de son dönemde katlanarak arttı. Yalnızca 2010-2015 yılları arasında resmî kayıtlara geçen kadın cinayetlerinin sayısı 1.414.

imgeler az çok sıradan görünse de, bu kapalı komplekste-ki sosyalleşme alanlarının kızak teçhizatları, korsan gemileri ve çocukların dünyasına ait diğer fantezileri nasıl sunduğunu ancak ikinci bakışta fark ediyorsunuz. Etkileyici satış temsilcimiz Rüya'ya yakında baba olacağımızın haberini verdikten sonra çok daha fazla bilgiye ulaşabiliyoruz. Korktuğumuz gibi, plan üzerindeki altı yatak odalı tüm daireler satılmış. Şüphesiz Kidstown'da her çocuk bir paşa. Tabii "keyif" in yanı sıra eğitim de unutulmamış. Bölgedeki eğitim olanakları hakkında bilgi almak istediğimizde, muhataplarımız övünerek tanınmış eğitim kurumlarının meziyetlerinden bahsediyor: Ikisi de birer özel okul olan TED ve Doğa Koleji.²⁴ Büyük finans gruplarına ait bu kurumlar, yeni alanların kentleşmeye açılması sürecinde birer öncü birlik görevi görüyorlar. Bu işbirliğinden elde edilen çıkar, İstanbul'un yaldızlı gençliğinin eğitiminin ne kadar ciddiye alındığının göstergesi.

Bu hoş keşiflerin ardından yolumuz Riva plajında içilen bir birayla sonlanıyor. Küçük bir ücret karşılığında girilebilen bu plaj, İstanbulluların boş vakitlerinin sıklıkla çoğu kişinin gözardı edemeyeceği finansal zorluklara bağımlı olduğunu hatırlatıyor. Zaman ilerleyince gitmeye karar veriyoruz. Belki de karışık duygularımızı yakında tüm yıl hizmet verecek olan tatil köyündeki dövme dükkânlarından birinde ölümsüzleştirebilirdik ama vazgeçiyoruz. Dönüş yolundaydı bir sonraki rotamızın bir western filmini aratmayacağına karar veriyoruz.

24 2011 yılından bu yana önde gelen girişim sermayesi şirketlerinden biri olan TURKVEN, Doğa Koleji'nin %50 hissesine sahip.

6. İYİ, KÖTÜ VE ÇİRKİN

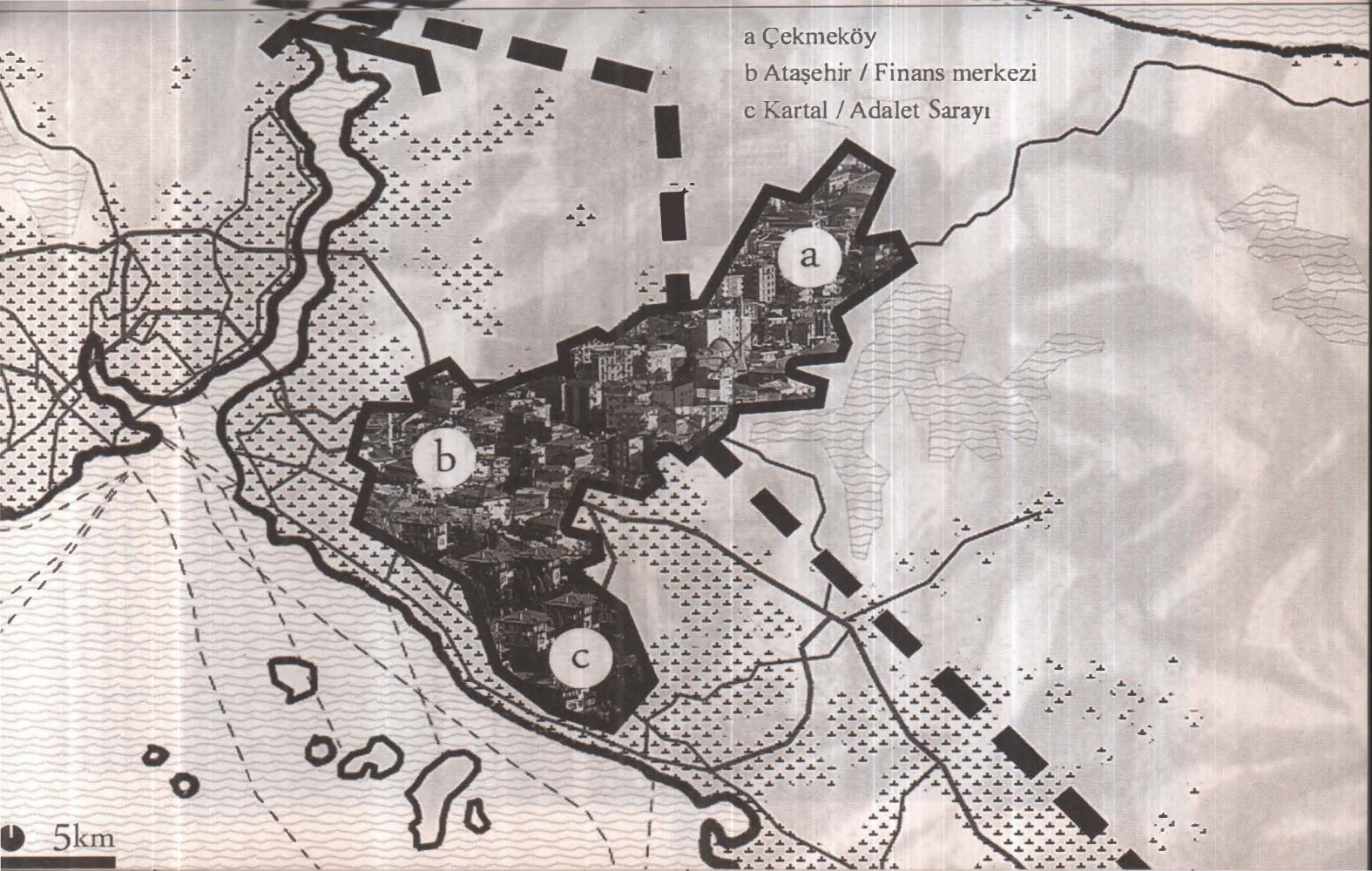

Türkiye ekonomisinin başkenti olan İstanbul, 20. yüzyılın ortasından bu yana yoğun bir göç dalgasını kendine çekiyor. Bu dalga, 1990'larda yılda 400 bin kişi gibi bir rakamla baş döndüren bir doruğa ulaştı. Anadolu versiyonuyla "Batı'ya hücum"un canlılığı, yeni oyuncuların da yükselişine tanık oldu: Siyasetçiler, hukukçular, gayrimenkul girişimcileri ve mimarlar el ele vererek yarının kentini inşa ediyorlar. Aynı spagetti western'lerde olduğu gibi, arazi rantı avcılarının aralarındaki bağımlılıklar zaman zaman celtat ile kurbanı arasındaki, birbirinin yerine geçebilen dinamiklere benziyor.

a Çekmeköy

b Ataşehir / Finans merkezi

c Kartal / Adalet Sarayı

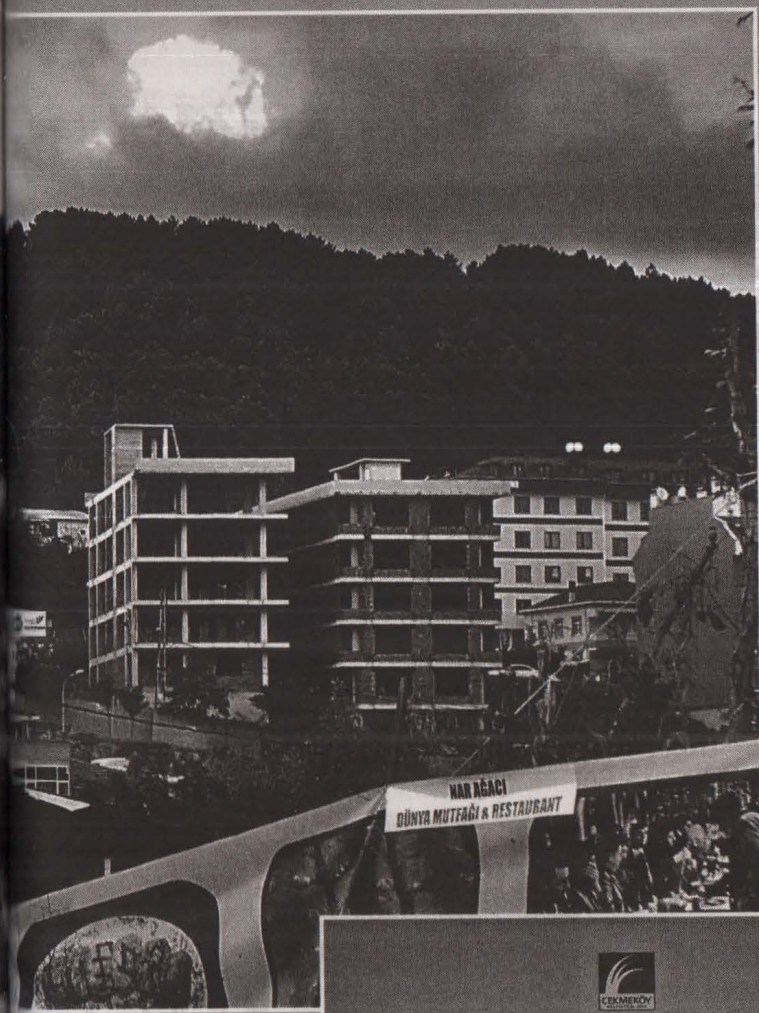

Sanatçı Eda Gecikmez'in "Master Plan" isimli eseri, Zaha Hadid'in Kartal Master Planı'nın mimari pornografisini eleştiriyor. Tuval üzerine yağlıboya, 2016
(Fotoğraf: Rıdvan Bayrakoglu).

Ormanı yavaş yavaş
kemiren Çekmeköy
(Fotoğraf: Sinan
Logie).

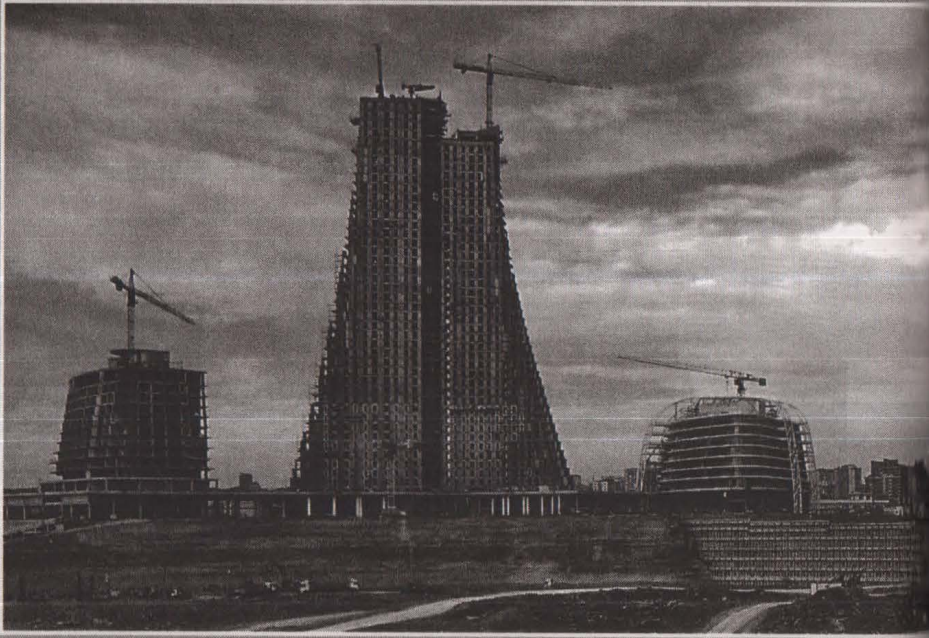
Ormanı yavaş
yavaş kemiren
Çekmeköy
(Fotoğraf:
Sinan Logie).

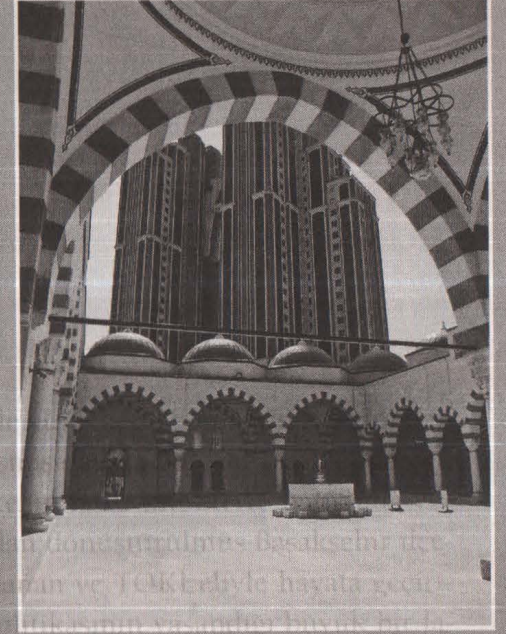
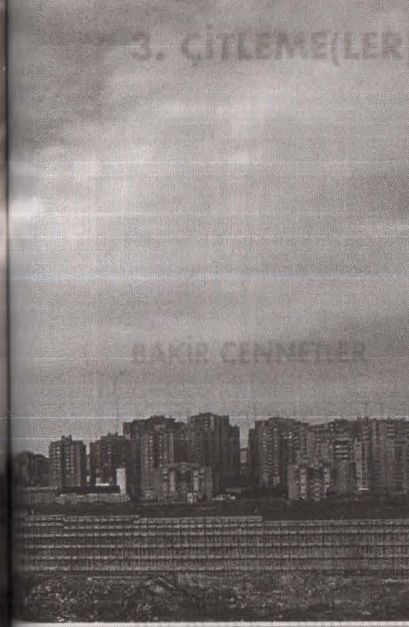
Çekmeköy Belediyesi
giriş holü (Fotoğraf:
Sinan Logie).

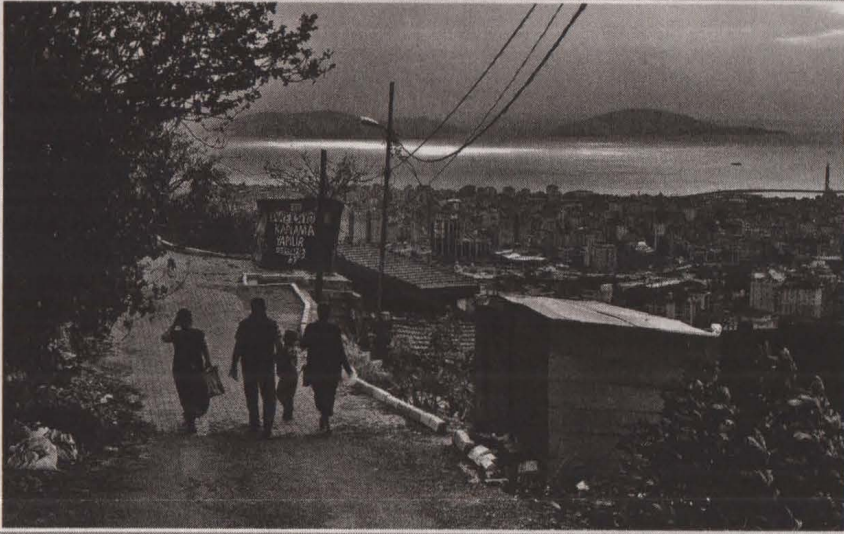
Mimar Sinan Camii, Atasehir (Fotograf: Sinan Logie).

Ataşehir finans merkezinin inşaatı (Fotoğraf: Sinan Logie).

Mimar Sinan Camii avlusu, Ataşehir
(Fotoğraf: Sinan Logie).

Gülsuyu ve Güleusu mahallelerinin kıymetli manzarası (Fotoğraf: Sinan Logie).

Gülsuyu ve Güleusu mahallelerinin kıymetli manzarası
(Fotoğraf: Serra Akcan, NarPhotos).

Kartal Adliyesi (Fotoğraf: Sinan Logie).

Kartal Adliyesi otoparkında bekleyen polyesterden adalet heykeli (Fotoğraf: Sinan Logie).

6. İYİ, KÖTÜ VE ÇİRKİN

S'DEN (SİNAN) Z'YE (ZAHA) MİMARLAR

İstanbul'un mimari kalitesi, bugün zaman ve mekânda katedilen mesafenin karesine nazaran giderek düştüğünden, logaritmik bir ölçeğin kurallarına cevap veriyor gibi görünüyor. Bu çarpıklık amatör bir mimar için İstanbul'u dünyada en çok zıtlığı barındıran kentsel varlıklardan biri haline getiriyor. Kaliteli mimari ve kentsel üretim, Mimar Sinan'ın eserlerinden Zaha Hadid'in Kartal'daki master planına uzanan çizgide neredeyse buharlaşarak kayboluyor. Bu altıncı rota bizi kimi zaman Dubai esintileri taşıyan Uzak Batı İstanbul gayrimenkulünün derinliklerine doğru götürüyor. Kuzeydeki kentsel çeperlerde bulunan Çekmeköy'den Marmara Denizi'nin Anadolu yakasındaki sahilinde yer alan Kartal'a; siyasetçilerin, girişimcilerin ve mimarların her şey hesaba katıldığında son derece fakir bir yarının İstanbul'u'nu elbirliğiyle inşa ettikleri, acımasız bir evrene giriyoruz.

Kente verilen zararlar hakkında fikir sahibi olmak için tarihî yarımada'ya bakmak yeterli. Buraya yaptığımız bir yolculuk, Ayasofya ve birkaç önemli yapı dışında, kültürel mirasına giderek daha az saygı duyulan¹ Bizans mimarisinin parçalarını keşfetmemizi sağlıyor. Bizans kültür mirasının gözden düşmesine paralel olarak, Osmanlı yapıları yeni-

1 Jean-François Pérouse, "La muraille terrestre d'Istanbul ou l'impossible mémoire urbaine", *Rives méditerranéennes*, sayı 16, 2003/4, s. 24-44.

den uyanan bir ilgiye mazhar olmanın keyfini sürüyor. Buna karşın restorasyon ihalelerindeki tahsislere egemen olan kayırmacılık ve opaklık şüpheli yorumlara açık kapı bırakıyor. Osmanlı İmparatorluğu'nun en kudretli döneminde başmimar olarak görev alan Mimar Sinan figürü bugün halen Türkiye'deki mimarlık söylemine yön veren bir kişilik olarak karşımıza çıkıyor. Hatta bu Mimar Sinan kültü siyasi mercileri yakın zamanda onun şaheserlerinden birinin kopyasını inşa etmeye itti. Edirne'de bulunan Selimiye Cami'nin röperodüksiyonu Ataşehir'in kulelerinin ayakları altında, TEM otoyolunun kenarına iliştiriliverdi.

İstanbul'un özellikle merkezdeki Pera bölgesinde görünür olan Levanten mimarisi ise Doğu ve Batı arasındaki, neredeyse mitleştirilen "karşılaşmayı" simgeliyor. Tanzimat döneminin cisimleşmiş hali olan bu mimari stil, aynı zamanda o dönem yalnızca Müslümanların ruhsatlı olduğu mimarlık mesleğinin gayrimüslimlere de açılmasıyla birlikte özgürleşmesine tekabül ediyor. Bu dönem, çoğunlukla Avrupa'da güzel sanatlar eğitim sistemi içinde mimarlık öğrenimi gören Levanten, Rum ve Ermeni mimarların çoğalmasıyla Paris stili apartmanların ortaya çıkışının izini taşıyor. Cumhuriyetin erken yıllarındaki ulusalcı hareketler, "küçük Paris" stili bu mimariyi öksüz bırakarak, gayrimüslim nüfusun Pera bölgesinden ayrılmasına sebep oldu. Dönemin virtüözleri arasında Raimondo d'Aronco'yu ya da sultanların son durağı olan Dolmabahçe Sarayı'nın ustaları, Ermeni baba-oğul Balyanları sayabiliriz. Bugün Pera ve onun nostaljik vurgular taşıyan mimarisi, kitleler halinde buraya köklenen otelcilik sektörü tarafından ele geçirilmiş durumda. Bu kentsel bölge sanki tek işlevli ve oldukça kırılgan bir geleceğe mahkûm edilmiş gibi.² 2023 hedefi gerçekten de İstanbul'un tu-

2 Beyoğlu'nun son yıllarda tekrardan "düzenlenmesi", kültürel varlıkların yapı ve turizm sektörüne kurban edilmesiyle yapılıyor. 2013'te Emek Sineması'nın

rist ağırlama kapasitesini ikiye katlama amacına ulaşacak...

Her ne kadar temsillerini az görsek de İstanbul'da modern mimarinin birkaç örneği mevcut. Kırılgan finansal yapıya rağmen cumhuriyetin ilk yıllarında modernizm³ aracılığıyla ulusal bir kimlik yaratma çabasına girilmişti. Auguste Perret'nin Taksim meydanındaki opera için gerçekleştirilmemiş bir proje çizdiğini ya da Robert Mallet-Stevens'in yakın zamanda dönüştürülen Şişli'deki Bomonti Likör Fabrikası'nı tasarladığını burada not düşelim.* Bu stilin hâlâ görülebilir olan en büyük eserlerinden biri ise şüphesiz Unkapanı'ndaki İstanbul Manifaturacılar Çarşısı (İMÇ). Doğan Tekeli ile Sami Sisa'nın eseri olan yapı, karşı tepedeki Süleymaniye Camii ile mekânsal bir diyalog kuruyor. Öte yandan AKP döneminde modernist kültür mirasının, Kemalizm ile olan bağlantısından dolayı, nadiren dikkate alındığını söylemeye dahi gerek yok. Hayati Tabanlıoğlu'nun eseri Atatürk Kültür Merkezi'nin bitmek bilmeyen renovasyonu düzenli aralıklarla siyasi tartışmaların odak noktası oluyor. 2013 baharında gerçekleşen Gezi Parkı olayları sırasında da hükümet büyük bir velveleyle bu yapıyı yıkıp yerine Barok stili bir opera binası inşa etme arzusunu dillendirmişti.

Metropolün nüfusunun İkinci Dünya Savaşı'nın ardından hoyratça büyümesinin, İstanbul'un mimari sorununun⁴

yıkımından başlayarak, 2016 baharında GalataPort projesi kapsamında tarihteki liman binalarının (Karaköy yolcu salonu, gümrük binası ve postahane binası) yerle bir edilmesiyle devam eden bir süreç söz konusu. 2014'te Salı Pazarı'nda olan Sedat Hakkı Eldem imzalı ve tescilli antrepo binaları da aynı kadere mahkûm olmuştu. Maalesef bu üzücü liste her geçen gün uzuyor.

- 3 Sibel Bozdoğan, *Modernism and Nation Building. Turkish Architectural Culture in the Early Republic*, University of Washington Press, Seattle, 2001 [*Modernizm ve Ulusun İnşası-Erken Cumhuriyet Türkiye'sinde Mimari Kültür*, çev. Tuncay Birkan, Metis Yayınları, İstanbul, 2002].

(*) Bina ve bulunduğu alan 2015'te, içinde çeşitli restoranların ve gece kulüplerinin yer aldığı bir eğlence merkezine dönüştürüldü – e.n.

- 4 Aykut Köksal, "Petite histoire de l'architecture stambouliote", *Urbanisme*, sayı 374, 2010, s. 56-59.

görece ortadan kalkmasını kısmen açıkladığı söylenebilir. Zira yeni göçmenlerin konut ihtiyacının aciliyeti iki alelacele seçenekle düzenlenmişti: Bunlardan ilki küçük emlak geliştirme projelerinin inşasını kolaylaştıran yasalara dayanırken; daha gevşek ikinci seçenek enformel mahallelerin gelişimine göz yumulması oldu. Bu mahalleler, Anadolu pragmatizminin kendi kendine inşa etmedeki bir örneğine tanıklık etti. İstanbul'daki mimari üretiminin son yirmi yılı neo-liberalizmin boyunduruğu altında çok daha sersemletici bir hal aldı. Sözde mimari “ustalıklar” ile emlak piyasasından pay almak için akılda kalıcı isimler konmuş çılgın projelerin sayısı artık sayılamayacak derecede çok. Mimarlar, iktidara daha önce hiç olmadığı kadar hizmet ediyor ve aykırı, eleştirel bir ses yükseltebilenler çok nadir. İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nce 2007'de Zaha Hadid'e sipariş edilen Kartal ilçesi master planı, göz alıcı jestler için giderek büyüyen beğenin tanığı. Hadid'in en küçük sosyo-coğrafi analizden bile uzak, heykelimsi silüete sahip projesi Marmara Denizi'nden bölgeye uzak bir bakıştan ibaret.⁵

AKBABA SİYASETÇİLERİN BÖLGESİ KARTAL

AKP'nin kentsel planlama gündemi İstanbul'un geleceğini üç nokta üzerinden tekrar biçimlendirmeyi öngörüyor: Bunlardan ilki Boğaz kıyılarındaki tarihî yarımada'nın da bulun-

- 5 2006'da İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından organize edilen Kartal master planı yarışmasını Zaha Hadid kazandı. Bir şehir efsanesine dönüşen proje, 2008 ile 2015 arasında birçok davanın konusu oldu ve sonunda iptal edildi. 31 Mart 2016'da vefat eden mimarın teklifi, 5.500.000 m² mlik bir alana yayılıyor ve 5 milyar dolarlık bir yatırımı öngörüyordu. Söz konusu alan büyük oranda, İstanbul'un saçaklanması ile birlikte kentin dokusuna katılan eski endüstriyel alanlarla kaplıydı. Bu etkileyici rakamların ötesinde aslında Kartal master planı bölgenin sosyal gerçekliğinden kopuk, soyut bir “render”a indirgenebilir. Yine de yetkililer için Kartal hakkındaki bu ikonik vizyon, Avrupa yakasındaki Başakşehir bölgesinin simetrik bir karşılığı olarak görülmelidir. Muhafazakâr-neoliberal hayat tarzı için kurulmuş bir kent laboratuvarı.

duğu, üst sınıflara ve turizme yönelik merkezî nokta; Avrupa yakasındaki Silivri’de ikinci bir nokta ve Anadolu yakasında, Kartal’da⁶ üçüncü bir nokta. Bu son ikisi “kentsel dönüşüm” hevesiyle civarda tekrar yerleşmeye zorlanan en mütevazı sınıfları sözümona kendine çekecek birer rezervuar olarak tasarlandı. Bu yeni kentsel düzenlemeye bir de yeni ilçelerin yükselişi eşlik ediyor.

Anadolu yakasının kuzey merkezindeki Çekmeköy, eskiden dışlanmış olan bölgelerin bugün büyümesi bağlamında en dinamiklerinden biri. Yakın zamana kadar pek dik-kate alınmayan ve Ümraniye ilçesine bağlı olan bu belediye, 1980’lerde yalnızca 11 bin nüfusluydu. Çekmeköy bugün artık başlı başına bir ilçe ve birçoğu kapalı sitelere düşkün 200 bin kişiyi barındırıyor. Başlarda enformel yapılardan oluşan Çekmeköy, Anadolu yakasının tümünün akciğerleri olan Alemdar Ormanı’nı yavaş yavaş kemirmek suretiyle, gayrimeşru biçimde gelişti. İstanbul’un hemen yanı başındaki İzmit’te 1999 yılında yaşanan depremten sonra yapılan jeolojik etütler Çekmeköy’ün tüm kentsel alanın en güvenli bölgelerinden biri⁷ olduğunu ortaya koydu. Tabii bu tespit kısır emlak operasyonlarının güvenli küçük siteler formunda ateşlenmesi sonucunu doğurdu. Bu operasyonlar özellikle orman vasfını kaybetmiş arazilerde⁸ inşaatı izin veren 2B adlı düzenlemeyle onaylandı.

6 Bölgenin isminin izi Bizans dönemine dek sürülebiliyor. Kartal, Bizans İmparatorluğu döneminde 6. yüzyıl başlarında “Kartalimen” isimli küçük bir balıkçı köyü olarak kurulduktan sonra, “Kartal” adını ilk defa sahilde balık avlamak için gelip buraya yerleşen Kartelli ismindeki bir balıkçıdan almıştır.

7 Jean-François Pérouse (Thierry Coanus ile birlikte), *Villes et risques. Regards croisés sur quelques cités ‘en danger’*, Economica, Anthropos, Paris, 2006.

8 2B yasası orman vasfını yitirmiş, orman köylüsü olmayan kişiler ya da yapılar tarafından işgal edilmiş, geri kazanılamayan ve ıslah edilemeyen arazilerin düzenlenmesini öngörüyor. 2B’nin satışına imkân veren yasa düzenlemesi dönemin cumhurbaşkanı Abdullah Gül tarafından 2009 yılının başlarında onaylandı. Yasayla birlikte devlete ait 4,1 hektarlık orman arazisinin satışından toplamda 11,5 milyar avroluk bir gelir elde edilmesi bekleniyor.

Istanbul'un en ekolojik ilçesi olmakla böbürlenen  ekmek y Belediye Meclisi, diğer taraftan inşaat dünyasından birçok göz önündeki  ahsiyeti de bünyesinde bulunduruyor. 2008 yılında ilçe statüsüne eri mesinden bu yana  ekmek y, "yeşil" bilince rağmen, ormanlık alanlara yayılarak büyümeye devam etti. Bu durum siyasi erkin yerel ölçekte da- hi gayrimenkul gruplarının a ız sulandıran k rl  projelerini kolaylaştırmaya d nden hazır olduğunu gösteriyor. Ser- maye ve politika arasındaki bu sessiz anla madan istifade, AKP üstünlüğünü korumaya devam ediyor. Belediyeler, seç- mene verilen küçük hizmetler kılığında karşımıza çıkan bir rant payla ımı⁹ sayesinde partinin iktidarın doru una¹⁰ çıkmasını sağlayan bir araç. Halka verilen hizmet anlayışı, AKP için şüphesiz en k rl  vizyonlardan biri oldu.  ekmek y belediye binasının girişinde Recep Tayyip Erdoğan'dan bir alıntı, içeri girenleri karşılıyor: "Biz bu aziz milletin efen- dileri olmaya değil, bu milletin hizmetk rı olmaya geldik."

Tamamen farklı bir ölçekte, 2023 hedefi diğer bir ilçeyi de uluslararası sahneye sunmayı arzuluyor: Hâlâ yapım aşama- sında olan Ataşehir'deki uluslararası finans merkezi. Nasıl ki Nuri Bilge Ceylan "   Maymun" filmiyle 2008 Cannes Film Festivali'nde en iyi yönetmen  d l  kazandıysa, Ataşehir'in kentsel yörüngesinin anlatısı da en iyi senaryo  d l n  al- mayı hak ediyor. Osmanlı döneminde verimli tarım arazile- rinden oluşan Ataşehir'in kaderi 1980'li yıllarla birlikte kar- ma ık bir hal aldı. Aynı spagetti western¹¹ filmlerindeki ga- nimetler gibi, ilçenin imara açık alanlarının mülkiyet hak-

9 Erbatur  avuşo lu, "In aata dayalı büyüme modelinin Yeni-Osmancılıkta b - t nle erek ulusal popüler haline gelişi. Kadim ideoloji korporatizme AKP mak- yajı", Tanıl Bora (der.), *In aat Ya Resulullah*, Birikim Kitapları, 2016, s. 77-94.

10  lise Massicard, "L'islamisme turc   l' preuve du pouvoir municipal. Producti- on d'espaces, pratiques de gouvernement et gestion des soci t s locales", *Cri- tique internationale*, sayı 42, 2009/1, s. 21-38.

11 Genellikle düşük b t celi yapımlar olan spagetti westernler, Amerikan western- lerinin bir tür taklidi kabul ediliyor.

kı da birçok kere el değıştirdi. Önce basın dünyasından yatırımcılar tarafından sahiplenilen ve 50 bin lojmanın inşasını öngören ilk emlak projesi yeterli finansal destek bulamadı ve proje öncülerini bir borç sarmalına sürükledi. Arazilere Emlak Bankası¹² tarafından el konması ve ardından bunların kademeli olarak TOKİ'ye devredilmesi, büyük emlak operasyonlarıyla arazi satışlarını tetikleyen etkenler oldu.

Boğaz'daki iki köprüye bağlanan otoyolların kesiştiği ideal bir noktada bulunan Ataşehir, şayet Le Corbusier'ye teslim edilseydi mimarın Paris için tasarladığı "Plan Voisin"¹³ projesi İstanbul'da vücut bulabilirdi. Ataşehir bir taraftan otomobil için tasarlanmış kent modelinin de doruk noktası. Otoyolların yüzeyini çepeçevre sardığı geniş bir yatakhane-kente benzeyen ilçenin nüfusu bugün neredeyse 500 bin. Cumhuriyet Halk Partisi'nin ender kalelerinden olan Ataşehir'in¹⁴ yüzölçümünden bir parçanın 2012'de AKP'nin beyliklerinden, komşusu Ümraniye'ye bağlanması için koparılması ise herhalde Ataşehir'in tarihinde başına gelebilecek en tuhaf olaylardan biri oldu.

50 hektarlık bu arazi, müstakbel İstanbul Uluslararası Finans Merkezi'nin¹⁵ (IFM) yer alacağı alan. İki buçuk milyon

12 Emlak Bankası o dönem devlete bağlı bir kamu bankasıydı.

13 Le Corbusier'nin 1925'te önerdiği "Plan Voisin", Seine Nehri'nin doğu yakasında, bazı tarihî eserler haricinde 404 hektarlık bir alanın tümünden yıkılmasını ve yeraltında merkezî bir istasyon aracılığıyla birbirine bağlanan bir ticari kent ve konut kenti inşa edilmesini öngörüyordu. Yıkılan binaların yerine apartman blokları ve ticari kentteki hacvari gökdelenler öneriliyor, plan Paris'in merkezini dikey bir kent haline getirmeyi amaçlıyordu. Proje finansman nedeniyle gerçekleştirilemedi.

14 Ataşehir Belediye Başkanı Battal İlgezdi son yıllarda birden fazla skandal iddiasının öznesi oldu. En son 2015 yazında çıkan haberlere göre belediyenin Hazine Bakanlığı'ndan "hizmet binası" yapma amacıyla bedelsiz aldığı araziye kat karşılığı bina yaptırdığı ve yapılan binanın tamamını inşaat şirketine sattığı ortaya çıktı.

15 IFM, TOKİ'nin 2009'da duyurduğu ve 2011 seçim kampanyalarında sık sık öne çıkarılan bir projeydi. Kimi siyasetçiler gururla buranın gelecekte İstanbul'un Wall Street'i olacağını iddia etti.

metrekareye sahip kompleksin, devlet bankalarının merkez kürsülerini ağırlaması öngörülüyor. Böylelikle, Londra'nın ve Dubai'nin ticaret odaları arasında bir ara istasyon-ofise dönüşmesi arzulanan bölgenin finans dünyasını çekeceği umuluyor. IFM güncel olarak TOKI ile Emlak Konut ve Ağaoğlu grubunu bağlayan bir özel-kamu iştiraki formu altında, hâlâ şantiye halinde. AKP'nin kanatları altında geliştirilen bu k rl  formül bize kamu ihaleleri yasasının devlet idaresi altındaki 11 yılda 164 defa değiştini hatırlatıyor! Arazilerin yeniden düzenlenmeleri ve yasaların uyarlanması kadar emlak rantının dizginlenemeyen şekilde art arda gelmesi, İstanbul'un neoliberal döneminin göstergelerinden birkaçı. Küçük ya da b   k, kazançların arkadaşlar arasında paylaşılmaması anlamında iş dünyası ile siyaset sahnesinin birbirinin içine geçebilme özelliği iyi, kötü ve çirkinin tanımlanmasını da g   kılıyor.

TAKSİTLE ADALET

Mimari anlamda AKP yönetiminde geçen yılların en açık başarısızlıklarından biri de şüphesiz kendinden sonraki nesillere gerçekten kaliteli kamusal binalar miras bırakamayacak olması. Kartal'daki adalet sarayı da buna bir örnek. 360 bin metrekareye yayılan bu devasa kompleks, İstanbul'un Anadolu yakasındaki adliyelerin tek bir merkezde toplanması amacıyla 2006'da inşa edilmeye başladı. Dünyanın en b   k adalet sarayı olduğu ilan edilen¹⁶ ve şubat 2013'te işlerlik kazanan bina, günde 45 bin kullanıcıyı ağırlamak üzere tasarlandı. İletişim teknolojileri çağında alınan bu merkezileştirme kararı, kent içerisinde doğurduğu hareketlilik göz önüne alındığında, oldukça tuhaf.

16 "Dünyanın en b   k adalet sarayı", "Avrupa'nın en b   k hapishanesi"ne karşılık geliyor. Bkz. Bölüm 3.

Anıtsal ebatlarının ötesinde Anadolu Adalet Sarayı, AK Parti'nin mimari estetiğinin özelliklerini de barındırması açısından da çarpıcı. Bu estetik genellikle kaligrafik ya da oryantal motifleri taklit eden formlara sahip bir zemin planıyla özetlenebilir. Yapının mekânsal tasarım sorunu ise tamamen göz ardı edilmiş. Kamu ihalelerinde inşaat firmasının kimliğine öncelik verildiğinden, seçimler çoğunlukla henüz proje oturtulmadan yapılıyor. Planlamanın bu şekilde geride bırakılması ise elbette 2023 hedefinin gerçekleştirmesini garanti altına alan inşaat sektörünün büyümesini¹⁷ sağlamaya odaklı bir olağanüstü hal durumuna bağlı.

Resmî makamların, cumhuriyetin 100. yılında dünya ekonomisinin ilk 10 ülkesi arasında yer alma hedeflerini dayandırdıkları inşaat sektörünün faaliyetleri hiçbir engel tanımıyor. Konut stokunun deprem yönetmeliğine uygun hale getirilmesi amacıyla yapılan kentsel dönüşüm operasyonları bu araçların¹⁸ bir parçası. Genel olarak AKP tarafından arzulanmayan dinî ve etnik azınlıkların bulunduğu mahalleleri kapsayan, yukarıdan inme operasyonlar İstanbul'un toplumsal dokusunu bozup tekrar baştan inşa etme eğiliminde. Meşhur Gülsuyu¹⁹ mahallesinde bölgenin (kimilerinin nazarında sahip oldukları deniz manzarası ait oldukları toplumsal sınıfa fazla gelen) sakinleri ile çeteler arasındaki son

17 Osman Balaban, "İnşaat sektörü neyin lokomotifini?", Tanıl Bora (der.), *İnşaat Ya Resulullah*, Birikim Kitapları, 2016, s. 17.

18 2004'te AKP hükümeti tarafından oylanan ve 2012'ye kadar yeniden yapılandırılan kentsel dönüşüm kanunu, 1980'lerde başlamış olan liberal ve otoriter kent siyasetinin devamı niteliğini taşıyor. 1999 İzmit Depremi'nin yarattığı travmaya dayanan yasanın hukuki çerçevesi, kentin yeniden yapılandırılması ve sosyal mühendislik için güçlü bir araç; bu kanun sayesinde yetkililer büyük alanları, depreme karşı önlem alma kisvesi altında yeniden şekillendirebiliyor.

19 Clémence Petit, "Engagement militant et politisation des mobilisations au sein des oppositions urbaines à İstanbul", *ÉchoGéo*, sayı 16, 2011, <http://echogeo.revues.org/12445>. Kent direnişleri için ayrıca bkz. Gülçin Erdi Lelandais, "Quartiers de contestation... Quartiers d'exclusion. Politiques d'urbanisation et résistances populaires à İstanbul", *Cultures & Conflits*, sayı 76, 2009/4, s. 143-168.

çatışmalar olayın boyutlarını gösteriyor. Bu gecekondu mahallesinin sakinleri uyuşturucu satıcılarının polisin bilgisi dahilinde hareket ettiğini, böylelikle yükselen suç oranı ve korkunun emlak gruplarının²⁰ bölgeye girişini kolaylaştıracağını iddia ediyorlar. Bu da mal sahiplerinin daha “güvenli” mahallelere taşınmak için mülklerini satışa çıkarmasına neden oluyor. Kullanımı son yıllarda dramatik bir şekilde artan sentetik uyuşturucu bonzai²¹ tarihe kentsel dönüşüm çağı İstanbul’un uyuşturucusu ya da “metropolün gizli yüzü” olarak kazınacak.

Emlak rantı savaşları yalnızca çetelerin göz korkutmalarıyla sınırlı kalmıyor. Recep Tayyip Erdoğan ve Merkez Bankası arasında faiz oranı indirimi konusunda yaşanan sürekli gerilimler de emlak piyasasının sorunsuz şekilde işlemesi için yapılan siyasi baskıları temsil ediyor. 2013 yılı boyunca mecliste onaylanan yasaların %60’ı emlak konusuna ilişkindi; çimento üretiminde ise Türkiye, Avrupa birinciliğini kimseye kaptırmıyor. İnşaat sektörünü korumaya yönelik bunca çabaya rağmen İstanbul emlak pazarı doygunluk noktasına ulaştığının ilk işaretlerini vermeye başladı bile. 2011 yılından²² bu yana yabancıların mülk sahibi olması kolaylaştırılmış olsa da, 2014’ün ilk aylarında boş konut stoku bir buçuk milyon metre kareye²³ yükseldi ve 2015 ruhsat projelerinde %25’lik bir düşüşle kapandı.

20 2013 yılı, Gülsuyu mahallesinde çeteler ve mahalle sakinleri arasında yaşanan çatışmalar tiyatrosuna sahne oldu. Olaylar, mahallede yaşayan sol bir militanın kurşunlanmasıyla son buldu.

21 Kolay ulaşılabilen ucuz bir sentetik uyuşturucu olan bonzainin kullanımı 2009 yılında genellikle yoksul mahallelerde salgın şeklinde yayıldı.

22 2011 yılında yabancıların Türk topraklarında mülk edinmesini kısıtlayan yasa yeniden düzenlendi. Anlaşmalı ülkelere yenileri eklendi, yabancılara getirilen mülk sayısı ve arazi yüzölçümüne getirilen sınırlamalar, emlak balonunun patlamasını geciktirmek ve piyasayı canlı tutmak için yükseltildi.

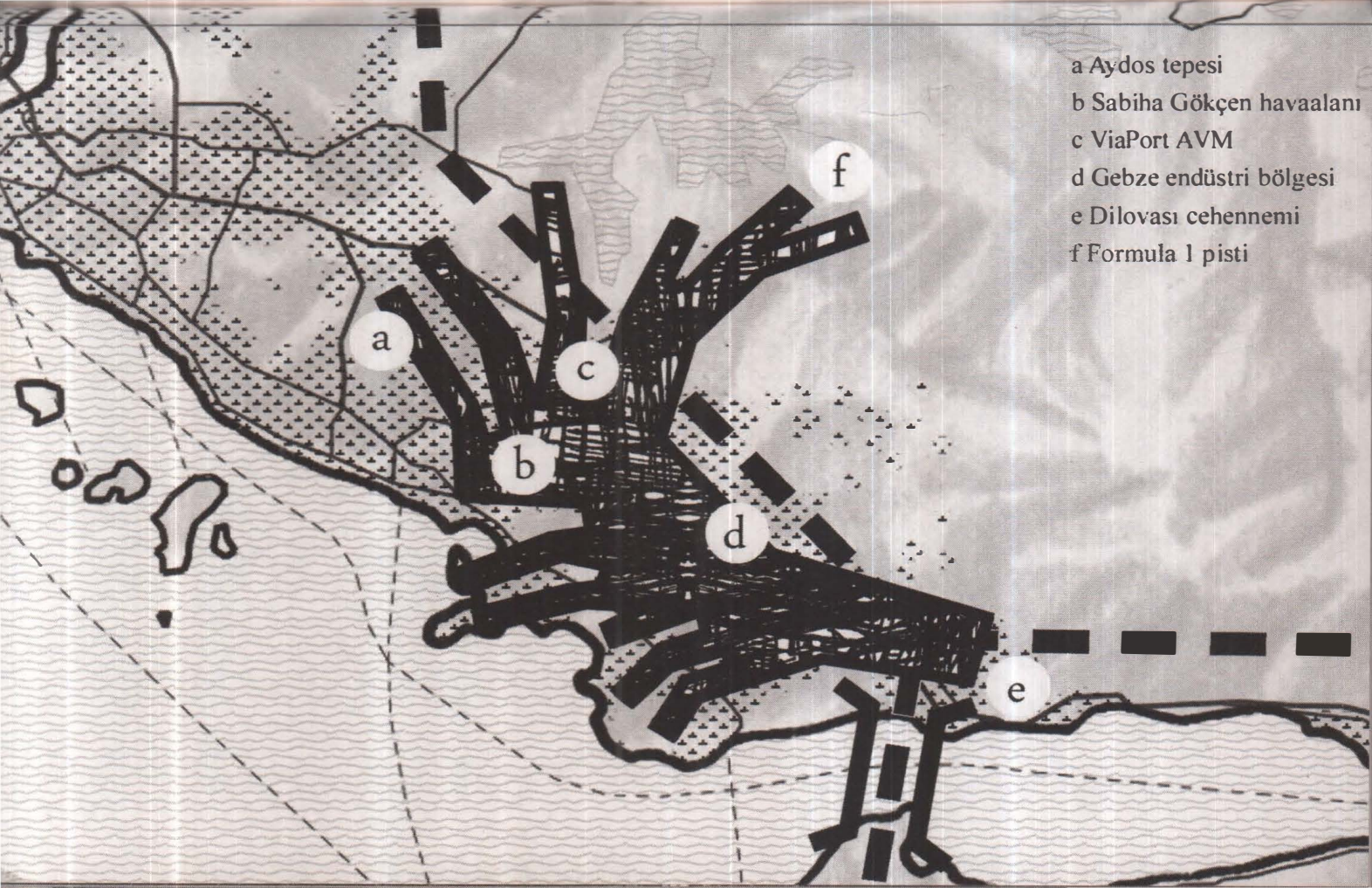
23 Diğer taraftan Suriye’deki savaşın başlamasından bu yana mülteci sayısı Türkiye’de 2,7 milyona, İstanbul’da ise 400 bini kayıtlı olmak üzere yaklaşık 500 bine yükseldi.

İnşaat sektörünün ağırlığı gün gittikçe İstanbul metropolünün ekonomisinde artıyor. Kamu-özel sektör ortaklıkları sayesinde, inşaat sektörü ile yetkililer arasında ayrıcalıklı bağlar kuruldu. Bu yüzden, inşaat sektörünü bir ekonomik politik sistem olarak tanımlamak mümkün. AKP tarafından inşa edilen bu sistem, bazı çalkalanmalara maruz kalıyor. Mesela 17-25 Aralık 2013'te patlayan skandal, Ali Ağaoğlu'nun gözüaltına alınmasına neden oldu. Maslak 1453'ün yatırımcısı için bu senaryo neredeyse bir drama dönüşecekti. Bu skandal, dönemin başbakanının yakın çevresini de etkiledi. Ancak Erdoğan'ın politik becerileri tekrar üstünlüklerini gösterdi. Skandal susturularak sistemin güçlenmesi sağlandı. Bugün adalet, Anadolu Adalet Sarayı'nın otoparkında polyester bir heykel suretinde duruyor.

7. CEHENNEME DALIŞ

537 metre rakımdaki Aydos, İstanbul ilinin en yüksek noktası. Aydos'un zirvesi, yakın zamanda 30 binden fazla mümine ev sahipliği yapabilecek büyüklükte bir caminin konumlanacağı Çamlıca Tepesi'nden (267 metre) oldukça farklı bir manzara sunuyor. Kent-sel ve endüstriyel bir gelgitin tam ortasında az çok korunmuş bu yeşil tepe, başka hiçbir yere benzemiyor. Burada yeni rezidanslar, alışveriş merkezleri, düşük maliyetli havaalanı ve özel üniversiteler; lojistik merkezi, endüstriyel bölge, teknopoller ve özel hastaneler ile yan yana. Aydos'tan kanser oranıyla rekor kıran Dilovası'na iniş ise cehennemden bir parça tattırıyor.

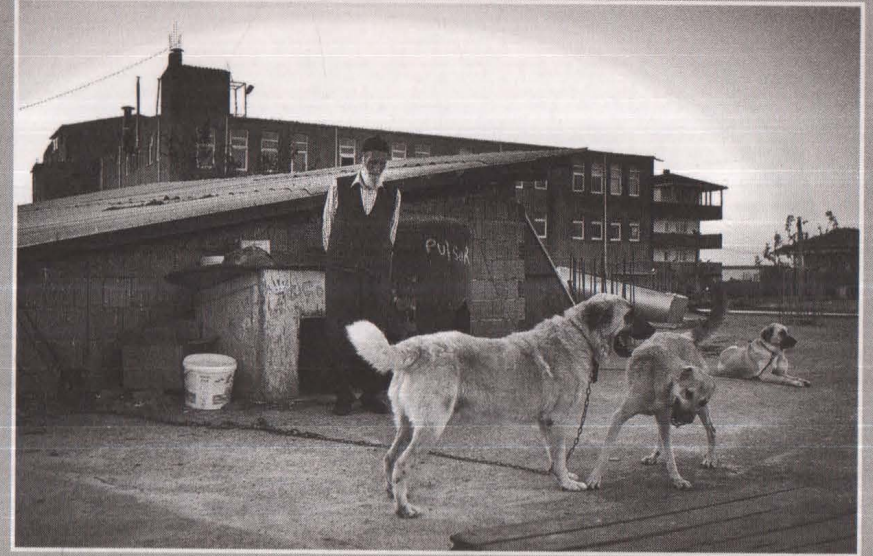
a Aydos tepesi
b Sabiha Gökçen havaalanı
c ViaPort AVM
d Gebze endüstri bölgesi
e Dilovası cehennemi
f Formula 1 pisti

Aydos Kalesi ve Sultanbeyli (Fotoğraf: Sinan Logie).

Aydos Tepesi'nde genç bir piknikçi ve Sabiha Gökçen Havalanı manzarası
(Fotoğraf: Yoann Morvan).

Kurtköy sakinleri (Fotoğraf: Mehmet Kaçmaz, NarPhotos).

ViaPort AVM ve meşhur bedesteni (Fotoğraf: Sinan Logie).

Kurtköy (Fotoğraf: Tolga Sezgin, NarPhotos).

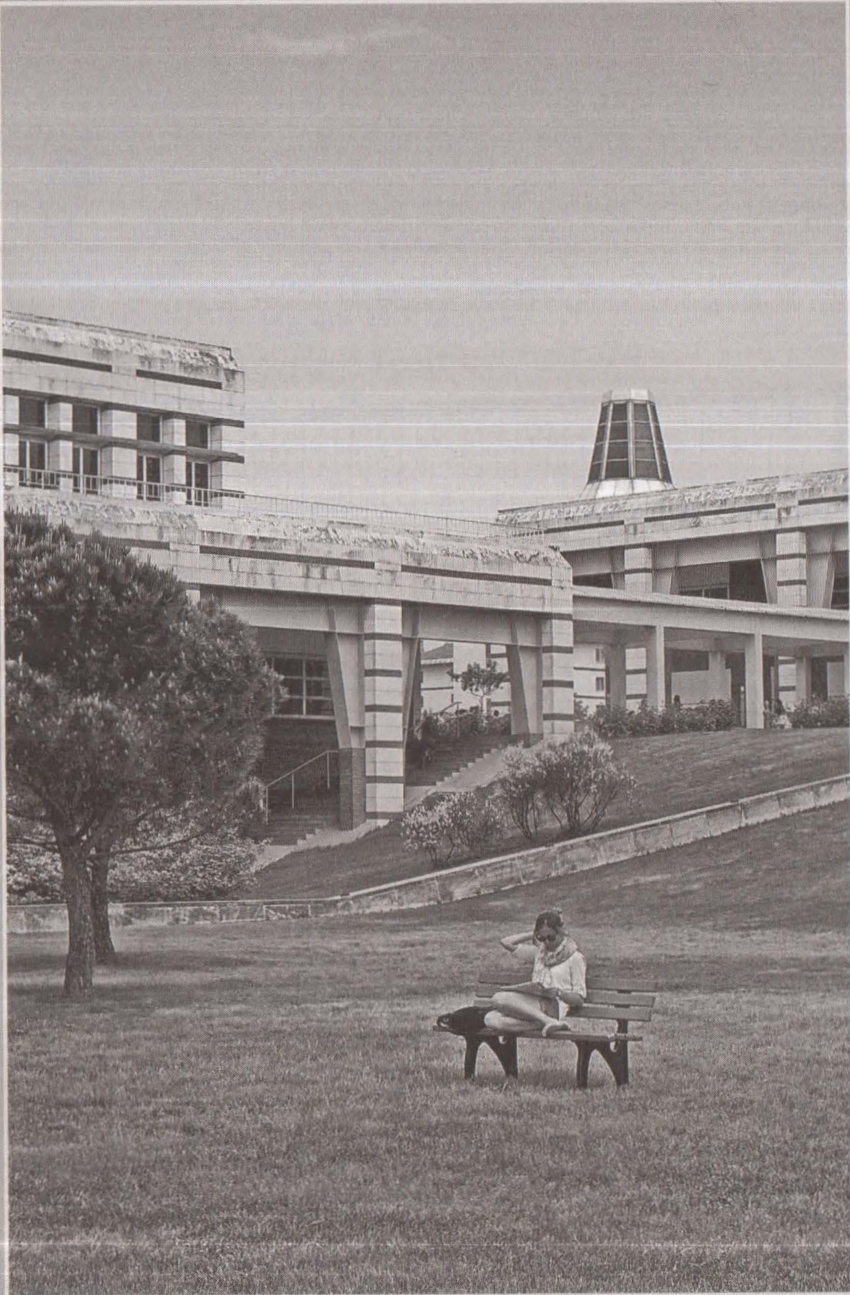
ASKERİ GÜVENLİK BÖLGESİ
GİRİLMEZ

MILITARY SECURITY ZONE
ENTRANCE FORBIDDEN

ZONE DE SECURITE MILITAIRE
INTERDICTION D'ENTRÉE

MILITÄRSICHE SICHERHEITZONE
VERBODEN

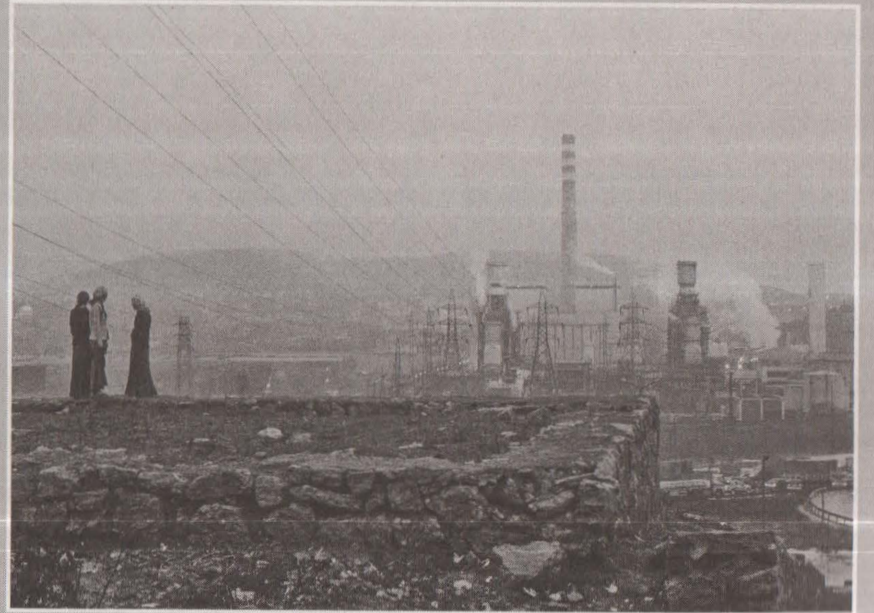
Yakında imara açılacak olan askerî alanlar (Fotoğraf: Yoann Morvan).

Sabancı Üniversitesi kampüsü (Fotoğraf: Yoann Morvan).

Anadolu / Johns Hopkins Hastanesi'nin şık terası (Fotoğraf: Yoann Morvan).

Dilovası (Fotoğraf: Saner Şen, NarPhotos).

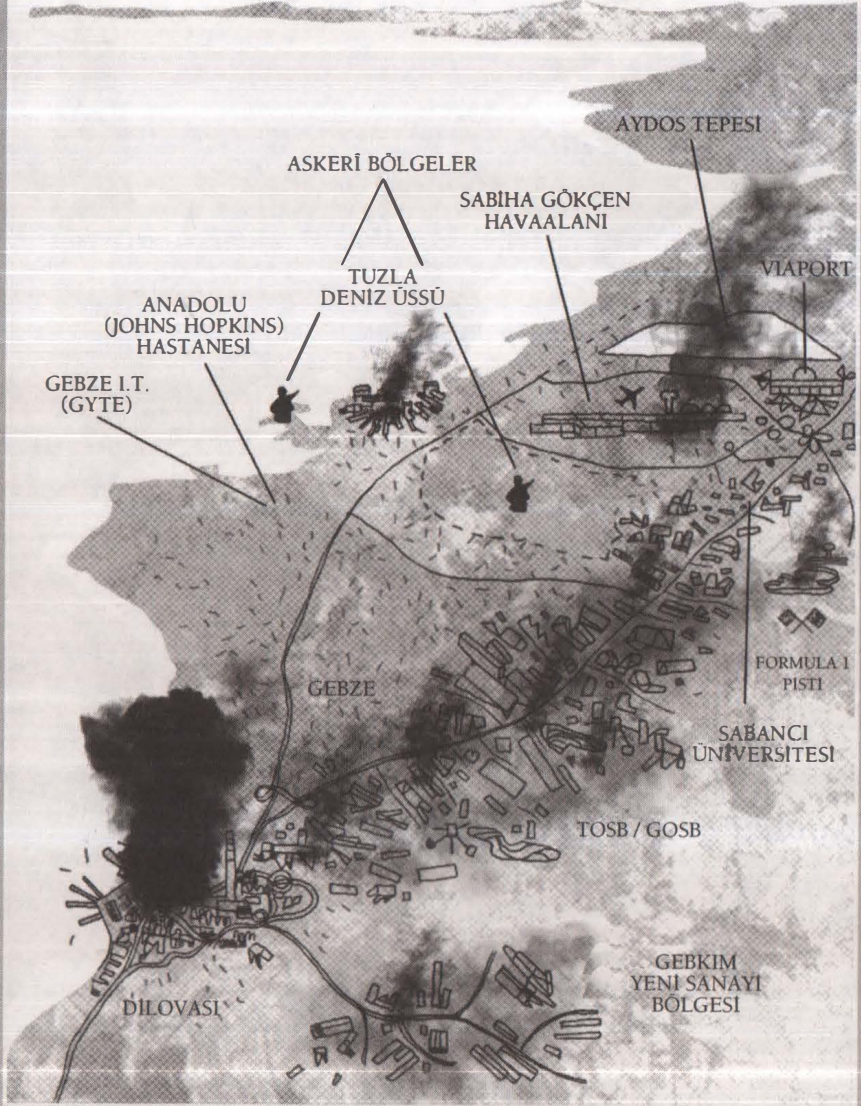

Dilovasi (Fotograf: Saner Şen, NarPhotos).

G.ANTEPLİ
HÜSEYİN OĞLU
SEYİT ÇAKALLI
D.12.12.1979
Ö.8.12.1993
RUHUNA FATİHA

VII

CEHENNEME DALIŞ

Cehennem dalış (Çizen: Sébastien Mazauric).

7. CEHENNEME DALIŞ

AYDOS'TAN MANZARA (YA DA PEGASUS)

Bu son rota bizi İstanbul'un kentsel alanının doğu sınırlarına doğru götürüyor. Güzergâhımız Aydos'tan Dilovası'na, İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin idari sınırlarının dışındaki Kocaeli iline kadar uzanıyor. Gerçekten de Boğaz'ın megapolü, İzmit Körfezi'ne doğru özenli bir şekilde yayılıyor. Dilovası ise hem bu dar körfezin girişini hem de İstanbul'un kentsel sürekliliğinin bitiş bölgelerinden birini oluşturuyor. Burası aynı zamanda Türkiye'nin hava kirliliği oranı en yüksek yerlerinden biri. Buna tezat oluşturacak şekilde Aydos'un ağaçlıklı tepeleri de çok az kentleşmiş ender yeşil alanlardan. Aydos'tan Dilovası'na inmek insanda cehenneme dalma hissi yaratıyor. “Yedi tepeli şehir” aynı Roma ya da Kudüs gibi, zaman zaman İstanbul'u da tanımlamak için kullanılan bir niteleme. Bizans döneminden¹ kalma bu ifade elbette artık geçerli değil zira Konstantinopolis, suriçi sınırlarının dışına çoktan taşmış durumda. Bu engebeli megapol artık Boğaz'ın her iki tarafındaki yüzlerce tepeyi kapsıyor.

1 André Guillou şöyle detaylandırıyor: “Pek çok Bizanslı yazarın altını çizdiği üzere, Roma gibi Konstantinopolis de Lykos vadisine serpştirilmiş yedi tepeden oluşuyordu: İlki Akropol, Aya Sofya ve Aya İrini'yi; ikincisi Konstantin forumunu; üçüncüsü Nymphaeum Maximum sarnıcını ve Capitol'ü; dördüncü tepe Havariyyun Kilisesi'ni; beşinci Bonos sarnıcını kapsıyor; altıncı Aspar sarnıcından Khora (Kariye) manastırına ve Edirnekapı'ya uzanıyor, yedinci tepe ise Arkadius forumunu ve Mokios sarnıcını kapsıyordu”, *La civilisation byzantine*, Arthaud, Paris, 1990, s. 254-255.

Bunlar arasından Anadolu yakasındaki Çamlıca, özellikle de 1994'te Erdoğan'ın İstanbul'un idaresini üstlendiğinden beri dikkatleri üzerine çekiyor. Bugün cumhurbaşkanı olan Erdoğan, gerçekten de İstanbulluların Çamlıca Tepesi'ne erişimine katkıda bulundu. 267 metre yükseklikteki Çamlıca Tepesi Boğaz'ın girişinin yanı sıra İstanbul silüetinde birer diken gibi yükselen Avrupa yakasındaki kulelerin de muhteşem manzarasını sunuyor. Ancak günümüzde göze çarpan Çamlıca'dan görünen manzara değil, Çamlıca'nın kendisi çünkü şu an bölgede devasa bir cami inşaatı bitmek üzere.² 30 binden fazla mümini ağırlama kapasitesine sahip cami, kentin tüm merkezî noktalarından görülebilecek.

Buna rağmen İstanbul ilinin en yüksek noktası Aydos (537 metre) ise pek seyredilmediği gibi, ziyaretçi de çekmiyor.³ Yine de 6. yüzyıldan kalma, hatta tepeye ismini veren (Eski Yunanda Αἶτός, kartal) küçük bir Bizans kalesi, tepenin yamacını süslüyor ve seyredilmeyi kesinlikle hak ediyor. Aydos, Sultanbeyli ile Marmara Denizi tarafında Kartal ve Pendik olmak üzere üç ilçenin birleştiği noktada yer alıyor. Dağlık bölgenin tam ortasında, bir taş atımından daha uzak olmayan bir mesafede, küçük bir köy, tarım faaliyetlerini sürdürüyor. Aydos'un çevresi köyden görünmediği için insan kolaylıkla kendini kırsal bir bölgede sanabilir! Halbuki tüm bölge megapolün kentsel dokusuyla tamamen çevrelenmiş durumda. Aydos'tan manzara Çamlıca'dakinden çok

- 2 Mehmet Atlı, "Türkiye'de Cami Mimarlığı tartışması nerelerde tıkanıyor? Kubbeyi yere ve/veya Çamlıca Tepesi'ne koymak", Tanıl Bora (der.), *İnşaat Ya Resulullah*, Birikim Kitapları, İstanbul, 2016, s. 55.
- 3 Kendimize her yıl eylül ayında sıcaklıklar azaldığında Aydos'a tırmanma sözü verdik. Tepede ya da yamaçlarda, burada her zaman birkaç insan bulunuyor; aileler gün içinde buraya piknik yapmaya gelirken yalnız ya da küçük gruplar halindeki erkekler geç saatlerde burada gizlice rakı içerek arabesk müzik dinliyorlar. Arabesk müzik tarzında daha fazla bilgi için bkz. Martin Stokes, *The Arabesk Debate. Music and Musicians in Modern Turkey*, Oxford University Press, Oxford, 1993 [*Türkiye'de Arabesk Olayı*, çev. Hale Eryılmaz, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998].

daha etkileyici, çünkü göz alabildiğine uzanan kentsel yayılmanın boyutlarını daha rahat anlayabiliyoruz. Sabiha Gökçen Havaalanı'na⁴ tepeden bakan bu manzara, düşük maliyetli havayolu şirketi Pegasus'un⁵ uçaklarının camından görülebilen manzarayla karşılaştırılabilir.

İstanbul'un Anadolu yakası batıda Boğaz'dan başlayıp doğuda İzmit Körfezi'ne ve kuzeyde kentleşmenin kemirdiği ağaçlıklı tepelerden güneyde Marmara Denizi'ne doğru yayılıyor. Kısacası kentin çeperinde yer almanın çok uzağındaki Aydos, Anadolu yakasında megapolün etkin olduğu bölgenin sınırlarında bulunan başlıca noktalara eşit uzaklıkta, merkezde yer alıyor. Aydos'tan görülen kentsel panorama oldukça yoğun; diğer taraftan uzakta, İzmit Körfezi'ne doğru hava kirliliği bulutu önce Gebze, ardından Dilovası'ndaki sanayi bölgelerini kaplıyor. Formula 1 pisti, yeni rezidanslar, alışveriş merkezleri, teknopoller, düşük maliyetli bir havaalanı, özel üniversiteler, hastaneler gibi birimler bu bölgenin peyzajına serpiştirilmiş. Bunlar arasında en yeşil bölge, Marmara Denizi'ndeki Adalar ve Aydos'tan Kartal'a doğru uzanan sahil bölgeleri ile Tuzla deniz üssü başta olmak üzere askeri bölgeler. Belirleyici bir siyasi rol oynamaya devam etmese de ordu halen özellikle de İstanbul'da⁶ önemli bir arazi rezervine sahip. Siyasi erkini kaybetmesi, sahip olduğu alanları⁷ geri vermeye zorlasa da bu rezerv orduyu paradoksal bir biçimde ve dolaysız olarak çevreyi koruyan bir unsura dönüştürüyor. Bu da İstanbul'un kentsel alanının tam ortasındaki arazi karmaşasına katkıda bulunuyor.

4 Düşük fiyatlı uçuşlara ayrılmış olan İstanbul'un bu ikinci havaalanı 2011'de Atatürk Havaalanı'nın fazla yükünü karşılamak için yapıldı. Yılda toplam 25 milyon yolcu kapasiteli liman, 2015'in yalnızca ilk altı ayında 12 milyon yolcu ağırladı.

5 Pegasus bu karmaşık havalimanını en çok kullanan havayolu şirketi.

6 Türk ordusunun İstanbul'da sahip olduğu arazi miktarı 125 milyon metrekare.

7 Üçüncü periferide olduğu gibi askeri bölgelerin %11'i.

BÖLGESEL "PATCHWORK"ÜN KALBİNDE BİR "KURT KÖYÜ"

Kurtköy, İstanbul'un emlak spekülasyonu⁸ konusunda en etkin çeper muhitlerinden biri. Pendik ilçesinin yükseklerinde, bölgede öncü rol üstlenen alışveriş merkezi Via Port bulunuyor. TEM otoyolunun yanı başındaki bu "outlet"⁹ alışveriş merkezi, merkezdeki kubbesi ve pamuktaşından döşemelerinin parçası olduğu Yeni-Osmanlıcı mimarisiyle göze çarpıyor. Burası, megapolün barındırdığı yüzün üzerinde¹⁰ alışveriş merkezinden, özellikle Anadolu yakasında büyük rağbet görenlerden sadece biri. Pazar günleri mekân civar semtlerden¹¹ olduğu kadar tüm Anadolu yakasından buraya gelen farklı profillere sahip müşterilerle dolup taşıyor. Bu durum, özel olarak alışverişe odaklanan bir turizmin giderek gelişmesiyle, yerel olduğu kadar küresel ölçekte de genişlemiş bir orta sınıfın ortaya çıkışının göstergesi. Havalimanının yakınlığı nedeniyle alışveriş merkezindeki ekranlar yalnızca iç hatların değil Tel Aviv ya da Tahran gibi şehirlere yapılan uçuşların da saatlerini gösteriyor. Çok sayıda mağazanın yanı sıra şimdiden iki alışveriş merkezine ev sahipliği yapan ve yeni bir ilçe olan Sultanbeyli'den sayıca da-

8 Yüksek hızlı trenin gelişle birlikte satış rakamları %40, kira fiyatları ise %55 arttı.

9 "Outlet" fikri, stokların ve eski koleksiyonların elden çıkarılmasına izin veren bir konsept olarak 1970'li yıllarda ABD'de doğdu.

10 Jean-François Pérouse, Yoann Morvan ve Cilia Martin, "Transformations de l'offre commerciale et transformations urbaines à İstanbul", a.g.e.

11 Via Port özellikle yakın bölgelerde oturan ve buraya yaya olarak gelen bir müşteri kitlesini ağırlıyor. Bu bölgelerden biri de Harmandere. Bu enformel mahalle, göçmenler için bir tür kentsel ekonomiye dahil olma biçimini temsil eden bakkalların çoğalmasına tanık oldu. Burada ortaya alışveriş merkezi ile bakkalların arasındaki rekabet konusu ortaya çıkıyor. Bkz. Aziliz Pierre ve Ali Bennisar, "Commerce moderne et commerce traditionnel. Quelle évolution en Tunisie et en Turquie (İstanbul)?", Arnaud Gasnier ve Nathalie Lemarchand (der.), *Le commerce dans tous ses états* içinde, PUR, Rennes, 2014.

ha çok ancak daha düşük gelirli tüketiciler alışverişten ziyade vakit geçirmek için buraya dolmuşlarla geliyorlar. Bu durum, özel kamusal alanların¹² özellikle kadın müşterilerin gözünde daha çekici olmasıyla açıklanabilir. Zira kadınlar kendilerini geleneksel diyebileceğimiz çarşılardaki ya da diğer kamusal alanlardaki olası mahremiyet ihlallerinden korunmuş hissediyorlar.

Küreselleşmenin sancaktarları olan alışveriş merkezleri, kentsel ve toplumsal entegrasyon eleği rolü oynuyor. Jean Baudrillard'ın *Tüketim Toplumu* (1970) kitabının yayımlanmasından 40 yıl sonra "tüketim hakkı" ve bu hakkın "tüketim zorunluluğu" ile olan diyalektik ilişkisi, ironik bir biçimde Henri Lefebvre'in (1974) dillendirdiği "kent hakkı"nın mihenktaşlarına dönüştü. Alışveriş merkezlerinin başarısı, artık bu alanda ihracatçı konumuna gelen Türkiye'de özellikle etkileyici. Marcel Mauss'un¹³ teorisine göz kırparak bu yapıların, Türkçede "satın alma" eyleminde değil, "alış-veriş" kavramında temellendiğini de hatırlamak gerek. Bu devasa tüketim mekânları sosyalleşme biçimlerinin yeniden tanımlanmasına da katkı bulunuyor. Diğer taraftan alışveriş merkezlerini, en çok da mütevazı İstanbullu hanelerin kredi kartı kullanımı¹⁴ vasıtasıyla gözle görülür derecede artan borçlanmasından ayrı düşünmek mümkün değil. Alışveriş merkezleri ve tüketiciler kredi kartlarının bağlayı-

12 Feyzan Erkip, "The Shopping Mall as an Emergent Public Space in Turkey", *Environment and Planning*, cilt 35, 2003, s. 1073-1093.

13 Marcel Mauss, *Essai sur le don. Forme et raison de l'échange dans les sociétés archaïques* (1923-1924), PUF, Paris, 2012.

14 "Kim ödüyor bu parayı? Zengin değil, benim fakir fukara kardeşim. Allah selamet versin, bayılıyor bir tane kredi kartı elime alayım. Onunla sanki hava atılıyor. Ay sonu gelmeden maaş bitiyor zaten. Oynanan oyun büyük. Oynanan bu oyunu hep beraber bozmalıyız." Bu sözler, Erdoğan'ın Temmuz 2013'te Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından verilen bir iftar yemeğinde yaptığı konuşmadan... Halbuki bu olgu, Erdoğan tarafından bizzat desteklenen bir ekonomik büyüme rejiminin temelini oluşturuyor.

cılığı altındalar; bu şekilde talebin ödeme gücü problemi hasıraltı ediliyor ve müşteri kitlesi kendilerine sadık hale geliyor. 47 milyon kullanıcının halihazırda dolaşımda olan 70 milyondan fazla karta sahip¹⁵ olması, Türkiye'deki tüketicilerin kredi kartı kullanımının ölçüsüzlüğü'nün altını çiziyor. Hiç şüphe yok ki, AVM'lerde hem tüketmeye hem de eğlenmeye devam ederken bir yandan da borçlar arası hokkabazlık yapmaya yarayan bu kartların sayısı 2023'e kadar artmaya devam edecek.

Aydos'tan bakıldığında, bir ucunda Via Port'un yer aldığı Kurtköy'ün çevresi oldukça karmaşık görünüyor. Bununla birlikte Türkiye'nin önde gelen ailelerinden biri tekrar tekrar karşımıza çıkıyor: Sabancı. Aslen Kayserili olan Hacı Ömer Sabancı (1906-1966) Adana'ya yerleşip orada pamuk işine girdi ve hızla sözü geçen bir ağa oldu. Bu *kendini inşa eden* adam 1948'de Akbank'ı¹⁶ kurduktan sonra 1951'de ailesiyle birlikte Boğaz'daki bir yalıya¹⁷ taşındı ve iş sahasını tekstilden sigortaya pek çok sektörü kapsayacak şekilde genişletti. Yarım yüzyıl sonra bugün, düzenli olarak *Forbes* dergisi tarafından dünyanın en güçlü 100 kadınından biri seçilen, Hacı Ömer Sabancı'nın küçük kızı Güler, Türkiye'nin en büyük ikinci şirketler grubu olan Sabancı Holding'in başında. Genel merkezi Levent'te bulunan ikiz kuleler olsa da grubun İstanbul'daki, özellikle de Kurtköy civarında yer alan arazilerdeki etkisi gözden kaçmayacak denli

15 Ali Ergür, "Réflexions sur la quête d'identité des employés financiers à travers la légitimation de la consommation avec la carte de crédit", Ipek Mersil (der.), *Les faces multiples de la modernité turque* içinde, L'Harmattan, Paris, 2008.

16 1948'de Adana'da kurulan banka 1990'da halka açılmış, katılım oranı %41,2'ye ulaşmıştı. Merkezi İstanbul'da bulunan Akbank, 2013 yılında 12,6 milyar dolar değer kazandı.

17 Sakıp Sabancı'nın daha sonra müzeye dönüştürülen eski konutu Atlı Köşk olarak anılıyor. Yapı, kurucusuna ait kaligrafi koleksiyonunun yanı sıra geçici sergileri de ağırlıyor. Sabancı Ailesi'nin Adana'da inşa ettirdiği devasa bir cami de bulunuyor.

büyük. Hatta holdingin himayesindeki üniversitenin kampüsü de burada bulunuyor. Amerikan tarzında yapılandırılmış olan Sabancı Üniversitesi, Koç Üniversitesi ile birlikte, İstanbul'un en iyi özel akademik kurumları arasında yer alıyor. Yerleşke içerisinde holdingin 2013 yılında¹⁸ bünyesine kattığı DiaSA zincir marketlerinin varlığı da öğrencilerin kayıt ücretlerinin üzerine holdinge fazladan birkaç kuruş daha kazandırmalarını sağlıyor. Yeşillendirilmiş kampüs ve yapay göletinin¹⁹ yanı başındaki BetonSA'nın²⁰ desteklediği sağlam bir üniversite eğitime sahip olmak için her şey mevcut. Ailenin her ferdi bu devasa holding pastasından kendi payına düşeni alıyor. Kendini biraz sıkışmış hissedenlerse, kendi kanatlarıyla uçarak Sabancı Holding'in Türkiye ekonomisi üzerindeki etkisini artırıyor – merkezi Kurtköy'de bulunan (ve cirosu 2013 yılında bir milyar dolar olan) Pegasus'un patronu Ali Sabancı²¹ gibi. Böylelikle dilim dilim bir kentsel alan görüntüsü sunan bu bölgeye biraz kapitalist ahenk katılıyor.

MİNARELERLE BACALAR ARASINDA, KENTSEL KANSER

Endüstriyel kent sosyolojisinde sık kullanılan *push and pull* (itme çekme) dinamiği, İstanbul'da, kentin “daima da-

18 İspanyol menşeli Dia grubu ve Sabancı Holding, DiaSA adlı zinciri 2013 Temmuz ayında halihazırda Şok süpermarketler zincirine sahip Yıldız Holding grubuna 129,7 milyon TL'ye sattı.

19 Sabancı Holding beton üretimini iki bağlı ortaklık aracılığıyla yapıyor: Türkiye'nin en büyük çimento üreticisi, Alman grup Heidelberg Cement A.G. ortak girişimi AkçanSA ve beyaz çimento alanında dünyanın önde gelen ilk iki markasından biri olan ÇimSA.

20 Yakında bulunan mezbahalardan gelen mide bulandırıcı kokuları da hatırlatmak gerek.

21 1969 doğumlu Ali Sabancı, ABD'de ekonomi ve siyasi bilgiler okuduktan sonra ailenin şirketler grubunda farklı pozisyonlarda görev aldı. Bugün halen Pegasus Havayolları yönetim kurulu başkanı olarak görev yapan Ali Sabancı, medya patronu Aydın Doğan'ın kızı Vuslat Doğan ile evli.

ha uzağa, daima daha zehirli” mottosuna cevap veren çok renkli görünümler kazanıyor. İlk rotamız üzerindeki Cendere’nin şüpheli köpükleri, üçüncü rotada bulunan Hadımköy’deki ünlü bir hazır giyim markasının fabrikasından akan petrol mavisi sular ve Dilovası’nın derelerindeki koyu kahve renk Türkiye’deki piyasa rekabeti madalyonunun öteki yüzü. İstanbul her ne kadar düşüşteki Avrupa endüstriyel kapitalizminin en vaatkâr arka bahçe üslerinden biri olsa da, bunun yerel anlamda çok ağır toplumsal ve çevresel bedelleri var. Güneydoğu Asya örneğinde olduğu Türkiye’de de üretim ya da alım, çoğu zaman istismar ve sömürüyle²² eş anlamlı. Bu rotanın kapsadığı son alan, bu defa İstanbul idari sınırlarının dışında, Kocaeli’de yer alıyor. Burada ilk olarak Gebze, ardından Dilovası olmak üzere iki sanayi bölgesi bulunuyor.

Türk sanayisinin %15’ini oluşturan devasa boyutlardaki Gebze sanayi bölgesi iki *organize* kısımdan oluşuyor: 1980’lerin sonunda kurulan GOSB ve ertesi on yılın başında kurulan TOSB. Bu iki endüstriyel bölge yenilikçi ve dışa açık olma iddiasında. 537 hektarlık bir alana yayılan GOSB, aralarında Alman Siemens, Amerika-İsrail menşeli Iscar ve Fransız Saint-Gobain gibi prestijli markaların bulunduğu yabancı sermayenin %23’ünü bünyesinde barındırıyor. Diğer taraftan Arcelor Mittal de paslanmaz çelik üretim kapasitesini ikiye katlamak için GOSB’ye yatırım yapmaya karar verdi. TOSB ise otomotiv yan sanayine tahsis edilmiş. Benimsenen ilkeler şu iki özlü sözle açıklanıyor: “Bir araya gelmek bir başlangıçtır. Bir arada bulunmak bir ilerlemedir. Birlikte çalışmak ise başarıdır” (Henry Ford) ve “Dünyada tutku olmaksızın başarılmış hiçbir büyük şey yoktur” (Georg Hegel). Türkiye’de gelişmişlik felsefesi halen ve tamamen üretimciliğin boyunduruğu altında. Limanlar ve oto-

22 Asgari ücret (net) 1.300 TL.

yolların yanı sıra bademleri egzos dumanıyla kaplı bir atmosferde kavrulan Tadım gibi tarımsal-gıda sanayi başta olmak üzere farklı fabrikalara da yakın olması sebebiyle bu iki sanayi bölgesinin çevresinde çok sayıda lojistik firması bulunuyor.

Bu sanayi modelinin her şeye rağmen ucuz ve düşük kaliteli karakteriyle başa çıkmak için hükümet ekonominin, 2023 Türkiye'si'ni bir yüksek teknoloji incisine dönüştürmek adına teknopollerin yaratılması aracılığıyla, bir üst seviyeye taşınmasını teşvik etme kararı aldı. Bu sayede Sabiha Gökçen Havaalanı'nın yakınlarında yer alan bir teknopark 2013 yılında kapılarını açtı. İstanbul'un en eski teknopollerinden biri ise 1992 yılında açılan Gebze Teknoloji Enstitüsü (GYTE). Akademik bilimsel araştırmalarla yakın ilişki içindeki kurum, Marmara Denizi sahillerindeki iki ayrı kampüste yer alıyor.

Çayırova'ya iliştirilmiş, Baltimore'daki meşhur Johns Hopkins Hastanesi'ne bağlı özel Anadolu Hastanesi; dükkanları, oteli, barı ile özellikle Balkanlar'dan Azerbaycan ve Irak'a uzanan, geniş bir coğrafyadan kanser hastası müşterilerini iyileştirmeye yönelik, sağlık turizminde uzmanlaşmış bir kompleks. Deniz manzaralı bu kompleksin sahip olduğu lüks ile aşırı endüstrileşmiş Dilovası bölgesinin dünya ortalamasının üç katı olan kanser oranı arasındaki karşıtlık ise son derece çarpıcı.

Gebze'nin kent merkezinin ardında bulunan; Mimar Sinan'ın çizdiği Çoban Mustafa Paşa Camii ve M.Ö. 183'te Bitinya'da intihar eden Kartacalı General Hannibal'in abidevi mezarını da barındıran zengin bir tarihe²³ sahip Dilovası, daha aşağıdaki çökük bir arazide gizleniyor. Sayıları yaklaşık

23 Gebze bir zamanlar Bitinya krallığının önemli bir parçasıydı. Bölge çok sayıda tarihi eser barındırıyor. Metinde anılan eserlere, Bizanslardan kalma Komneus Kalesi (Eskihisar), 14. yüzyıla tarihlenen çok sayıda cami, birçok Osmanlı çeşmesi ve Türk arkeolojisinin atası Osman Hamdi Bey'in yalısı eklenebilir.

200'ü bulan büyüklü küçüklü sanayi kuruluşlarının bölgedeki 20 bin çalışanın ve 45 bin sakinin sağlığına verdiği hasarın boyutu korkunç. Havadaki kadmiyum miktarı, Avrupa seviyesinin belirlediği azami rakamın 30 katı büyüklüğünde. Kocaeli Üniversitesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Onur Hamzaoglu'nun²⁴ araştırma raporunda belirttiği üzere "anne sütünde ve yeni doğanların dışkılarında" dahi ağır metallerin izine rastlanabiliyor. Ancak bu kaygı uyandırıcı çalışma yetkilileri durdurmaya yetmedi. Yeni konut ve fabrikalar maalesef Dilovası'nın yamaçlarında zehirli mantarlar gibi üremeye devam ediyor. Profesör Hamzaoglu ise araştırmaları için ilginç bir biçimde ödüllendirildi.²⁵ 2011'de Kocaeli Belediye Başkanlığı, profesörü halkta korku ve paniğe yol açmakla suçlayarak başsavcılığa şikayet etti. Bu durum İstanbul halkı içindeki karşı güçlerin hassasiyetini ortaya çıkarıyor. Megapolün doğası üzerindeki tehdit, hassas toplumsal dengelerden bağımsız değil. Görünen o ki 2023'te İstanbul'da cehennem yalnızca Dilovası'yla sınırlı kalmayacak...

24 Onur Hamzaoglu, Nilay Etiler, Cavit Işık Yavuz ve Çiğdem Çağlayan, *The Causes of Deaths in an Industry-Dense Area: Example of Dilovası (Kocaeli)*, TÜBİTAK, 2011.

25 Bu araştırmalar, merkezi Dilovası'na çok yakın bir noktada bulunan TÜBİTAK tarafından finanse ediliyor.

sonsöz

KENTE DAİR SÖYLENMEYENLERİ YÜRÜYEREK ORTAYA ÇIKARMAK

JEAN-FRANÇOIS PÉROUSE¹

İstanbul 2023, merkezden kaymaları iyi anlatan bir metin. Bugünün İstanbulu üzerine üretilen baskın, ezici, avutucu konuşmalar, yazılar ve imgelerden oluşan akıma cesurca sırtını dönüyor. Bahsi geçen çeperdeki bölgeleri önünüze çıkan birçok aksilik ve türlü belayla, üstelik de yaya katetmek, hiç de hoş bir durum değil. Aksine, benimsenen özgürleştirici perspektif –çeperdeki bölgeleri, geçici ya da dolaşlı şekilde de olsa, daima onları yapılandıran politik ekonomiye eklemleyerek arşınlamak– bugünün İstanbulu’nun hikâyesini anlatmak söz konusu olduğunda kaçınılmaz olduğuna inandığımız kolaycılıklar ve baştan çıkarmalarla bağını koparıyor.

Kitabın söylemi kaynağa, dekorun arkasına, öncüllere, arka plana, herkes tarafından kabul edilen sınırların ötesine ulaşma kaygısı taşıyor. Metni sürekli olarak etkileyen ve ona sarsıcı enerjisini veren de bu kaygı. Dinlenmek mümkün de-

1 Eski bir İstanbul araştırma emekçisi olan Jean-François Pérouse, *İstanbul’la Yüzleşme Denemeleri-Çeperler, Hareketlilik ve Kentsel Bellek* kitabının yazarıdır (İletişim Yayınları, İstanbul, 2011).

gil; kolaylık, sakinlik yok; her zaman daha kötüsü var: Hiçbir sansasyon arzusu duymaksızın sunulan anlatı içinde anlatı. Burada; rant sarhoşluğuyla ve özellikle de metropolü her türlü “en”lerle düşleyen bir iktidarın fantezileriyle durmaksızın yeniden şekillenen, değişken bir kentsel gerçeklikle karşı karşıyayız. Bir fikrin kendi kendine ortaya atılması, kendine yeterlikle beslendiğinde kent yönetiminin en baskın modeline dönüşmüş gibi görünüyor. Kentsel rant akışı içerisinde zorla el konmuş, dönüştürülmüş ve birbirinden bağımsız parçalar halinde önümüze sunulmuş uç bölgelerin “merkeziliğine” performatif bir biçimde hüküm vermek yeterli.

Burada gezilen ve incelenen bölgeler, sakinleri tarafından birer uç bölge ya da sınır olarak görülmüyor. Proje sahipleri ile sakinler bunu sıklıkla seziyor ve bu bölgelerin geleceğin merkezleri olmasını arzuluyorlar. Buralar güncel Türkiye hakkında, uluslararası turizm ekonomisi tarafından sergilenen ve tekrar tekrar ısıtılıp önümüze konan kartpostallar ile onların edebi türevlerinden şüphesiz çok daha fazla şey söylüyor. Güzelce bölümlendirilmiş bu metin boyunca, İstanbul söz konusu olduğunda aşına olmadığımız, pek az duyulmuş yer, insan, şirket, köy isimleriyle karşılaşırız: Aydos, Kurtköy, Kemerburgaz, Cendere, Şamlar... Burada başka bir coğrafya, toponimi ve topografi ortaya çıkıyor. Çünkü doğrudan geri dönüş saplantılı liberal-muhafazakâr gelişim stratejisinin tekbiçimci ve hafızasız ezici gücü; yalnızca karşı çıkan, sorgulayan yol haritalarının tanımlanmasıyla hayata geçirilebilecek bir direnişin önlemini alabileceği hasarlara neden oluyor.

Ve böylelikle çeperlerin de bir hikâyesi olduğunu fark ediyoruz; bu hikâyeyi tanımak için onlara söz hakkı vermek yeterli. Bunu yapmanın tek yolu, Sinan Logie ve Yoann Morvan’ın yaptığı gibi, kabul edilmiş ön bilgilerle yola çıkma-

mak, dinlemede ve tetikte olmak; çeperin kendi hikâyesini anlatmasına izin vermek. Gidilmemiş yollardan ilerleyerek azimle gerçekleştirilen, çelişkilerle dolu (son derece normatif, göz kamaştırıcı otomobil ölçütünün şeytani cazibesine kapılmayan) bir yürüyüş ve beklenmedik karşılaşmaların keşifsel büyüğü sayesinde katmanlar, simgeler ve gömülü anlatılar yüzeye çıkıyor. Göründükleri gibi tasarlanmamış bağımsız kalıntılar, kentin sınırlarının yarattığı umulmadık baş dönmeleri... İsimlendirilmeyenin, kaçak olanın, estetikten nasibini almamış olanın boğucu sıkıntısına iniş...

Sonuç olarak, bir mimar ve bir antropoloğun bu birlikteliği, çoğunlukla basmakalıplaştırılmış birkaç niteliğe ya da kolayca satılabilecek birkaç yere indirgenen metropolün magmasında yeni yollar ve düşünce ufukları açmayı başarıyor. 2023'ün İstanbulu kentsel kaliteden yoksun ve hiçbir iyimser klişeye uymuyor; kentin arşınlanan çeperleri başka yaklaşımları hatırlatıyor ve tedavüldekilerden farklı kayıtları çağrıştırıyor. Önerilen bu yenilikçi alan etüdü, indirgenemezlik takıntısından kurtulup diğer kentsel organizmalarla karşılaştırmalar yaparak kentin güncel inşasının yeniden üreme biçimlerinin arsız sıradanlığını ve şiddetini anlamaya imkân tanıyor.

- Akbulut, Bengi; Bartu Candan, Ayfer, "Bir İki Ağacın Ötesinde: İstanbul'a Politik Ekoloji Çerçevesinden Bakmak", Ayfer Bartu Candan ve Cenk Özbay (der.), *Yeni İstanbul Çalışmaları-Sınırlar, Mücadeleler, Açılımlar*, Metis Yayınları, İstanbul, 2014.
- Akın, Günkut, "20. yüzyıl Başında İstanbul: Toplumsal ve Mekânsal Farklılaşma", İpek Yada Akpınar (yay.haz.) *Osmanlı Başkentinden Küreselleşen İstanbul'a: Mimarlık ve Kent 1910-2010*, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, 2010.
- Aksoy, Asu, "İstanbul'un Neoliberalizmle İmtihani", Ayfer Bartu Candan ve Cenk Özbay (der.), *Yeni İstanbul Çalışmaları - Sınırlar, Mücadeleler, Açılımlar*, Metis Yayınları, İstanbul, 2014.
- Alunok, Emrah, "The Political Economy of Reorganization of Urban Space and Interventions on Urban Land Tenure; The Case of İstanbul & Mass Housing Administration of Turkey (TOKİ) in Post-2000 Era", Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul, 2012.
- Arik, Elvan, "Le projet de ville-nouvelle Bio-Istanbul: un urbanisme spéculatif, ségrégatif et durable", *Jadaliyya*, Eylül 2014.
- Arsebük, Güven; Howell, Clark; Kuhn, Steven; Farrand, William; Özbaşaran, Mihriban ve Stiner, Mary, "The Caves of Yarımburgaz: Geological context and history of investigation", Clark Howell (der.), *Culture and Biology at a Crossroads. The Middle Pleistocene Record of Yarımburgaz Cave (Thrace, Turkey)*, Zero Books/Ege Publications, İstanbul.
- Artun, Ali (der.), *Sanat Manifestoları: Avangard Sanat ve Direniş*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011.
- Bachelard, Gaston, *L'eau et les rêves*, José Corti, Paris, 1942.

- Balaban, Osman, "İnşaat sektörü neyin lokomotifini?", Tanıl Bora (der.), *İnşaat Ya Resulullah*, Birikim Kitapları, İstanbul, 2016.
- Bathaie, Azita, "İstanbul-Athènes. Les pratiques circulatoires des Afghans à la frontière européenne", *Hommes & Migrations*, sayı 1304, 2013/4.
- Bava, Sophie ve Picard, Julie, "Les nouvelles figures religieuses de la migration africaine au Caire", *Autrepart*, sayı 56, 2010/4.
- Bazin, Marcel ve Pérouse, Jean-François, "Dardanelles et Bosphore. Les détroits turcs aujourd'hui", *Cahiers de Géographie du Québec*, cilt 48, sayı 135, 2004.
- Bejarano, Margalit ve Aizenberg, Edna, "Contemporary Sephardic Identity in the Americas. An Interdisciplinary Approach", Syracuse University Press, Syracuse, 2012.
- Benjamin, Walter, "Paris capitale du XIXe siècle", Almanca'dan Fransızca'ya çeviren J. Lacoste, éditions du Cerf, Paris, 2009.
- Berdet, Marc, *Fantasmagorie du capital. L'invention de la ville-marchandise*, La Découverte, Paris, 2013.
- Biçer, Selin, "Akıbeti Bilinmeyen Bir Müze Girişimi: İstanbul Su Medeniyetleri Müzesi Terkos Pompa İstasyonu", <http://www.arkitera.com/haber/9005/akibeti-bilinmeyen-bir-muze-girisimi--istanbul-su-medeniyetleri-muzesi-terkos-pompa-istasyonu>, 2012.
- Bilsel, Cân, "İstanbul'un Dönüşümleri: Prost Planlaması ve Modern Kenti Yaratmak", İpek Yada Akpınar (yay.haz.), *Osmanlı Başkentinden Küreselleşen İstanbul'a: Mimarlık ve Kent 1910-2010*, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, 2010.
- Bora, Tanıl (der.), *İnşaat Ya Resulullah*, Birikim Kitapları, 2016.
- Boysan, Burak, "İstanbul'un Sıçrama Noktası", İpek Yada Akpınar, *Osmanlı Başkentinden Küreselleşen İstanbul'a: Mimarlık ve Kent 1910-2010*, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, İstanbul, 2010.
- Bozdoğan, Sibel, *Modernism and Nation Building. Turkish Architectural Culture in the Early Republic*, University of Washington Press, Seattle, 2001 [Modernizm ve Ulusun İnşası-Erken Cumhuriyet Türkiye'sinde Mimari Kültür-çev. Tuncay Birkan, Metis Yayınları, İstanbul, 2002].
- Calvino, Italo, *Görünmez Kentler*, çev. Işıl Saatçioğlu, YKY, İstanbul, 2016.
- Cankat, Ayşegül, "Gecekondü: un projet urbain en acte et en puissance", *Urbanisme*, sayı 374, 2010.
- Careri, Francesco, *Walkscapes. La marche comme pratique esthétique*, Fransızca'ya çeviren J. Orsoni, Jacqueline Chambon, Paris, 2013.
- Çavdar, Ayşe, "Görünür fanteziler: Büyüklük kimde kalsın?", *İnşaat Ya Resulullah*, Tanıl Bora (der.), Birikim Kitapları, İstanbul, 2016.
- Davis, Mike, *City of Quartz. Excavating the Future in Los Angeles*, Verso, New York-Londra, 1990.
- Degoutin, Stéphane, *Prisonniers volontaires du rêve américain*, Éditions de La Villette, Paris, 2006.

- Erder, Sema, *Istanbul Bir Kervansaray (mı?) Göç Yazıları*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2015.
- Erdi Lelandaïs, Gülçin, "Quartiers de contestation... Quartiers d'exclusion. Politiques d'urbanisation et résistances populaires à Istanbul", *Cultures & Conflits*, sayı 76, 2009/4.
- Ergür, Ali, "Réflexions sur la quête d'identité des employés financiers à travers la légitimation de la consommation avec la carte de crédit", Ipek Mersil (der.), *Les faces multiples de la modernité turque*, L'Harmattan, Paris, 2008.
- Erkip, Feyzan, "Leisure in the Turkish Context: A Preliminary Account", *World Leisure Journal*, cilt 51, sayı 4, 2009.
- "The Shopping Mall as an Emergent Public Space in Turkey", *Environment and Planning*, cilt 35, 2003.
- Fait, Nicolas, "Avec ou sans l'UE: parcours de migrants et de mobiles d'Afrique subsaharienne en Turquie", *Maghreb-Machrek*, sayı 219, 2014.
- Fleury, Antoine, "Istanbul / Berlin. Le pique-nique ou la ville en partage", Francine Barthe-Deloizy (der.), *Le pique-nique ou l'éloge d'un bonheur ordinaire*, Bréal, Paris, 2008.
- Fliche, Benoît, "Bizim Mehmet: loi patronymique, famille et homonymie en Anatolie centrale", *Revue d'histoire moderne et contemporaine*, sayı 60-2, 2013/2.
- "La modernité est en bas: ruralité et urbanité chez les habitants d'un gecekondu d'Ankara", *European Journal of Turkish Studies*, sayı 1, 2004, <http://ejts.revues.org/index67.html>
- Foucault, Michel, *L'ordre du discours*, Gallimard, Paris, 1971.
- *Surveiller et punir*, Gallimard, Paris, 1975.
- Georgeon, François, "Rire dans l'Empire Ottoman?", *Revue du Monde Musulman et de la Méditerranée*, sayı 77-78, 1996, s. 89-109.
- "Ottomans and Drinkers: The Consumption of Wine and Alcohol in Istanbul in the Nineteenth Century", Eugene Rogan (der.), *The Shifting Boundaries of Marginality in the Modern Middle East*, I.B. Tauris, Londra, 2002.
- Gerçek, Haluk, "Is There a Road Ahead", *Istanbul. City of Intersections*, London School of Economics, Urban Age, 2009, <http://lsecities.net/publications/conference-newspapers/istanbul-city-of-intersections/>
- Gourisse, Benjamin, *La violence politique en Turquie. L'Etat en jeu (1975-1980)*, Karthala, Paris, 2014.
- Göle, Nilüfer, *Musulmans et Modernes -Voile et Civilisation en Turquie*, La Découverte, Paris, 1993.
- Guillou, André, *La civilisation byzantine*, Arthaud, Paris, 1990.
- Günay, Zeynep ve Dökmeci, Vedia, "Culture-led regeneration of Istanbul waterfront: Golden Horn Cultural Valley Project", *Cities*, cilt 29, sayı 4, 2012.
- Güvenç, Murat, "Istanbul 1910-2010. Une approche historique et socio-spatiale", *Urbanisme*, sayı 374, 2010.

- Hamzaoglu, Onur; Etiler, Nilay; Yavuz, Cavit Işık ve Çağlayan, Çiğdem, *The Causes of Deaths in an Industry-Dense Area: Example of Dilovası (Kocaeli)*, TÜBİTAK, 2011.
- Harvey, David, "Right to the City", *New Left Review*, sayı 53, 2008.
- Hénaff, Marcel, *La ville qui vient*, L'Herne, Paris, 2008.
- <http://cetobac.ehess.fr/index.php?1257>
- <http://marges.hypotheses.org>
- http://periferiesurbaines.files.wordpress.com/2010/08/istanbul_living-in-voluntary-and-involuntary-exclusion.pdf
- http://spoist.org/dokuman/kitaplar/Kopru_raporu_eng.pdf
- <http://www.mulksuzlestirme.org>
- <http://www.vadistanbul.com/>
- <https://cpj.org/imprisoned/2015.php>
- Insel, Ahmet, *La nouvelle Turquie d'Erdogan*, Cahiers libres, La Découverte, 2015.
- *La Turquie et le développement*, L'Harmattan, Paris, 2003.
- Köksal, Aykut, "Petite histoire de l'architecture stambouliote", *Urbanisme*, sayı 374, 2010.
- Kuyucu, A. Tuna, "Bir Mülkiyet Transferi Aracı Olarak TOKİ ve Kentsel Dönüşüm Projeleri", İpek Yada Akpınar (yay.haz.) *Osmanlı Başkentinden Küreselleşen İstanbul'a: Mimarlık ve Kent 1910-2010*, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, 2010.
- Lagane, Jean (der.), *Les défis de la durabilité urbaine en Méditerranée*, Une dialectique Sud / Nord, PUAM, Aix-en-Provence, 2013.
- Logie, Sinan ve Aksoy, Melek, *Istanbul Gardens*, GSAPP Books, New York, 2014.
- Mamboury, Ernest, *Istanbul touristique*, Çituri Biraderler Basımevi, İstanbul, 1951.
- Massicard, Élise, "L'islamisme turc à l'épreuve du pouvoir municipal. Production d'espaces, pratiques de gouvernement et gestion des sociétés locales", *Critique internationale*, sayı 42, 2009/1.
- "Une décennie de pouvoir AKP en Turquie: vers une reconfiguration des modes de gouvernement?", *Les Études du CERI*, sayı 205, 2014.
- Mauss, Marcel, *Essai sur le don. Forme et raison de l'échange dans les sociétés archaïques (1923-1924)*, PUF, Paris, 2012.
- Montabone, Benoît ve Morvan, Yoann, "İstanbul: la carte du troisième pont sur le Bosphore", *EspacesTemps.net*, Objets, 18.04.2011, <http://www.espacestems.net/articles/istanbul-la-carte-du-troisieme-pont-sur-le-bosphore/>
- Montmayeur, Lisa, "Migrations et mémoires croisées des réfugiés de l'Échange de population de 1923 entre la Grèce et la Turquie: l'exemple de Guzelyurt et Nea Karvali", Françoise Rollan (der.), *Quand la violence déplace. Mémoires et migrations forcées depuis et vers la Turquie*, Bordeaux, Publications de la Maison des Sciences de l'Homme d'Aquitaine, 2013.

- Morvan, Yoann ve Montabone, Benoît, "Le pont de la rente. Les enjeux fonciers du troisième pont sur le Bosphore à Istanbul", *Études foncières*, n°148, 2010.
- "Istanbul, un désir d'événementialité", *Urbanisme*, n°389, 2013.
 - "Juifs d'Istanbul, territorialités d'une communauté entre recompositions et dislocations", *ÉchoGéo*, n°16, Temmuz 2011.
 - "Kanal Istanbul, un 'projet fou' au service d'ambitions politiques", *Métropolitiques*, Haziran 2011.
 - "L'aménagement du Grand Istanbul: entre ambition géopolitique mondiale et enjeux fonciers locaux. Le troisième pont sur le Bosphore", *Hérodote*, n°148, 2013.
- Moulier, Boutang Yann, *De l'esclavage au salariat, Economie historique du salariat bridé*, PUF, Paris, 1998.
- Navaro-Yashin, Yael, "The Market for Identities: Secularism, Islamism, Commodities", Deniz Kandiyoti (der.), *Fragments of Culture. The Everyday of Modern Turkey*, I.B. Tauris, Londra, 2002.
- Pamuk, Şevket, *Ottoman Economy and Its Institutions*, Ashgate Publishers, Farnham, 2009 [*Osmanlı Ekonomisi ve Kurumları*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2016].
- Pérouse, Jean-François, "Aux marges de la métropole stambouliote: les quartiers Nord de Gaziosmanpaşa, entre varoş et Batıkent", *Cahiers d'Études sur la Méditerranée orientale et le monde turco-iranien*, n°24, 1997.
- "Ayazma (Istanbul): une zone sans nom, entre stigmatisations communes et divisions internes", Jean-Luc Arnaud (der.), *L'Urbain dans le monde musulman de Méditerranée*, Maisonneuve & Larose, Paris, 2006.
 - "Henri Prost et Istanbul. Le magistère contrarié (1937-1950)", Güneş İşksel ve Emmanuel Szurek (der.), *Turcs et Français. Une histoire culturelle, 1860-1960*, PUR, Rennes, 2014.
 - "Hybristanbul. Les grands projets d'aménagements urbains en Turquie", *La Vie des Idées*, Eylül 2013, <http://www.laviedesidees.fr/Hybristanbul.html>.
 - "Istanbul depuis 1923: la difficile entrée dans le XXe siècle", Nicolas Monceau (der.), *Istanbul. Histoire, Promenades, Anthologie & Dictionnaire*, Robert Laffont, Paris.
 - "Istanbul, entre Paris et Dubaï: mise en conformité 'internationale', nettoyage et résistances", Isabelle Berry-Chikhaoui, Agnès Deboulet ve Laurence Rouleau-Berger (der.), *Villes internationales. Entre tensions et réactions des habitants*, 2007, Paris, La Découverte.
 - "La muraille terrestre d'Istanbul ou l'impossible mémoire urbaine", *Rives méditerranéennes*, n°16, 2003/4.
 - "Le parc Gezi: dessous d'une transformation très politique", *Métropolitiques*, 24 Haziran 2013.
 - "Les 'cités sécurisées' des territoires périphériques de l'arrondissement d'Eyüp (Istanbul) ou les mirages de la distinction", *L'information géographique*, n°68, n°2, 2004.

- “Les Erzurumlu à Istanbul: poids, territoires et réseaux”, *Les vertus de l'interdisciplinarité. Mélanges offerts à Marcel Bazin*, Les Cahiers de l'IAEUR, Haziran 2009.
 - “Les tribulations du terme *gecekondu* (1947-2004): une lente perte de substance. Pour une clarification terminologique”, *European Journal of Turkish Studies*, sayı 1, 2004, <http://ejts.revues.org/117>
 - “L'impératif du développement durable à Istanbul: une domestication contrariée, partielle et opportuniste”, Pierre-Arnaud Barthel ve Lamia Zaki (der.), *Expérimenter la “ville durable” au sud de la Méditerranée*, Éditions de l'Aube, Paris, 2011.
 - “Mülk Allahındır (This House Is God's Property). Legitimizing Land Ownership in the Suburbs of Istanbul”, Myriam Ababsa, Baudoin Dupret ve Éric Denis (der.), *Popular Housing and Urban Land Tenure in the Middle East. Case Studies from Egypt, Syria, Jordan, Lebanon, and Turkey*, The American University in Cairo Press, Kahire, 2012.
 - “Toponymie stambouliote et mémoire balkanique: traces, strates et oubli”, Pierre Sintès ve Gilles de Rapper, *Nommer et classer dans les Balkans*, École française d'Athènes, Atina, 2009.
 - “Vallées niées, rivières morcelées... La durabilité en danger”, *Urbanisme*, sayı 374, 2010.
 - “Vitrine aveuglante des islamistes de l'AKP? Istanbul, capitale économique de la Turquie”, *Moyen-Orient*, sayı 16, 2012.
- Pérouse, Jean-François ve Aslan, Mustafa, “Istanbul: le comptoir, le hub, le sas et l'impasse: fonctions dans le système migratoire international”, *REMI*, cilt 19, sayı 3.
- Pérouse, Jean-François ve Cheviron, Nicolas, *Erdogan, nouveau père de la Turquie?*, Editions François Bourin, 2016.
- Pérouse, Jean-François ve Coanus, Thierry, *Villes et risques. Regards croisés sur quelques cités ‘en danger’*, Economica, Anthropos, Paris, 2006.
- Pérouse, Jean-François; Morvan Yoann ve Cilia, Martin, “Transformations de l'offre commerciale et transformations urbaines à Istanbul”, “Ville et commerce”, *Annales de la recherche urbaine*, sayı 108, Ekim 2013.
- Petit, Clémence, “Engagement militant et politisation des mobilisations au sein des oppositions urbaines à Istanbul”, *ÉchoGéo*, sayı 16, 2011, <http://echogeo.revues.org/12445>.
- Pierre, Aziliz ve Bennisr, Ali, “Commerce moderne et commerce traditionnel. Quelle évolution en Tunisie et en Turquie (Istanbul)?”, Arnaud Gasnier ve Nathalie Lemarchand (der.), *Le commerce dans tous ses états*, PUR, Rennes, 2014.
- Raffard, Pierre, “Migrations intérieures et citadinités à Istanbul. Le rôle des pratiques alimentaires dans la territorialisation des communautés migrantes”, Université Paris-Sorbonne (Paris IV), 2014.
- Samancı, Özge, *La Culture culinaire d'Istanbul au XIXe siècle. L'alimentation, les techniques culinaires et les manières de table*, EHESS, Paris, 2009.

- Sigalas, Nikos ve Toumarkine, Alexandre, "Ingénierie démographique, génocide, nettoyage ethnique. Les paradigmes dominants pour l'étude de la violence sur les populations minoritaires en Turquie et dans les Balkans", *European Journal of Turkish Studies*, sayı 7, 2008, <http://ejts.revues.org/2933>.
- Simmel, Georg, *La tragédie de la culture et autres essais*, Payot, Rivages koleksiyonu, Paris, 1988.
- Sorkin, Michael, *Variations on a Theme Park. The New American City and the End of Public Space*, Hill & Wang, New York, 1992.
- Soysüren, İbrahim; Daniş, Didem (der.), *Sınır ve Sınırdışı - Türkiye'de Yabancılar, Göç ve Devlete Disiplinlerarası Bakışlar*, NotaBene Yayınları, Ankara, 2014.
- Stokes, Martin, *The Arabesk Debate. Music and Musicians in Modern Turkey*, Oxford University Press, Oxford, 1993 [Türkiye'de Arabesk Olayı, çev. Hale Eryılmaz, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998].
- Szurek, Emmanuel, "Appeler les Turcs par leur nom. Le nationalisme patronymique dans la Turquie des années 1930", *Revue d'histoire moderne et contemporaine*, sayı 60-2, 2013/2.
- Şahin, Turan, *Osmanlı'nın Çılgın Projeleri*, Yitik Hazine Yayınları, İstanbul, 2012.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi, *Beş Şehir. İstanbul, Bursa, Konya, Erzurum, Ankara, Paris*, Publisud, 1995.
- Toumarkine, Alexandre ve Hersant, Jeanne, "Hometown organisations in Turkey", *European Journal of Turkish Studies*, sayı 2, 2005, <http://ejts.revues.org/359>.
- Türkmen, Buket "Le flirt islamique. Défi ou transformation identitaire?", Benoît Fliche ve Hélène Bayard-Çan (der.), "Turquie. De l'État à l'intime", *Ethnologie française*, cilt 44, 2014/2.
- Türkün, Asuman (der.), *Mülk, Mahal, İnsan: İstanbul'da Kentsel Dönüşüm*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2014.
- Yada Akpınar, İpek, "Modern İmgelerin Günlük Yaşamda Mekânlaşması: Prost'un Yeni Kamusalıkları", *Osmanlı Başkentinden Küreselleşen İstanbul'a: Mimarlık ve Kent, 1910-2010*, İpek Yada Akpınar (yay.haz.), Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, İstanbul, 2010.
- Yalçın, Murat Cemal; Çalışkan, Çare Olgun; Çılgın, Kumru; Dündar, Uğur, "İstanbul'un Dönüşüm Coğrafyası", Ayfer Bartu Candan ve Cenk Özbay (der.), *Yeni İstanbul Çalışmaları - Sınırlar, Mücadeleler, Açılımlar*, Metis Yayınları, İstanbul, 2014.
- Yerasimos, Stéphane, "İstanbul: approche géopolitique d'une mégapole", *Hérodote*, sayı 103, 2001/4.
- Yönet, Aydın ve Yirmibeşoğlu, Funda "Gated Communities in İstanbul: Security and Fear of Crime", İstanbul Teknik Üniversitesi, 2009.
- Yücel, Tahsin, *Gökdelen*, Can Yayınları, İstanbul, 2006.

"İstanbul 2023" projesinin adımlarını yerinde, İstanbul'un gitgide genişleyen çeperlerinde gözlemleyen Sinan Logie ve Yoann Morvan, bu yayılmanın ve değişimin etkilerini aktarıyor. Yürüyerek yaptıkları bu gezide, Gebze'nin "cehenneme benzeyen" sanayi bölgelerinden Aydos Tepesi'ne, şehrin neredeyse artık her yerinde boy gösteren kapalı sitelerden kentsel dönüşümle bambaşka bir kimliğe büründürülen gecekondu semtlerine uzanan ve Osmangazi Köprüsü, üçüncü havalimanı, üçüncü köprü ve Kanal İstanbul gibi "çılgın projeler"nin de içinde bulunduğu bir güzergâhı ele alıyorlar. Sadece şehrin değişimini değil, bu değişimle birlikte toplumun yok olan eski alışkanlıklarının ve edindikleri yeni eğlence anlayışlarının yanı sıra bu büyümenin kontrolsüz şekilde devam etmesi halinde oluşabilecek tehlikeleri de gözler önüne seriyorlar.

"Gidilmemiş yollardan ilerleyerek azimle gerçekleştirilen, çelişkilerle dolu bir yürüyüş ve beklenmedik karşılaşmaların keşifsel büyüğü sayesinde katmanlar, simgeler ve gömülü anlatılar yüzeye çıkıyor. Göründükleri gibi tasarlanmamış bağımsız kalıntılar, kentin sınırlarının yarattığı umulmadık baş dönmeleri... İsimlendirilmeyenin, kaçak olanın, estetikten nasibini almamış olanın boğucu sıkıntısına iniş..."

Jean-François Pérouse

